

Eğitimsel düşünce yereli gazeten

**AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ DERGİSİ**

Cilt 7 - Sayı 2

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Derginin Sahibi	Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN, Dekan Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına
Editör	Yrd. Doç. Dr. Fatma Zişan KARA
Yayın Kurulu	Doç. Dr. Eyüp AKIN Doç. Dr. Kahraman KALYONCU Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKINCI Yrd. Doç. Dr. Selçuk KILIÇ Yrd. Doç. Dr. Serap ÜRÜT KELLEÇİ Yrd. Doç. Dr. Ziya ABBAS
Yayın Kurulu Sekreteri	Arş. Gör. İbrahim APAK

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI Ankara Üniversitesi SBF
Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Kürşat GÜLEŞ Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa GÜNEŞ Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. A. Argun KARACABEY Ankara Üniversitesi SBF
Prof. Dr. Mehmet Baha KARAN Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem ÖZKANLI Ankara Üniversitesi SBF
Prof. Dr. Halil SARIARSLAN Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Elif SONSUZUOĞLU İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Zekai ŞEN İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut TEKİN Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Erdiñç TELATAR Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İ. Burhan TÜRKŞEN TOBB ETÜ
Prof. Dr. Yalçın KARATEPE Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Bahar YAŞIN İstanbul Üniversitesi

Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda iki defa yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergi, hem çevrimiçi hem de basılı olarak yayınlanmaktadır. Dergide yayınlanmak üzere gönderilen makaleler yayınlansın veya yayınlanmasın geri gönderilmez. Dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yazışma Adresi : Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergi Yayın Kurulu Başkanlığı, E-90 Karayolu Üzeri, 68100 Kampus AKSARAY

Telefon : +90 382 288 2401, +90 382 288 2422

E-Posta Adresi : iibfdergi@aksaray.edu.tr

Genel Ağ Adresi: <http://iibfdergi.aksaray.edu.tr>

ISSN : 1308-7525

İNDEKSLENDİĞİMİZ VERİ TABANLARI

 Directory of Open Access Journals	 Open Archives Initiative	 Akademia Sosyal Bilimler İndeksi	 Google Scholar Index	 Advanced Science Index	 Open Academic Journals Index
--	---	---	---	--	---

HAKEM LİSTESİ

- Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ TOBB ETÜ
Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Adem KALÇA Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Sabahat BAYRAK KÖK Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Seha SELEK Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Berna TANER Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Öcal USTA Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Şenay ÜÇDOĞRUK Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Nurel ÜNER Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Himmet KARADAL Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Erol KUTLU Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Habib YILDIZ Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Nezih VARCAN Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki DOĞAN Niğde Üniversitesi
Doç. Dr. Yücel ACAR Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail AKBAL Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Eyup AKIN Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Bünyamin AKDEMİR İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. G. Cenk AKKAYA Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent BAYRAM Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Bilge Kağan ÖZDEMİR Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Orhan ÇELİK Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Tuncay ÇELİK Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz DEMİREL Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Haluk DUMAN Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Kadir GÜRDAL Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Hilal ONUR İNCE Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin KALYONCU Melikşah Üniversitesi
Doç. Dr. Kamer KASIM İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim KAYA Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. İzzet KILINÇ Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. İpek Deveci KOCAKOÇ Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. F. Akın KOÇAK Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Mehmet MARANGOZ Mutlu Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Nagihan OKTAYER İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Alper ÖZER Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Fırat PURTAŞ Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Güven SAYILGAN Ankara Üniversitesi SBF
Doç. Dr. Zeliha SEÇKİN Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Erşan SEVER Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Türker SUSMUŞ Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Vahap TECİM Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail AKBAL Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın ULUCAN Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Korhan KARACAOĞLU Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi
Doç. Dr. Kaan YARALIOĞLU Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet DEMİR Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Eyyup YARAŞ Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Tülay YENİÇERİ Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Latif ÖZTÜRK Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. İlhami YÜCEL Erzincan Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim DURAK Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Zehra BOZBAY İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Hülya BAKIRTAŞ Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vasif ABİYEYV Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan ALTIN Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehpare TOKAY ARGAN Bilecik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. H. Bader ARSLAN Ankara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Lütfi ATAY Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şenay LEZKİ Anadolu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özlen ÇELEBİ Hacettepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özgür ÇINARLI Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. M. Halit YILDIRIM Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. H. Ebru ERDOST ÇOLAK Ankara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ELAGÖZ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Haluk ERDEM Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emine Fırat Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sibel SELİM ERDOĞAN Celal Bayar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sibel SU ERÖZ Kırklareli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KÜÇÜKKAYA Harran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Leyla İÇERLİ Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aytekin FIRAT Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail GÖKDENİZ Kırıkkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ Erciyes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. S. Burak HAŞILOĞLU Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Dilek Arzu AKOLAŞ Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Havva KÖK Hacettepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali Cengiz KÖSEOĞLU Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sinan METE Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Abdulvahap ÖZCAN Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vesile ÖZÇİFÇİ Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. M. Faruk ÖZÇINAR Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ferah ÖZKÖK Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. S. Sami TAN Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kamil UNUR Mersin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mutlu UYGUN Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hikmet YAVAŞ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'DE REEL KESİM İLE BANKACILIK KESİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ: SEKTÖREL BİR YAKLAŞIM.....	1-9
<i>Erşan SEVER, Volkan HAN</i>	
DURDURULAN FAALİYETLER İLE İŞLETME PERFORMANSI İLİŞKİSİNİN BELİRLENMESİ: BORSA İSTANBUL ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	11-16
<i>Osman Kürşat ONAT, Osman AKIN</i>	
ÖRGÜT STRATEJİLERİNİN YÖNETİM MUHASEBESİ UYGULAMALARI İLE İLİŞKİSİ: KAPADOKYA BÖLGESİ OTELLERİ ÖRNEĞİ	17-31
<i>Şerife UĞUZ ARSU, Talip ARSU, Haluk DUMAN</i>	
ENFLASYON HEDEFLEMESİ VE EKONOMİK PERFORMANS İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	33-42
<i>Erşan SEVER, Arif İĞDELİ</i>	
SU SORUNUN, SU HAKKI VE SU ETİĞİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	43-55
<i>Emrah FİRİNDİN</i>	
A COMPARISON OF THE EMPLOYMENT OF PUBLIC SECTOR TEACHERS IN EU AND TURKEY	57-65
<i>Hilal BÜYÜKGÖZE</i>	
ÖĞRENCİLERDE AKILLI TELEFON KULANIMININ ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN OYUN TEORİSİ İLE ANALİZ EDİLMESİ	67-76
<i>Resül DOĞAN, Muhammet YAVUZ, İsmail KÜÇÜKDEMİRCİ, Tamer EREN</i>	
YAZARLARA NOTLAR.....	77-83

Türkiye’de Reel Kesim ile Bankacılık Kesimi Arasındaki İlişkinin Analizi: Sektörel Bir Yaklaşım

Erşan SEVER^a
Aksaray Üniversitesi

Volkan HAN^b
Aksaray Üniversitesi

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de finans kesimi ile reel kesim arasındaki ilişkiyi sektörel bazda incelemek amacıyla hazırlanmıştır. 2002-2012 dönemi üçer aylık veriler yardımıyla “Sektörel GSYİH” ve “Sektörel Krediler” kullanılarak eş bütünleşme ve nedensellik testi yardımıyla analiz yapılmıştır. Eş bütünleşme testi sonuçlarına göre hizmetler sektörü, sanayi sektörü ve toplam krediler ile ilgili sektörlerin gelir düzeyleri arasında eş bütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik testi sonuçlarına göre reel sektörden finans sektörüne doğru güçlü, finans sektöründen reel sektöre doğru zayıf bir ilişki söz konusudur. Ayrıca finans sektöründen tarım sektörüne doğru, hizmet sektöründen de finans sektörüne doğru tek yönlü nedensellik bulunmaktadır. Bu bağlamda tarım sektörü için arz öncülü hipotezin, diğer sektörler için de talep izlemeli hipotezin geçerli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler:

Finansal Sektör; Reel Sektör; Eş-Bütünleşme; Nedensellik; Hata Düzeltme

Fon ihtiyacı olanlar ile fon sahipleri arasında aracılık yapmak finansal sektörün en önemli görevi arasında yer almaktadır. Finansal sektörde bulunan fon sahipleri kaynaklarını bireysel ve kurumsal kredi işlemleri kanalıyla ihtiyacı olanlara sunmaktadır. Sektörün sağladığı bu kaynaklardan girişimciler de faydalanmaktadır. Bu sayede tasarruflar yeni yatırımlara dönüşmektedir. Yeni yatırımlar ise, üretimin artmasına ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle finans sektörünün reel kesime aktaracağı kaynakların önemi büyüktür.

Reel sektör, ulusal ekonomide tarım, sanayi ve hizmetler ana sektörleri ile üretici ve tüketici konumundaki bireylerin tümünü temsil eden kesimdir. Finans sektörü ise reel sektör tarafından gerçekleştirilen tasarrufları toplayıp tekrar reel kesime kredi olarak kullandıran sektördür. Finans sektörü içerisinde, bankalar, sermaye piyasası ve aracı kuruluşlar yer almaktadır. Ekonomik büyüme ve gelişme sürecinde her iki sektör ülke için büyük önem taşımaktadır. İç ve dış şok riskine karşı ülkenin korunması ve ekonomik

büyümenin sürdürülebilirliği açısından finansal sektör ve reel sektör arasındaki ilişkinin yönü ve büyüklüğü önem arz etmektedir. Finansal sektörde ortaya çıkan olumlu yada olumsuz gelişmeler, üretimleri, yatırımları ve ticaret yapılarını etkilemektedir. Bunun yanında reel sektörde meydana gelen değişimler ise finansal kesimdeki fonların reel kesime aktarımında belirleyici olmaktadır.

Öte yandan finansal gelişmişlik düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı ve ilişkinin yönüyle ilgili literatürde fikir ayrılıkları vardır. Bazı iktisatçılar ilişkinin varlığını görmezden gelirken çoğu iktisatçı finansal kesim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığını kabul etmektedir. Diğer bir tartışma ise nedenselliğin yönü ile ilgilidir. İktisatçıların bir kısmı finansal kesimin ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini ifade ederlerken (Arz Öncülü Hipotez), diğer bir kısmı ise reel kesimin finansal kesimin gelişmesini teşvik ettiğini (Talep İzlemeli Hipotez) vurgulamaktadırlar.

^a Sorumlu Yazar: Erşan SEVER, Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İkt. ve İd. Bil. Fakültesi, İktisat Bölümü, severersan@gmail.com

^b Volkan HAN, Arş. Gör., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, volkanhan38@hotmail.com

Literatürde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin analizi parasal genişleme ve krediler bağlamında ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise sektörel ve toplam bazda bankacılık kesimi kredilerinin sektörel ve toplam gelir düzeyindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye örneğinde finansal kesimdeki sektörel gelişme düzeyi ile sektörel düzeydeki gelir düzeyi arasındaki ilişkiler 2002-2012 dönemi üçer aylık verilerden yararlanılarak eş bütünleşme ve nedensellik testi yardımıyla analiz yapılmıştır.

Literatür Taraması

Literatürde reel sektör ve finans sektörü arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma vardır. Çoğu çalışmalarda finansal kesim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı kabul edilmektedir. Öte yandan finansal kesim ile reel kesim arasındaki nedenselliğin yönü ile ilgili farklı bulgular elde edildiği görülmektedir. İktisatçıların bir kısmı arz öncülü yaklaşım çerçevesinde finansal kesimin ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini vurgularlarken, diğer bir kısmı ise talep izlemeli yaklaşım doğrultusunda reel kesimin finansal kesimdeki gelişmeyi teşvik ettiğini ifade etmektedirler. Öte yandan bazı çalışmalarda ise finansal kesim ile reel kesim arasında iki yönlü ilişkinin varlığını gösteren sonuçlara ulaşılmıştır.

Goldsmith (1969) ilk defa ampirik olarak finansal kalkınma ve ekonomik büyüme arasındaki anlamlı ilişkiyi tespit etmiştir. 35 ülke üzerinde 103 yıllık (1860–1963) dönemi kapsayan çalışmasında finansal aracılık hizmetlerinin milli gelire oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme eş güdümlü çıkmıştır. Bunun yanında ticari banka varlıkları başlangıçta hızlı artarken, finansal sistem geliştikçe sigorta şirketleri gibi diğer kuruluşlar daha hızlı büyüyerek bankaların büyüme hızına yetişmektedirler.

Daha sonraları bu konuda en önemli çalışma King ve Levine'in (1993) 1960–1989 dönemi için 80 ülke bazında yaptıkları araştırmadır. Çalışma uzun dönem için büyüme sürecini etkileyen diğer faktörler sistematik biçimde kontrol edilerek yapılmıştır. Finansal gelişme göstergeleri ile büyüme değişkenleri (kişi başına büyüme oranı, sermaye birikimi ve verimlilik artışı)

arasındaki ilişkinin gücünü belirlemek amacıyla değerlendirme yapmışlar ve değişkenler arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Yılmaz ve Kayalca, 2008: 107).

Rajan ve Zingales (1998) firma ve endüstri temelinde geniş bir ülke topluluğu için zaman serisi analizini 1980–1990 yılları aralığında yapmıştır. Finansal gelişmenin, ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Finansal gelişme en azından finansal bağımlılığı yüksek düzeydeki firmaların daha düşük maliyetle dışsal fon bulmalarına destek vermektedir. Öte yandan ekonomik büyüme sürekliliğini kaybettiği zaman finansal gelişme bu durumdan etkilenmemektedir. Bunun yanında finansal gelişmenin yeni firmaların kurulması ve yenilikleri desteklemesi, endüstrilere rekabetçi avantajlar da kazandırmaktadır

Ghirmay (2004), 13 Afrika ülkesi için eşbütünleşme ve hata düzeltme teorisine bağlı olarak VAR modeli yardımıyla finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Uzun dönemde on iki ülke için ilişkinin varlığı kabul edilmiştir. Sekiz ülkede nedenselliğin yönü finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru iken, altı ülkede iki yönlü ilişkiye rastlanmıştır. Bu durum Afrika ülkelerinde finansal sistemdeki iyileşmelerin ekonomik büyümeyi artırabileceğini göstermektedir.

Ang ve McKibbin'in 1960–2001 dönemi için Malezya ekonomisi üzerine yapmış oldukları eşbütünleşme ve nedensellik testine göre, finansal sektörün derinlik kazanması ile ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişki görülmüştür. Fakat geleneksel görüşün tersine Robinson'un önerisi doğrultusunda sonuçlara ulaşılmıştır. Başka bir ifade ile uzun vadede üretimin yükselmesi finansal derinliği artırmaktadır.

Uygur (1993) tarafından yapılan çalışmada, konut yatırımları dışındaki yatırımların faize karşı duyarlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sak, Özatay ve Öztürk (1996) tarafından yapılan çalışmaya göre ise, bankacılık sektörünün verdiği kredilerdeki reel değişimler imalat sanayi üretiminde dalgalanmalara neden olmakta, dolayısıyla imalat sanayi için bankacılık sisteminin verdiği krediler oldukça önem taşımaktadır.

Kar ve Pentecost (2000) finans-büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Türkiye açısından finansal gelişmeyi ifade etmek için (M2Y/GSYİH), bankalardaki mevduatların gelire oranı, özel sektöre verilen kredilerin gelire oranı ile ifade edilen özel sektör kredi oranı ve yurtiçi varlık dağılımını ifade eden özel sektör kredilerinin tüm yurtiçi kredilere olan oranı kullanılmıştır. Bu göstergelerin kişi başı GSYİH büyümesi ile ilişkisine bakılan çalışmada Granger nedensellik ve Engle-Granger eş-bütünleşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Analizlerde Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 1963-1995 yılları arasındaki verilerinden yararlanılmıştır. Finans-büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin incelendiği çalışmada özel sektöre verilen kredilerin yurtiçi kredilere olan oranı dışında tüm finansal gelişme göstergeleriyle ekonomik büyüme göstergesi arasında iki yöne doğru anlamlı bir nedensellik tespit edilmiştir.

Ünalı (2002) 1970-2001 yılları arasında finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisini nedensellik testi, eşbütünleşme ve hata düzeltme modelleriyle incelemiştir. Çalışmada finansal gelişmeyi temsilen kullanılan değişkenler Kar ve Pentecost’un çalışmalarında kullanılan değişkenlerle aynıdır. VAR ve Johansen kointegrasyon yaklaşımının da kullanıldığı araştırmada kısa dönemde “arz itişli”; uzun dönemde ise her iki yöne doğru hem “arz itişli” hem “talep takipli” bir ilişki tespit edilmiştir.

Aslan ve Küçükaksoy (2006) Türkiye için 1970-2004 döneminde yıllık verilerle finans-büyüme arasındaki nedensellik tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkiye açısından (1970-2004) tarihleri arasında finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik tespit edilmiştir.

Acavracı, Öztürk ve Acavracı (2007) tarafından yapılan çalışmada; 1986-2006 dönemi için üçer aylık veriler yardımıyla finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi analiz edilmiştir. Yaptıkları kointegrasyon analizi sonucunda yazarlar finansal gelişme-ekonomik büyüme arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmişlerdir. Buna rağmen yazarlar bu ilişkinin varlığını kısa dönemde de tespit etmek açısından (VAR) yöntemiyle tekrar analize devam etmişlerdir. Sonuçta kısa dönemde finansal gelişmeden

ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişkinin varlığını gösteren sonuçlara ulaşmışlardır.

Demir, Öztürk ve Albeni (2007) tarafından bankacılık sektörünün ve hisse senedi piyasalarının ekonomik büyüme üzerine olan etkileri tüm ekonomi ve endüstri üzerinden incelenmiştir. Analizlerde (1995-2005) dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Finans-büyüme ilişkisi temel iki model üzerinden incelenmiştir. İlk modelde finansal gelişmeyi temsilen toplam hisse senedi kapitalizasyonu ve özel sektöre verilen banka kredileri; ekonomik gelişmeyi ifade etmek içinse toplam reel çıktı kullanılmıştır. İkinci modelde ise endüstriyel sektörün fonlanması ve toplam ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkiye bakılmış; değişken olarak da toplam reel çıktı, endüstriyel sektörün kapitalizasyonu ve endüstriye verilen toplam banka kredisi kullanılmıştır. Metodolojik olarak birim kök analizi, (VAR) ve (VECM) yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada “Model I” açısından finansal gelişme-ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu değişkenler arasında en az bir yönde Granger nedenselliği olduğu görülmüştür. “Model II” içinse aynı sonuçlara ulaşılamamıştır. Endüstrinin fonlanmasını temsil eden değişkenler ve ekonomik faaliyet arasındaki ilişki belirgin çıkmamıştır.

Altunç (2008) Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini nedensellik açısından incelenmiştir. 1970-2006 dönemini kapsayan verilerle yapılan çalışmada, finansal gelişme göstergeleri (M2/GSYİH), bankacılık kesiminin özel sektöre verdiği kredilerin GSYİH’ya oranı, toplam finansal varlıkların GSYİH’ya oranı ve menkul kıymetlerin GSYİH’ya oranı kullanılmıştır. Ekonomik büyümeyi ifade etmek açısından da kişi başı GSYİH’daki büyüme kullanılmıştır. Eş bütünleşme ve hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik analizi ile yapılan ampirik çalışma sonucunda finansal gelişme göstergesinin (M2/GSYİH) olması durumunda “arz itişli” hipotezi destekleyecek bir sonuca ulaşılmıştır. Diğer taraftan finansal gelişme göstergesi olarak bankacılık kesimi tarafından özel sektöre verilen kredilerin ve toplam finansal varlıkların GSYİH’ya oranı ile analiz yapıldığında bahsedilen dönemde her iki yöne doğru da hem “arz itişli” hem de “talep takipli”

bir nedensellik tespit edilmiştir. Menkul kıymetlerin GSYİH'ya olan oranının finansal gelişme göstergesi olarak alındığı durumda ise hata düzeltme modeline dayalı elde edilen nedensellik kişi başı GSYİH büyümesinden finansal gelişmeye doğru olmuştur.

Ampirik Uygulama

Finans sektörü ile reel sektör arasındaki ilişkinin analiz edilmesinde öncelikle serilerin durağanlık özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Durağan olmayan serilerin analizde kullanılması ile elde edilecek sonuçların güvenilirliği tartışmalıdır. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişkinin analiz edilmesinde kullanılacak olan metodun belirlenmesi açısından da serilerin durağanlık derecelerinin tespit edilmesi önemlidir. Aksi takdirde model seçiminde serilerin seviyelerinde durağan olmaları veya birinci farklarında durağan olmaları durumu dikkate alınmalıdır.

Genişletilmiş Dickey Fuller Birim Kök Testi

Durağanlık genel olarak; sabit ortalama, sabit varyans ve seriye ilişkin iki değer arasındaki farkın zamana değil, yalnızca iki zaman değeri arasındaki farka bağlı olması şeklinde tanımlanmaktadır. Zaman serisi analizi, oluşturulan gözlem setinin söz konusu zaman periyodundaki gelişimini görme açısından gereklidir (Brockwell ve Davis, 2006: 8). Zaman serileri, deterministik veya stokastik bir eğilimden dolayı durağanlık niteliğine sahip olmayabilir. Durağan olmayan serilerin varyansı ve ortalaması zamana bağlı olarak değişmektedir. Zaman sonsuza doğru ilerledikçe varyans da sonsuza gitmektedir (Berber ve Artan, 2004: 11).

Serilerin farklarının alınması, değişkenlerin geçmiş dönemlerde maruz kaldığı şokların etkisini yok etmekle birlikte değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin de ortadan kalkmasına neden olmaktadır. İşte eşbütünleşme analizi, iktisadi değişkenlere ait seriler durağan olmasalar bile, bu serilerin durağan bir doğrusal kombinasyonunun var olabileceğini ve bunun ekonometrik olarak belirlenebileceğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı eşbütünleşme analizi ile belirlenebilir (Tarı, 2005: 405-406). Genel olarak, Y ve X dizileri I(d) ise ve d aynı değerse iki dizi eşbütünleşik

olacak ve aralarındaki regresyon da güvenilir sonuçlar verecektir (Gujarati, 2006: 726).

Johansen Eş Bütünleşme Testi

Değişkenlerin birinci farklarında durağanlığın sağlanması durumunda değişkenler arasında koentegrasyon (eşbütünleşme) ilişkisinin olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Değişkenlerin koentegrasyon ilişkisi içinde bulunmaları değişkenler arasında lineer bir kombinasyonun bulunduğu anlamına gelir. Bu durum değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu gösterir. Değişkenler arasındaki koentegrasyon ilişkisinin incelenmesinde Engle ve Granger (1987) iki aşamalı yöntem veya Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) yöntemleri kullanılabilir. Bu testlerin uygulanabilmesi için serilerin aynı dereceden durağan olmaları gerekmektedir. Serilerin farklı derecelerde durağan olması halinde koentegrasyon ilişkisi araştırılmamaktadır.

Bu yöntemde koentegrasyon vektörlerinin sayısını tespit etmek için trace testinden yararlanılacaktır. Trace testinde koentegrasyon vektörlerinin sayısının $r=0$ ve 1 'e eşit veya küçük olduğu sıfır hipotezi test edilecektir. $r=0$ sıfır hipotezinin reddedilmesi durumunda 1 koentegrasyon vektörü; $r=1$ sıfır hipotezinin reddedilmesi 2 koentegrasyon vektörünün bulunduğu sonucuna varılacaktır. Koentegrasyon testi yapılırken kullanılacak modelin gecikme uzunluğu ve türü AIC ve SBC'e göre belirlenebilir. Koentegrasyon testi sonuçlarına göre değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin tespit edilmesi durumunda Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) oluşturulacaktır. Dengeden sapmalar, sistemdeki değişkenlerin kısa dönem dinamiklerini etkilemektedir. Değişkenler bu sapmaları kısa dönemde hata düzeltme teriminin katsayısının ifade ettiği uyarılama parametreleri oranında düzeltmektedir (Bilgin ve Şahbaz, 2009: 186).

Nedensellik Testi

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu durumlarda Granger (1988) bu değişkenler arasındaki kısa dönem nedensellik ilişkisinin VECM kullanılarak incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Granger (1988)'e göre VECM iki kanaldan nedensellik

ilişkinini ortaya koyar. Birinci kanal, açıklayıcı değişkenlerin parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlılığı ile test edilir. İkinci kanal ise, hata düzeltme teriminin parametresinin istatistiksel olarak anlamlı olmasını gerektirir. Bu kanallardan en az birinin anlamlı çıkması, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için yeterlidir. Ayrıca bu kanallar kısa ve uzun dönem nedensellik hakkında da bilgi vermektedir. Açıklayıcı değişkenlerin grup halinde istatistiki olarak anlamlı olması durumunda kısa dönemli nedensellik, hata düzeltme teriminin istatistiki olarak anlamlı olması durumunda ise uzun dönemli nedensellik söz konusu olacaktır.

Granger nedensellik ilişkisinin araştırılmasında kullanılacak olan VECM veya VAR modelleri sonucunda elde edilecek Granger nedensellik bulguları üç farklı durumu gösterecektir:

- Tek yönlü nedensellik: “GSYİH” değerlerinden “KREDİ” değerlerine doğru bir nedensellik veya “KREDİ” değerlerinden “GSYİH” değerlerine doğru bir nedensellik durumundan sadece birinin söz konusu olması.
- Çift yönlü nedensellik: “GSYİH” değerlerinden “KREDİ” değerlerine doğru bir nedensellik ve “KREDİ” değerlerinden “GSYİH” değerlerine doğru bir nedenselliğin aynı anda bulunması.
- “GSYİH” değerleri ve “KREDİ” değerlerinin birbirinden bağımsız olması.

Uygulama Aşaması

Çalışmada takip edilen ekonometrik yöntem şu şekildedir: Öncelikle zaman serileri birim kök testine tabi tutulmuş, serilerin durağan olup olmadığı araştırılmış, daha sonra değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü incelemek için Granger nedensellik analizi uygulanmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını araştırmak içinse Johansen eşbütünleşme (kointegrasyon) analizi kullanılmıştır.

Uygulama Bulguları

Nedensellik testinde Türkiye’ye ait 2002-2012 yılları arasındaki üçer aylık zaman serisi verileri analiz edilecektir. Değişkenlere ilişkin veriler TÜİK, Kalkınma Bakanlığı ve TCMB elektronik veri sunum

sayfalarından derlenmiştir. Nedensellik testi uygulamadan önce bu 8 verinin (GSYİH(Tarım, sanayi, hizmet ve toplam) ve Krediler(Tarım, sanayi, hizmet ve toplam)) durağanlıkları birim kök analizi ile test edilecek, ardından koentegrasyon analizine tabi tutularak aralarında eşbütünleşiklik olup olmadığı test edilecektir. Bunların tamamlanmasından sonra Granger nedensellik analizi yapılacaktır.

Tablo-1. Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Test Seviyesi	Katsayılar	Denklem Tipi	Karar
Kredi(Tarım)	Düzy	-2,696	ADF (4)	I(1)
	Fark	-2,866*	ADF (6)	
Kredi(Sanayi)	Düzy	-2,806	ADF (3)	I(1)
	Fark	-4,590***	ADF (3)	
Kredi(Hizmet)	Düzy	-0,564	ADF (0)	I(1)
	Fark	-4,234***	ADF (3)	
Kredi(Toplam)	Düzy	-0,648	ADF (0)	I(1)
	Fark	-4,558***	ADF (5)	
GSYİH(Tarım)	Düzy	-2,721	ADF (0)	I(1)
	Fark	-3,496***	ADF (0)	
GSYİH(Sanayi)	Düzy	-2.811	ADF (1)	I(1)
	Fark	-3.040**	ADF (1)	
GSYİH(Hizmet)	Düzy	-2,530	ADF (2)	I(1)
	Fark	-2,606*	ADF (1)	
GSYİH(Toplam)	Düzy	-2,930	ADF (1)	I(1)
	Fark	-3,485***	ADF (1)	

***, ** ve *, sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir

Çalışmada kullanılan tüm değişkenlerin doğal logaritmaları alınmıştır. Bunun yanında gayrisafi yurtiçi hasıla değişkenleri mevsimsellikten arındırılarak analize dahil edilmiştir. Türkiye’ye ait değişkenlerin seviyelerine uygulanan ADF test sonuçları, ülkenin sektörel GSYİH ve sektörel banka kredileri göstergelerine ait tüm verilerin durağan olmadığı görülmüştür. Bu nedenle durağan çıkmayan bu verilerin birinci derece farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Bu verilerin birinci farkları durağan haldedirler ve zaman serilerinin ADF test sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Granger Nedensellik Testleri**Tablo-1.** Toplam Krediler ile GSYİH Arasındaki Granger Nedensellik Testleri

	H ₀ : Toplam Krediler GSYİH'nın Granger Nedeni değildir	H ₀ : GSYİH Toplam Kredilerin Granger Nedeni değildir
Bir Gecikme	4,080**	-33,695***
İki Gecikme	0,235	12,679***
Üç Gecikme	0,396	8,626***
Dört Gecikme	0,887	7,645***

Rakamlar F değerlerini göstermektedir. ***, ** ve * , sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Toplam Krediler değişikliği ile GSYİH arasındaki Granger nedensellik testleri sonucunda çift yönlü nedensellik elde edilmiştir. Tablo-2'de görüldüğü gibi GSYİH büyüme oranından (veya GSYİH değişikliğinden) ekonomideki toplam kredilerin büyüme oranına (değişikliğine) doğru güçlü bir nedensellik söz konusu olmaktadır. Ekonomideki toplam kredi değişikliğinden GSYİH büyümesine doğru nedensellik çok zayıf kalmaktadır.

Tablo-3. Hizmet Sektörü Kredileri ile Hizmet Sektörü GSYİH'sı Arasındaki Granger Nedensellik Testleri

	H ₀ : H.S. Kredileri H.S. GSYİH'nın Granger Nedeni Değildir	H ₀ : H.S. GSYİH'nın H.S. Kredisinin Granger Nedeni değildir
Bir Gecikme	2,201	5,1759**
İki Gecikme	0,795	3,9744**
Üç Gecikme	0,463	2,626*
Dört Gecikme	0,362	1,190

Rakamlar F değerlerini göstermektedir. ***, ** ve * , sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Hizmet sektörü kredileri ile hizmet sektörü GSYİH arasındaki Granger nedensellik testleri sonucunda tek yönlü nedensellik elde edilmiştir. Tablo -3'te görüldüğü gibi nedenselliğin yönü hizmet sektörü GSYİH büyümesinden (veya değişikliğinden) hizmet sektörüne verilen kredi değişikliğine doğru olmaktadır. Hizmet sektörü kredi değişikliğinden hizmet sektörü GSYİH değişikliğine bir nedensellik söz konusu olmamaktadır. Elde edilen bulgulara göre hizmet sektörü GSYİH değişkeni dışsaldır, hizmet kredileri ise içseldir.

Tablo-2. Sanayi Sektörü Kredileri ile Sanayi Sektörü GSYİH Arasındaki Granger Nedensellik Testleri

	H ₀ : S.S. Kredileri S.S. GSYİH'nın Granger Nedeni değildir	H ₀ : S.S. GSYİH S.S. Kredilerinin Granger Nedeni değildir
Bir Gecikme	3,423*	14,796***
İki Gecikme	0,749	6,907***
Üç Gecikme	0,420	7,928***
Dört Gecikme	0,908	4,576***

Rakamlar F değerlerini göstermektedir. ***, ** ve * , sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Sanayi sektörü kredileri ile sanayi sektörü GSYİH arasında Granger nedensellik testleri sonucunda çift yönlü nedensellik elde edilmiştir Tablo- 4'de görüldüğü gibi nedenselliğin yönü sanayi sektörü GSYİH büyümesinden sanayi sektörüne verilen kredi değişikliğine doğru olmaktadır. Sanayi sektörü kredi değişikliğinden sanayi sektörü GSYİH değişikliğine nedensellik zayıf kalmaktadır.

Tablo-3. Tarım Sektörü Kredileri ile Tarım Sektörü GSYİH Arasındaki Granger Nedensellik Testleri

	H ₀ : T.S. Krediler değişikliği T.S. GSYİH değişikliğinin Granger Nedeni değildir	H ₀ : T.S. GSYİHdeğişikliği T.S. Kredi değişikliğinin Granger Nedeni değildir
Bir Gecikme	6,088***	0,002
İki Gecikme	3,376**	0,326
Üç Gecikme	2,508*	0,329
Dört Gecikme	1,235	1,029

Rakamlar F değerlerini göstermektedir. ***, ** ve * , sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir

Tarım sektörü kredileri ile tarım sektörü GSYİH arasındaki Granger nedensellik testleri sonucunda tek yönlü nedensellik elde edilmiştir. Tablo-5' de görüldüğü gibi nedenselliğin yönü tarım sektörüne verilen kredi değişikliğinden tarım sektörü GSYİH değişikliğine doğru olmaktadır. Tarım sektörü GSYİH değişikliğinden tarım sektörüne verilen kredi değişikliğine doğru bir nedensellik söz konusu olmamaktadır. Elde edilen bulgulara göre tarımsal krediler dışsaldır, tarım sektörü GSYİH değişkeni içseldir.

Bu sonuçlara göre tüm sektörlerde tek veya çift yönlü nedensellik bulunmuştur. Sektörler toplamında ve sanayi sektöründe çift yönlü bir ilişki vardır. Bu ilişkide GSYİH' dan Kredilere doğru güçlü bir nedensellik bulunmuştur. Ancak Kredilerden GSYİH' da doğru olan nedensellik zayıftır. Tarım sektörü ve hizmet

sektöründe ise tek yönlü bir ilişki vardır. Hizmet sektöründe ilişki GSYİH’ dan Kredilere doğrudur. Sadece tarım sektöründe Kredilerden GSYİH’ ya doğru güçlü bir ilişki bulunmuştur.

Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

GSYİH ve kredi verileri kullanılarak her bir sektör için kendi aralarında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını görebilmek için eşbütünleşme testinin yapılması gerekmektedir. Uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için Maximum Eigen ve Trace istatistikleri kullanılmaktadır.

Türkiye için Johansen Eşbütünleşme test sonuçları elde edilirken maximum eigen değer (Max.) ve trace istatistikleri değerlerinden yararlanılmıştır. Ekonometrik analizde “r” koentegrasyon vektör sayısını göstermektedir. Eşbütünleşme test sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-6: GSYİH ve Tarımsal Krediler Değişkenine İlişkin Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonucu

İz Testi				Maksimum Öz Değer Testi			
H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer	H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer
r=0	r≥1	6,1867	15,4947	r=0	r≥1	6,159	14,2646
r≤1	r≥2	0,02769	3,841466	r≤1	r≥2	0,02769	3,841466

Yukarıdaki tablo, mevsimsellikten arındırılmış tarım sektörü GSYİH’sı ile tarım sektörü kredileri arasında eş bütünleşme vektörünün olmadığını göstermektedir.

Tablo-7: GSYİH ve Toplam Kredilere İlişkin Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonucu

İz Testi				Maksimum Öz Değer Testi			
H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer	H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer
r=0	r≥1	17,388	15,494	r=0	r≥1	12,569	14,264
r≤1	r≥2	4,819	3,841	r≤1	r≥2	4,819	3,841

*%5 düzeyinde temel hipotezin reddedildiğini açıklar.

Mevsimsellikten arındırılmış toplam GSYİH ile toplam krediler arasında bir eşbütünleşme vektörü olduğunu yukarıdaki Tablo-7 ifade etmektedir.

Tablo-8: Hizmet Sektörü GSYİH’sı ve Hizmet Sektörü Kredilerine Yönelik Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonucu

İz Testi				Maksimum Öz Değer Testi			
H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer	H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer
r=0	r≥1	19,156	15,49471	r=0	r≥1	16,231	14,26460
r≤1	r≥2	2,9255	3,841466	r≤1	r≥2	2,9255	3,841466

*%5 düzeyinde temel hipotezin reddedildiğini açıklar.

Yukarıdaki Tablo-8, mevsimsellikten arındırılmış hizmet sektörü GSYİH’sı ile hizmet sektörü kredileri arasında bir eş bütünleşme vektörü bulunduğunu göstermektedir.

Mevsimsellikten arındırılmış sanayi sektörü LGSYİH ile imalat sektörü kredileri arasında bir eş bütünleşme vektörü olduğunu Tablo-9 üzerindeki değerler göstermektedir.

Tablo-9: Sanayi Sektörü GSYİH’sı ve İmalat Sanayi Kredilerine İlişkin Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

İz Testi				Maksimum Öz Değer Testi			
H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer	H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer
r=0	r≥1	16,818	15,4947	r=0	r≥1	13,0692	14,2646
r≤1	r≥2	3,749	3,841466	r≤1	r≥2	3,7491	3,841466

*%5 düzeyinde temel hipotezin reddedildiğini açıklar.

Yukarıdaki eş bütünleşme testlerinden hareketle tahmin edilen Vektör Hata Düzeltme modellerinden (VEC modelleri) toplam GSYİH ile toplam krediler, hizmet sektörü GSYİH ile hizmet sektörü kredileri ve sanayi sektörü GSYİH ile sanayi sektörü kredileri arasındaki uzun dönemli ilişkileri aşağıdaki gibi yazabiliriz.

$$LGSYİHSA = 10,12404 + 0,467338 * LK_TOPLAM + Ut$$

$$s.s \quad (0,01317)$$

$$t \quad [-35,4772]$$

Yukarıdaki denkleme göre, toplam kredilerde % 1’lik artış toplam GSYİH’da yaklaşık olarak % 0,47’lik artış oluşturmaktadır.

$$LHGSYİHSA = 13,87609 + 0,152017 * LKHIZMET + Ut$$

$$s.s \quad (0,01191)$$

$$t \quad [-12,7673]$$

Yukarıdaki denkleme göre, hizmet sektörü kredilerinde % 1'lik artış hizmet sektörü GSYİH'da yaklaşık olarak % 0,15'lik artış oluşturmaktadır.

$$LSGSYİHSA = 10,81411 + 0,271557 * LKSANAYI + Ut$$

$$s.s \quad (0,02733)$$

$$t \quad [-9,93588]$$

Yukarıdaki denkleme göre, sanayi sektörü kredilerinde % 1'lik artış sanayi sektörü GSYİH'da yaklaşık olarak % 0,27'lik artış oluşturmaktadır.

$$LTGSYHSA = 13,00871 + 0,096307 * LKTARIM + Ut$$

$$s.s \quad (0,01831)$$

$$t \quad [-5,25993]$$

Yukarıdaki denkleme göre, tarım sektörü kredilerinde % 1'lik artış tarım sektörü GSYİH'da yaklaşık olarak % 0,09'luk artış oluşturmaktadır.

Vektör hata giderme modeli GSYİH ve Kredi miktarları ile onun belirleyicileri arasındaki kısa dönemli ilişkilerini göstermektedir. Kısa dönem dinamikleri ile uzun dönem arasındaki ilişkiler hata düzeltme mekanizması ile ifade edilmektedir. Kredi ve GSYİH fonksiyonlarına ait ayarlama hızı parametreleri Tablo-10' da sunulmuştur.

Tablo-4. VECM Hata Düzeltme Katsayıları

Hata Giderme	LKHizmet	LKSanayi	LKTarım	LKToplam
Denge	-0.127697	-0.087796	-0.338856	-0.033875
Hatası	(0.06809)	(0.09467)	(0.14277)	(0.10952)
(Kredi)	[-1.87540]	[-0.92741]	[-2.37347]	[-0.30932]

Standart hatalar parantez içinde, t istatistikleri ise köşeli parantez içinde gösterilmiştir

Standart hatalar parantez içinde, t istatistikleri ise köşeli parantez içinde gösterilmiştir

Kredi Hizmet'te kısa vadede meydana gelen dengesizliklerin yaklaşık % 12,7'si, Sanayi sektörü kredilerinde ortaya çıkan kısa dönem dengesizliklerin yaklaşık % 8,7'si ilk üç ay içerisinde dengeye gelmektedir. Tarımsal kredilerde meydana gelen kısa dönem dengesizliklerin yaklaşık % 33,8'i ve Toplam kredilerde ortaya çıkan kısa dönem dengesizliklerin yaklaşık % 33,8'inin düzeltilmesi ilk dönem içerisinde gerçekleşeceğine işaret etmektedir.

Tartışma

Finansal sistemin gelişmesi, finans sisteminin yerine getirdiği fonksiyonlarda iyileşme ve gelişmeler olması anlamına gelmektedir. Büyümenin sağlanabilmesi için her ülke ekonomisinde yatırımların artırılması gerekmektedir. Bu yatırımların artırılabilmesi için de ülke içerisinde belirli bir fon birikiminin sağlanabilmesi, yani tasarruf yapılması gerekmektedir. Ekonomideki fonların da sınırlı olduğu düşünülürse, bu kıt fonların tasarruflar özendirilerek artırılması ve verimli alanlarda yapılacak olan yatırımlara dönüştürülebilmesi için, sağlam temeller üzerine oturan gelişmiş bir finansal sisteme ihtiyaç vardır. Ülke ekonomilerinin büyümesiyle birlikte ekonomik işlemlerde ortaya çıkan artışa bağlı olarak, finansal aracı kuruluşların fonksiyonlarına duyulan gereksinimin artması sonucunda finansal sistemlerin derinleşmesi de beklenen bir durumdur.

Gelişmiş bir finansal sistemde, yatırımlarda kullanılacak olan fonlarının maliyetlerinin düşük, finansal araç çeşitliliğinin bol, aracılık maliyetlerinin düşük olması gerekmektedir. Ülkelerin, finansal sistemlerinde bu yapıyı sağlayabilmeleri durumunda, tasarrufların artması ve bu tasarrufların yatırımlara dönüşmesi kolaylaşacak ve bu durum reel sektörün kaynak ihtiyacını gidererek büyüme yolunda önemli bir katkı sağlayacaktır.

Finans piyasalarının gelişmiş en önemli kurumları olan bankalar, yıllardır reel kesime kaynak oluşturmada, mevcut yatırımlarının finansmanında ve yeni üretim kapasitelerinin oluşturulmasında etkin roller üstlenmişlerdir. Tasarrufları bankacılık sistemine çekmede en önemli finansman aracı mevduat olmuş, yüksek enflasyon ve kamunun borçlanma gereği nedeniyle ulaşılabilen yüksek maliyetli fonlar, yüksek aktarma maliyeti ile reel kesime aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, reel sektör ve finans sektörü arasındaki etkileşimi ortaya koyabilmek 2002-2012 yılları arasında kapsayan Toplam GSYİH ve Toplam Krediler yanında "Sektörel GSYİH" ve "Sektörel Krediler" kullanılarak ilgili değişkenler arasındaki nedensellik ve eş bütünlüşme ilişkisi araştırılmaya çalışılmıştır.

Nedensellik testinde reel sektörden finans sektörüne doğru güçlü, finans sektöründen reel sektöre doğru zayıf bir nedensellik ilişkisi görülmüştür. Sanayi sektöründen finans sektörüne doğru güçlü, finans sektöründen ise sanayi sektörüne doğru zayıf bir ilişki vardır. Ayrıca finans sektöründen tarım sektörüne doğru, hizmet sektöründen de finans sektörüne doğru tek yönlü nedenselliğe rastlanmıştır. Nedensellik testinde bulunan sonuçlarda en çarpıcı olanı finans sektöründen tarım sektörüne doğru olan nedensellik ilişkisidir. Diğerlerine göre finans sektöründen reel sektöre olan en güçlü ilişki burada bulunmuştur. Bu veriler doğrultusunda genel olarak Türkiye’de Talep İzlemeli Hipotez’in geçerli olduğu söylenebilir. Sadece tarım sektörü için Arz Öncülü Hipotez geçerlidir.

Eş bütünleşme testi sonuçlarına göre toplam kredilerde % 1’lik artış toplam GSYİH’ da yaklaşık olarak % 0,47’lik artış oluşturmaktadır. Hizmet sektörü kredilerinde % 1’lik artış hizmet sektörü GSYİH’ da yaklaşık olarak % 0,15’lik artış meydana gelmektedir. Sanayi sektörü kredilerinde % 1’lik artış sanayi sektörü GSYİH’ da yaklaşık olarak % 0,27’lik artış neden olmaktadır. Tarım sektörü kredilerinde % 1’lik değişim tarım sektörü GSYİH’ da yaklaşık olarak % 0,09’luk değişim meydana getirmektedir.

Kaynakça

Acavracı, A., Öztürk, İ. ve Acavracı, S. (2007). “Finance – Growth Nexus: Evidence from Turkey”, *International Research Journal of Finance and Economics*, 11, 30-37.

Altunç, Ö. F. (2008). “Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi”, *Eskişehir Osmangazi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 113-127.cilt

Ang, James B.; McKibbin, W.k J. (2007). "Financial Liberalization, Financial Sector development and Growth: Evidence from Malaysia", *Journal of Development Economics*, Vol: 84, Issue: 1, s. 215-233

Aslan Ö. ve Küçükaksoy, İ. (2006). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İktisat Dergisi*, 4, 26-38.

Berber, M. ve Artan, S. (2004). “Türkiye’de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: (Teori, Literatür ve Uygulama)”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3-4), 1-17.

Bilgin, C. ve Şahbaz, A. (2009). “Türkiye’de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 177-197.

Brockwell, P. J. and Davis, R. A. (2006). *Time Series: Theory and Methods*, (2. Baskı). New York: Springer.

Demir, Y., Öztürk E., ve Albeni, M. (2007). “Türkiye’de Finansal Piyasalar ile Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, 438-455.

Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series*, New York: John Wiley&Sons.

Engle, R. F. & Granger, C.W.J. (1987). “Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing”, *Econometrica*, 55, 251-276.

Ghirmay, T. (2004), “Financial Development and Economic Growth in Sub-Saharan African Countries: Evidence from Time Series Analysis”, *African Development Review*, Vol. 16, Issue: 3, s.415–432

Granger, C.W. J. & Newbold, P. (1974). “Spurious Regressions in Economics”, *Journal of Econometrics*, 2 (2), 111-120.

Gujarati, D.N. (1999). *Temel Ekonometri*, (Yayın No:33). (Çeviren: Şenesen, Ü. ; Şenesen G.) İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Johansen, S. & Juselius, K. (1990). “Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Application to the Demand for Money”*Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52, 169-210.

Johansen, S. (1988). “Statistical Analysis of Cointegration Vectors”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12 (2-3), 231-254.

Kar, M. ve Pentecost E. J. (2000). “Financial Development and Economic Growth in Turkey: Further Evidence on Causality Issue”, *Loughborough University Department of Economics, Economic Research Paper*, 27, 4-13.

Pazarbaşıoğlu, C. (1996). “A Credit Crunch? A Case Study of Finland in the Aftermath of the Banking Crisis”, *IMF Working Paper*, 1-14.

Rajan, R. G.; Zingales, L. (2003), “The Great Reversals: The Politics of Financial Development in The Twentieth Century”, *Journal of Financial Economics*, Vol. 69, s.5-55

Sak, G., Özatay, F. ve Öztürk, E. (1996). *Şirketler Kesiminin Finansman Sorunları ve Alternatif Finansman Kaynakları*, İstanbul: TÜSIAD Yayınları.

Tarı, R. (2005). *Ekonometri*, (3. Baskı, No: 172). İstanbul: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, <http://www.kalkinma.gov.tr>

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr>

Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr>

Uygur, E. (1993). *Financial Liberalization and Economic Performance in Turkey*, Ankara: T.C. Merkez Bankası Yayınları.

Ünalımsız, D. (2002). “The Causality Between Financial Development and Economic Growth: The Case of Turkey”*Working Papers 0203, Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey*, 1-10.

Yılmaz, E., Kayalica, M. Ö. (2008). “Finance-Growth Nexus”, *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 94- 117.

Durdurulan Faaliyetler ile İşletme Performansı İlişkisinin Belirlenmesi: Borsa İstanbul Üzerine Bir Araştırma

Osman Kürşat ONAT^a **Osman AKIN^b**
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Öz

İşletmeler; çeşitli dönemlerde stratejik öncelikler, büyüme, odaklanma, pazarın daralması ve diğer nedenlerle bazı faaliyetlerini sonlandırmaktadırlar. Durdurulan faaliyetler de sürdürülen faaliyetler gibi tüm ekonomik faydaları sonlanıncaya kadar işletmeye kâr/zarar getiren birimlerdir. Bu bağlamda işletmeler tarafından durdurulan faaliyetlerin raporlanması önemli bir gereklilik haline gelmiştir. Durdurulan faaliyetlerin finansal tablolarda gösterilmesi ve açıklanması Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarında zorunlu kılınmıştır. Bu çalışmada durdurulan faaliyet kavramı TMS/IFRS kapsamında açıklanarak durdurulan faaliyetler ile işletme performansı ilişkisi Borsa İstanbul'daki işletmelerde araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Durdurulan Faaliyetler; Performans; Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları

Günümüze ekonomik konjonktüründe işletmeler açısından öne çıkan en temel kavramların başında “sürdürülebilirlik” gelmektedir. Muhasebenin temel kavramlarından olan “işletmenin sürekliliği” kavramı ile de özü itibarıyla benzerlik gösteren sürdürülebilirlik işletmelerin faaliyet ömürlerinin giderek kısaldığı günümüzde üzerinde durulan en temel konulardan birisidir. Faaliyet sürelerinin kısalmasında işletmelerin gereksiz faaliyet çeşitlendirmelerine gitmeleri, işletme sermayesinin ana iş kolundan işletmenin yeterli tecrübeye sahip olmadığı farklı iş kollarına aktarılması ve kârlılığın korunamaması etkili olmaktadır. Ülkemizde, özellikle 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz birçok işletmeyi faaliyet çeşitlendirmesinden vazgeçerek ana faaliyetlerine (core business) odaklanmaya yöneltmiştir. Çeşitli nedenlerle faaliyetlerin durdurulması, işletmeler açısından yeterli etkinliği sağlayamayan birimlerin ortadan kaldırılması olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle durdurulan faaliyetlerin belirlenmesi, tanımlanması,

doğru şekilde ölçülmesi ve raporlanması da işletmenin etkinliği açısından önemlidir.

Ülkemizde tekdüzen muhasebe sistemi açısından değerlendirildiğinde, durdurulan faaliyetler ayrı bir faaliyet türü olarak değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte herhangi bir faaliyet durdurulsa dahi gelecek dönemlere etki eden bazı nakit giriş ve çıkışları söz konusu olabilmekte ve bu değişimler doğrudan işletmenin faaliyet sonuçlarını etkileyebilmektedir. Bu açıdan, durdurulan faaliyetlerin ayrı bir faaliyet türü olarak değerlendirilmesi gereklidir. İşletmelere yönelik bu gereklilikten dolayı Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarında işletmenin gelir/giderlerini ele alan tablo içeriği ve kapsamı genişletilip, ayrıntılandırılarak Kapsamlı Gelir Tablosu olarak isimlendirilmiştir. Kapsamlı Gelir Tablosuna göre kapsamlı gelir; sürdürülen faaliyet k/z, durdurulan faaliyet k/z ve diğer kapsamlı gelir k/z kalemlerinin toplamından oluşmaktadır. Bu şekilde UMS/IFRS, durdurulan faaliyetlerin gelecek dönemlerde

^a Sorumlu Yazar: Osman Kürşat ONAT, Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, dr_osmankursat@hotmail.com

^b Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, Muhasebe ve Finansal Yönetim Bölümü, osmanakin@mehmetakif.edu.tr

işletmeye/den nakit giriş/çıkışı sağlayabileceği için ayrı olarak raporlanmasını zorunlu kılmıştır.

Çalışmamızın temel amacı ülkemiz muhasebe literatürü açısından yeni bir kavram olan durdurulan faaliyetlerin açıklanması ve işletme performansına etkilerinin belirlenmesidir. Çalışma bu özelliği ile ulusal literatür açısından ilk olma özelliğini taşımaktadır. Bu kapsamda Borsa İstanbul'da işlem gören işletmelerin finansal tablolarında araştırma yapılarak sonuçlar değerlendirilmiştir.

Durdurulan Faaliyet Kavramının Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi

Muhasebe dizini içerisinde “durdurulan faaliyet” kavramı ve durdurulan faaliyetlerin ayrı birimler olarak değerlendirilmesi ve raporlanması ile ilgili ilk düzenleme 1973 yılında Muhasebe İlkeleri Kurulu tarafından yayınlanan 30 no’lu “Faaliyet Sonuçlarının Raporlanması-Bir İş Biriminin Elden Çıkarılması ve Olağanüstü, Olağandışı ve Nadiren Meydana Gelen Olay ve İşlemler” standardıdır (APB No:30, 1973). Standartla birlikte işletmenin dönem kâr-zararını belirlerken sadece sürdürmekte olduğu faaliyetlerin raporlanmasının yeterli olamayacağı ve durdurulan faaliyetlerin de faaliyet sonuçlarına dâhil edilmesiyle daha gerçekçi sonuçlar ortaya çıkacağı ifade edilmiştir (APB No: 30, 1973).

İlerleyen dönemde Muhasebe İlkeleri Kurulu lağvedilerek Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) kurulmuştur. Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) 2001 yılında dönemler içerisindeki ihtiyaçları da dikkate alarak Ağustos 2001’de FAS-144 “Duran Varlıklardaki Değer Düşüklüklerinin Muhasebeleştirilmesi” standardını yayımlayarak önceki standartta bazı değişiklikler yapmıştır. Buna göre durdurulan faaliyetlerin sürdürülen faaliyetlerden ayrı olarak ölçülmesi ve raporlanmasına devam edilmesi öngörülmüş ancak olağandışı faaliyetlerle ilgili bazı değişiklikler getirilmiştir (Munter, 2002; 67). FAS-144; APB-30’a göre durdurulan faaliyetlerin tanımlanmasında daha net kriterler getirmiştir. Buna göre aşağıdaki herhangi bir biriminin aşağıdaki şartları sağlaması durumunda durdurulan faaliyet olarak sınıflandırılması gerekmektedir (Munter, 2002; 72);

- Elden çıkarma işleminin sonucu olarak ilgili faaliyet ve iş biriminin nakit akışları sürdürülen faaliyetlerden çıkartılacaktır,
- Faaliyetlerin durdurulması (elden çıkarılması) sonucunda işletmenin sorumluluğu devam etmeyecektir.

FASB 144’le getirilen en önemli değişiklik ise durdurulan faaliyetler altında gruplanan varlıklara dâhil olan varlık ve kaynaklar bilançoda varlık ve kaynaklardan ayrı olarak raporlanmaktadır. FAS 144, bu varlıkların ilgili bilanço kalemlerinden raporlanmaya devam etmesi gerektiğini belirtmektedir. Özellikle, durdurulan faaliyetlere ilişkin varlık ve borçlarda işletme herhangi bir netleştirmeye gidemez (Munter, 2002; 72-73).

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulunun durdurulan faaliyetlere ilişkin düzenlemeleri incelendiğinde, ilk olarak Haziran 1998’de Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi tarafından çıkarılmış olan “UMS 35 Durdurulan Faaliyetler” standardı Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK) tarafından Nisan 2001’de kabul edilmiştir. Mart 2004’de UMSK, UMS-35’i değiştirerek “UFRS-5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler” standardını yayınlamıştır. Diğer birkaç standartta ise UFRS 5’e katkı yönünden küçük düzeltmeler getirilmiştir (IFRS, 2013).

TMS/TFRS’de Durdurulan Faaliyetler

Muhasebe ve finansal raporlama standartlarında durdurulan faaliyetler “TFRS-5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler” standardında ele alınmıştır. Standartta göre durdurulan faaliyetler; elden çıkarılmış veya satış amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırılmış olan işletme birimi olarak sınıflandırılmaktadır (TFRS-5).

Satış amaçlı elde tutulan işletme birimlerinin ise 3 şartı sağlaması istenmektedir. Bunlar;

- a) ayrı büyük bir iş alanını veya ayrı bir coğrafi faaliyet alanını temsil etmek,
- b) ayrı büyük bir iş alanının veya coğrafi faaliyet alanının elden çıkarılmasını öngören tek başına koordine edilmiş bir planın parçası olma veya

c) (üçüncü olarak) sadece yeniden satışa yönelik bir öngörüyle edinilmiş bir bağlı ortaklıktır (TFRS-5).

Tanımda da belirtildiği üzere, genel anlamda, işletmenin sürdürmediği veya sürdürmeyi planlamadığı unsurlar durdurulan faaliyet olarak ifade edilmekte ve standart kapsamında işletmenin devam ettirmeme ve (kısa sürede) elden çıkarma niyetinde olduğu birimler de durdurulan faaliyet kapsamında değerlendirilmektedir.

Standart, durdurulan faaliyet kapsamında değerlendirilen işletme birimleri ile ilişkili olarak durdurulan faaliyetlerin vergi sonrası kâr veya zararı ile ilgili birimlerin satılması veya elden çıkarılması sırasında muhasebeleştirilen vergi öncesi kazanç ve kayıpların raporlanmasını öngörmektedir (TFRS-5). Bunlarla ilişkili olarak durdurulan faaliyetlerle ilgili kâr veya zarar ile gelir vergisi tutarları ve satış/elden çıkarma sonucu ortaya çıkan kazanç/kayıpların da raporlanması istenmektedir (TFRS-5).

İşletme, satış amaçlı olarak elde tutulan varlıklardan tamamını veya bir kısmını elden çıkarmaktan vazgeçerse durdurulan faaliyetleri yeniden sınıflandırır ve ilgili kısma ilişkin gelir-gider unsurlarını sürdürülen faaliyetler içerisinde raporlamaya devam eder (TFRS-5).

Literatür

Ulusal ve uluslararası literatürde durdurulan faaliyetlere ilişkin yapılan çalışmaların birçoğunda çalışmalar standartların incelenmesi ile SFAS-144 ve APB-30 arasındaki benzerlik ve farklılıklara odaklanmıştır. Konumuzla ilgili olan çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Saito (2011), durdurulan faaliyetlerin raporlanmasının gelecekteki performans ve yatırımcıların algısı üzerinde olumlu etkisinin olduğunu belirlemiştir. Curtis v.d. (2014), durdurulan faaliyetlerin sürdürülen faaliyet gelirlerine etkisini inceledikleri çalışmalarında SFAS 144 ile APB 30'u karşılaştırmışlar ve sonuç olarak durdurulan faaliyetlerini raporlayan işletmelerin SFAS 144'ü kullanma eğiliminde olduklarını belirlemiş ve durdurulan faaliyetlerin raporlanmasının sürekli ve dönemlik gelirlerin ayrımında fayda sağladığı belirlenmiştir. Barua v.d. (2009), durdurulan

faaliyetlerin kazanç yönetimi konusunda kullanımını araştırarak, incelenen işletmelerin ana faaliyet konularına ilişkin bazı giderlerini durdurulan faaliyetlerine aktararak ana faaliyet konusundan elde edilen giderlerini yüksek gösterme eğiliminde olduklarını tespit etmişlerdir.

Araştırma

Çalışmanın konusu ve kapsamı aşağıda açıklanmıştır.

Araştırma Konusu ve Kapsamı

Çalışmada, işletmelerin raporladıkları durdurulan faaliyet k/z ile dönem k/z arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Borsa İstanbul, BIST-100 endeksinde faaliyet gösteren finans sektörü dışındaki işletmeler araştırmaya dâhil edilmiştir. Çalışma kapsamında işletmelerin 2011, 2012 ve 2013 yıllarına ilişkin finansal raporları incelenmiştir. Finans sektörü firmalarının araştırma kapsamı dışında bırakılması sonucunda 78 firma değerlendirmeye alınmıştır. Finansal raporların incelenmesi sonucunda 2011 yılında 6, 2012 yılında 8 ve 2013 yılında 7 firmanın, durdurulan faaliyet k/z raporladığı belirlenmiştir. Analiz, belirlenen firmalarda yapılmıştır. 2011-2013 yıllarında Durdurulan Faaliyet K/Z'ı raporlayan firmalar sırasıyla Tablo-1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında Durdurulan Faaliyet K/Z'ı Raporlayan Firmalar

	2011	2012	2013
1	Aksa Enerji Üretim A.Ş.	1 Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.	1 Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.
2	Borusan Mannesmann Boru San. Ve Tic. A.Ş.	2 Borusan Mannesmann Boru San. ve Tic. A.Ş.	2 Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.
3	Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.	3 Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.	3 Galatasaray Sportif San. ve Tic. Yatırımları A.Ş.
4	Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.	4 İhlas Holding A.Ş.	4 Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.
5	Migros Ticaret A.Ş.	5 Metro Ticari Mali ve Yatırımlar Holding A.Ş.	5 Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş.
6	Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş.	6 Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş.	6 Tat Gıda Sanayi A.Ş.
		7 Tat Gıda Sanayi A.Ş.	7 Yazıcılar Holding A.Ş.
		8 Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	

Yöntem

Araştırma'nın analizleri korelasyon yöntemiyle yapılmıştır. Korelasyon yönteminin tercih edilmesinin nedeni belirlenen değişkenler arasındaki ilişkinin araştırılması ve yöntemin az sayıda değişken ile analiz yapılmasına imkan sağlamasıdır.

Korelasyon analizi iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin derecesini belirlemek amacıyla yapılmaktadır. İki değişken arasındaki korelasyonun derecesi basit korelasyon, üç ya da daha çok değişken arasındaki korelasyonun derecesi ise çoklu korelasyon ile araştırılır. Basit korelasyonlar sonucunda üç tür korelasyon elde edilebilir. Bunlar; artı (pozitif) korelasyon, eksi (negatif) korelasyon ve sıfır korelasyondur (Uzgören, 2012; 350). Korelasyonların ifade ettikleri anlamlar aşağıda açıklanmaktadır (Uzgören, 2012; 350-351);

Artı (pozitif) Korelasyon: İki değişken aynı yönde değişme eğilimi gösteriyorsa, yani bir değişkenin aldığı değerler artarken diğer değişkenin aldığı değerler de artıyorsa artı korelasyondan söz edilir.

Eksi (negatif) Korelasyon: İki değişken ters yönde değişme eğilimi gösteriyorsa, yani bir değişkenin aldığı değerler artarken diğer değişkenin aldığı değerler azalıyorsa eksi korelasyondan söz edilir.

Sıfır Korelasyon: İki değişken arasında ilişki olmaması durumudur.

Korelasyonun türü ve kuvveti, analiz sonucunda elde edilen korelasyon katsayıları ile belirlenmektedir. Korelasyon katsayısı, -1 ile +1 arasında değerler alır. Bu değeri ± 1 'e yaklaşması iki değişken arasında güçlü bir doğrusal ilişkinin olduğunu, buna karşılık 0'a yaklaşması ise iki değişken arasında zayıf bir doğrusal ilişkinin olduğunu gösterir. $\pm 0,5$ 'e yakın değerler ise, orta kuvvetli bir doğrusal ilişki olduğu anlamına gelir (Uzgören, 2012;352).

Bulgular

Analiz yapılırken durdurulan faaliyetlerden elde edilen sonuçlar ile işletme performansı ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, durdurulan faaliyetlerden elde edilen sonuçlar durdurulan faaliyetlerden k/z tutarı ile ifade edilmiştir. İşletme performansı ise işletmenin dönem k/z tutarı ile ifade edilmiştir. Buna göre; 2011, 2012 ve 2013 yılları için ayrı ayrı olarak durdurulan faaliyet k/z'ı raporlayan firmaların durdurulan faaliyet k/z tutarları ile dönem k/z tutarları basit korelasyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Belirtilen yıllara ilişkin firmaların durdurulan faaliyet k/z tutarları ile dönem k/z tutarları Tablo-2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Durdurulan Faaliyet K/Z ve Dönem K/Z Tutarları

2011		
Firma Adı	Durdurulan Faaliyet K/Z	Dönem Net K/Z
Aksa Enerji Üretim A.Ş.	-10.280	-124.489.820
Borusan Mannesmann Boru San. Ve Tic. A.Ş.	-902.686	52.556.892
Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.	132.278	-757.144
Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.	177	849.646
Migros Ticaret A.Ş.	206.044	-163.245
Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş.	4.273	1.877.987
2012		
Firma Adı	Durdurulan Faaliyet K/Z	Dönem K/Z
Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.	31.062.150	79.014.305
Borusan Mannesmann Boru San. ve Tic. A.Ş.	-896.100	39.502.675
Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.	55.381	1.127.936
İhlas Holding A.Ş.	-130.418	-54.315.622
Metro Ticari Mali ve Yatırımlar Holding A.Ş.	121.489	-7.754.840
Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş.	7.240	1.855.754
Tat Gıda Sanayi A.Ş.	-16.833.465	2.695.963
Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	-23.000	589.193
2013		
Firma Adı	Durdurulan Faaliyet K/Z	Dönem K/Z
Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.	22.675.203	-127.081.836
Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.	-24.584	-38.140
Galatasaray Sportif San. ve Tic. Yatırımları A.Ş.	-3.526.812	-117.473.637
Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.	-24.583.900	-61.093.981
Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş.	89.800	1.731.396
Tat Gıda Sanayi A.Ş.	-32.697.039	2.494.069
Yazıcılar Holding A.Ş.	52.045	1.191.113

Korelasyon analizi sonucunda elde edilen sonuçlar ve yorumları aşağıda verilmiştir. Her üç yılı için oluşturulan ortak hipotez aşağıdaki gibidir.

H0 = Halka Açık İşletmelerin Durdurulan Faaliyetlerinden Elde Ettikleri K/Z ile Dönem K/Z Arasında Anlamlı Bir İlişki Yoktur.

H1 = Halka Açık İşletmelerin Durdurulan Faaliyetlerinden Elde Ettikleri K/Z ile Dönem K/Z Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır.

Tablo 3. Analiz Sonuçları

Sıra No	Yıl	Korelasyon Katsayısı	p Değeri
1	2011	-,443	,380
2	2012	,639	,088
3	2013	-,416	,354
4	2011-2013 (Tüm Yıllar)	,065	,780

2011 yılı analiz sonuçları değerlendirildiğinde Durdurulan Faaliyetler K/Z ile Dönem K/Z arasında negatif ve orta düzeyde bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Kurulan hipotezde ise $p \geq 0,05$ olduğundan dolayı H0 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre 2011 yılı için durdurulan faaliyetler sonuçları ile dönem k/z arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Belirlene yıl için yapılan analizlerde faaliyet sonuçlarının genellikle durdurulan faaliyetlerden elde edilen sonuçların tersi yönünde hareket ettiği tespit edilmiştir. Bu durum, durdurulan faaliyet sonuçlarının dönem sonuçlarını etkileyecek büyüklükte olmadığı ve durdurulan faaliyet sonuçlarının işletmenin genel faaliyet sonuçlarından bağımsız hareket ettiği şeklinde yorumlanabilir.

2012 yılı sonuçları değerlendirildiğinde Durdurulan Faaliyetler K/Z ile Dönem K/Z arasında pozitif ve orta düzeyli bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon katsayısının güçlü korelasyon sınırı olan 0,7'e yakın olması da elde edilen dönem sonuçlarının benzer eğilimlerde olduğunu göstermektedir. H0 hipotezi $p \geq 0,05$ olduğundan dolayı kabul edilmiştir ancak değeri 0,05'e yakın olması da korelasyonun pozitif ve güçlüye yakın bir değerde olmasını destekleyen bir unsurdur. Buna göre, 2012 yılı faaliyet sonuçları değerlendirildiğinde, durdurulan faaliyet raporlaması yapan firmaların durdurulan faaliyetlerinden genel faaliyet sonuçlarına yakın sonuçlar elde ettikleri belirlenmiştir. Bu durum ise işletmelerin bazı faaliyetlerini, sadece faaliyet sonuçlarından dolayı değil ağırlıklı olarak konjonktür veya stratejik kararlar sonucunda durdurmaya karar verdikleri şeklinde değerlendirilebilir.

2013 yılı analiz sonuçları nispeten 2011 yılı sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre Durdurulan Faaliyet K/Z ile Dönem K/Z arasında negatif ve orta düzeyli bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir. H0 hipotezi, $p \geq 0,05$ olduğundan dolayı kabul edilmiştir. 2013 yılı için Durdurulan Faaliyet K/Z

ile Dönem K/Z arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tüm yıllara ilişkin gözlem sonuçları birlikte analize tabi tutulduğunda ise korelasyon katsayısı pozitif ancak 0'a yakın çıkmıştır. H0 hipotezi, $p \geq 0,05$ olduğundan dolayı kabul edilmiştir. p değerinin oldukça yüksek çıkması da korelasyonun çok düşük olmasını desteklemektedir. Bu bağlamda, tüm yıllara ilişkin analiz sonuçları birlikte değerlendirildiğinde durdurulan faaliyet sonuçları ile dönem faaliyet sonuçları arasında herhangi önemli bir ilişki tespit edilememiştir. Tüm yıllara ilişkin analiz önceki yılların sonuçlarını destekleyici niteliktedir.

Tartışma

2011-2013 yılları arasında Borsa İstanbul BIST-100 endeksinde işlem gören halka açık işletmelere yönelik olarak yapılan çalışmada, işletmelerden çok büyük bir kısmının durdurulan faaliyet raporlaması yapmadığı belirlenmiştir. Bu durum işletmelerin birçoğunun faaliyetlerini sürdürme noktasında sorun yaşamadığı anlamına gelmektedir. Daha önce de belirtildiği ve muhasebe standartlarında da tanımlandığı üzere durdurulan faaliyet genel olarak işletmelerin sürdürmediği veya sürdürmeyi planlamadığı iş birimleri olarak tanımlanmaktadır. Bu iki durumun belirlenmesinde işletmenin faaliyet gösterdiği sektörün durumu, sektörün kârlılık düzeyi ve işletmenin stratejik kararları etkili olmaktadır.

Bu çalışmada, işletmelerin raporladıkları durdurulan faaliyet sonuçları ile dönem sonuçları arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Ardışık yıllar için ayrı ayrı yapılan analizler sonucunda durdurulan faaliyetlerden elde edilen kâr/zarar ile dönem net kâr/zararı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bununla birlikte, analiz yapılan yıllar içerisinde 2012 yılı analiz sonuçlarının dönem sonuçlarına benzer özellikler gösterdiği tespit edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, genel anlamda durdurulan faaliyet sonuçlarından elde edilen kâr/zarar tutarının dönem kâr/zararı ile ters yönde hareket ettiği tespit edilmiştir. Bu durum ise işletmelerin genel anlamda kâr elde ettikleri halde zarar eden iş birimlerindeki faaliyetlerini durdurmaları veya durdurulan

faaliyetlerden kâr elde etseler dahi stratejik kararlar, planlamalar kapsamında bu faaliyetlerini durdurdukları şeklinde değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, çalışmanın yapıldığı yıllar ve durdurulan faaliyet raporlaması yapan işletmeler bağlamında, durdurulan faaliyetlerin işletmelerin planlama veya faaliyet sonuçlarına dayalı genel öngörülerini ile benzer şekilde işletmelerin faaliyetlerinin genel gidişatına ters yönde hareket eden veya işletmelerin planlama/stratejik karar alma sonucunda faaliyetlerini sonlandırdıkları iş birimleri olduklarını desteklemektedir.

Kaynakça

- APB No:30. (1973). Reporting the Results of Operations - Reporting the Effects of Disposal of a Segment of a Business, and Extraordinary, Unusual and Infrequently Occurring Events and Transactions, Norwalk, CT: U.S.A., Financial Accounting Standards Board.
- Barua, A., Lin, S., & Sbaraglia, A. (2009, 11 Ocak). Earnings Management Using Discontinued Operations. Social Sciences Research Network [Çevrim-içi: <http://ssrn.com/abstract=1245863>], Erişim Tarihi:04.08.2015
- Curtis, A., McVay, S., & Wolfe, M. (2014). An Analysis Of The Implications Of Discontinued Operations For Continuing Income. Journal of Accounting and Public Policy, 33(2), 190-201.
- IFRS-5 (2013). IFRS-5 Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Operations. London: U.K. International Accounting Standards Board.
- Munter, P. (2002). FASB: A Look at Revised Standards for Asset Impairments and Discontinued Operations. Journal of Corporate Accounting & Finance, 13(5), 67-73.
- Saito, Y. (2011, 08 Mart). Managerial Decisions to Discontinue Operations and Future Firm Performance. Social Sciences Research Network, [Çevrim-içi: <http://ssrn.com/abstract=1906125>], Erişim Tarihi: 04.08.2015.
- TFRS-5 (2006). TFRS-5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler. Ankara: Türkiye Kamu Gözetimi ve Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu.
- Uzgören, N. (2012). Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Temel İstatistiksel Yöntemler ve SPSS Uygulamaları. Bursa: Ekin Yayınevi.

Örgüt Stratejilerinin Yönetim Muhasebesi Uygulamaları İle İlişkisi: Kapadokya Bölgesi Otelleri Örneği

Şerife UĞUZ ARSU^a
Aksaray Üniversitesi

Talip ARSU^b
Aksaray Üniversitesi

Haluk DUMAN^c
Aksaray Üniversitesi

Öz

Otel işletmeleri, birçok hizmeti barındıran bir endüstri durumunda olmaları, emek yoğun çalışmaları, farklı konumlar ve kültürlerle karşı karşıya kalmaları, müşteri beklentilerinin sürekli olarak değişmesi ve değişken bir çevrede faaliyet göstermeleri nedeniyle; karar verme sürecini destekleyen etkili bir yönetim ve sistem anlayışına sahip olmalıdırlar. Ayrıca varlıklarını devam ettirmeleri ve rekabet üstünlüğü sağlayabilmelerinin yolu sağlam bir stratejilerinin olması ve birden çok faktörü idare ve kontrol etmede gösterdikleri başarıdır. Bu anlamda yönetim muhasebesi, karar verme sürecine yardımcı olmakta, tahmin ve kontrol tekniklerinin kullanılmasına imkân tanımakta ve örgütsel stratejilerin izlenmesinde gerekli olan finansal bilgileri sağlamaktadır. Özellikle son zamanlarda geliştirilen yönetim muhasebesi uygulamaları, daha çok stratejik yönde odaklanan finansal ve finansal olmayan bilgiler sağlamaktadır. Bu araştırmanın amacı; yönetim muhasebesi uygulamalarının Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde kullanım sıklıklarını incelemek ve ayrıca söz konusu otellerin sıklıkla hangi örgüt stratejilerini kullandıkları ve bu stratejilerin yönetim muhasebesi uygulamaları ile ilişkisini ortaya koymaktır. Araştırmaya göre; otel işletmelerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamaları ile benimsedikleri örgüt stratejileri ilişkilidir ve bu uygulamalar örgüt stratejileri üzerinde etkilidir sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Yönetim Muhasebesi Uygulamaları; Örgüt Stratejileri

Turizm sektöründe yaşanan hızlı gelişmeler, otel işletmelerinin içinde buldukları piyasa koşulları ve artan rekabet, müşteriye sunulan özel hizmetler ve müşteri memnuniyetinin önemi gibi konuların ön plana çıkması; otel işletmelerinin rakiplerinin sunduğu bu farklı ve çeşitli hizmetler arasında rekabet üstünlüğü sağlayacak yöntem ve araçları kullanmalarını zorunlu hale getirmiştir.

Otellerin birçok hizmeti barındıran bir endüstri durumunda olmaları, emek yoğun çalışmaları, farklı konumlar ve kültürlerle karşı karşıya kalmaları, müşteri beklentilerinin sürekli olarak değişmesi ve değişken bir çevrede faaliyet göstermeleri nedeniyle; sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamak ve beklenen kar hedeflerine ulaşabilmek için öncelikle iç süreçlerinde etkinlik ve verimliliği yakalamaları gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi, karar verme

sürecini destekleyen etkili bir yönetim ve sistem anlayışını zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda yönetim muhasebesi, karar verme sürecine yardımcı olmakta, tahmin ve kontrol tekniklerinin kullanılmasına imkân tanımakta ve örgütsel stratejilerin izlenmesinde gerekli olan finansal bilgileri sağlamaktadır. Özellikle son zamanlarda geliştirilen yönetim muhasebesi uygulamaları, daha çok stratejik yönde odaklanan finansal ve finansal olmayan bilgiler sağlamaktadır (Angelakis vd., 2010: 87).

Yönetim muhasebesi literatürü öncelikli olarak örgüt stratejisini ortaya koymak daha sonra organizasyonun muhasebe ve kontrol sistemi tasarımı ile stratejik seçimler arasındaki ilişkiyi incelemektedir (Ittner & Larcker, 2001: 363). Bu çalışmalar genellikle, işletmelerin izlediği maliyet liderliği stratejisi ya da yenilik stratejisi arasında sürekli olarak stratejik ölçüm

^a Sorumlu Yazar: Şerife UĞUZ ARSU, Arş. Gör., Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, serifeuguz@gmail.com

^b Arş. Gör., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, arsutalip@gmail.com

^c Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, halukduman70@hotmail.com

odaklıdır (Langfield-Smith, 1997: 213). Bütüncül bir bakış açısı ile, işletme stratejisinin; yönetim muhasebesi uygulamaları, uygun örgüt tasarımı ve etkili üretim süreçleri gibi uygun örgütsel faktörler tarafından desteklenmesi gerekmektedir. (Al& McLellan, 2013: 2).

Çalışmada; örgüt tarafından benimsenen yönetim muhasebesi uygulamaları ile örgüt stratejileri arasındaki ilişkinin ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada; Chenhall ve Langfield-Smith (1998) ve (Al & McLellan, (2013)'in uygulamalarında yönetim muhasebesi literatürüne ekledikleri 42 yönetim muhasebesi uygulamasının, Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde kullanım oranlarının belirlenmesi; İkinci aşamada ise; söz konusu otellerin sıklıkla hangi örgüt stratejilerini kullandıkları ve bu stratejilerin yönetim muhasebesi uygulamaları ile ilişkisinin ortaya konulmasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde örgüt stratejileri ve stratejik öncelikler ile yönetim muhasebesi uygulamalarına ilişkin açıklamalara değinilmiştir. Örgüt stratejileri ile yönetim muhasebesine ilişkin literatür taramasına yer verilmiş ve bu konuda daha önce yurtdışında ve Türkiye'de yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. İkinci bölümde ise, Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde yönetim muhasebesi uygulamaları ve örgüt stratejilerine ilişkin anket uygulamasına ve araştırmanın metodolojik bilgilerine yer verilmiştir. Son bölümde ise, elde edilen bulgular ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Literatür Taraması

Bu bölümde, işletmeler tarafından kabul edilen yönetim muhasebesi uygulamaları ile işletmeler tarafından kullanılan örgütsel stratejilere ilişkin literatür ile birlikte daha önce yapılan çalışmalar incelenecektir.

Yönetim Muhasebesi Uygulamaları

Yönetim muhasebesi; kaynakların hesap verilebilirliği ve uygun kullanımı ile örgüt içinde planlama, kontrol, değerlendirme faaliyetleri için yönetim tarafından kullanılan finansal bilgilerin toplanması, hazırlanması,

kaydedilmesi, ölçülmesi, analiz edilmesi, yorumlanması, raporlanması ve iletilmesi sürecidir (Crossman, 1985: 222). Yönetim muhasebesi, işletmenin verimlilik ve karlılığına yardımcı olmak için finansal muhasebenin ürettiği verileri; maliyetleme, karar destek, bütçeleme ve performans değerlendirme gibi sistemlerden oluşan kendi alt sistemlerinde üretilen verileri kullanarak yönetimin kararlarına yardımcı olmaktadır (Özdoğan, 2010: 13). Değişen rekabet ortamında gerek yönetimin gerekse işletmenin başarısı ve sürdürülebilirliği açısından, aynı zamanda yönetim muhasebesi sisteminin mevcut ve geleceğe ilişkin karar verme sürecinde ihtiyaç ve beklentileri karşılayabilmesi için yeni teknikler geliştirilmesi ve mevcut tekniklerin ise uyarlanması gerekmektedir (Chenhall & Langfield-Smith, 1998: 1).

Bütçeleme, karlılık analizi gibi geleneksel yönetim muhasebesi uygulamaları, çoğunlukla finansal ve iç örgütsel konulara odaklanmaktadır. Son zamanlarda geliştirilen yönetim muhasebesi uygulamaları ise daha çok stratejik yönde odaklanan finansal ve finansal olmayan bilgilerden oluşmaktadır (Angelakis vd., 2010: 87). Modern yönetim muhasebesi uygulamalarına ise faaliyet tabanlı maliyetleme, performans ölçüm sistemleri ve kıyaslama teknikleri örnek gösterilebilir. Çağdaş ve geleneksel yönetim muhasebesi uygulamalarının tüm dünyada benimsenmesi ve faydaları üzerine analizler yapılmaktadır (Baird vd., 2004).

Literatürde, pek çok araştırmacı, çeşitli yönetim muhasebesi uygulamalarının, kendi ülkelerindeki işletmeler tarafından benimsenme oranı üzerine çalışmalar yapmıştır. Chenhall and Langfield-Smith (1998), 140 Avustralyalı büyük işletmeyi araştırmış ve geleneksel yönetim muhasebesi uygulamaları'nın stratejik yönetim muhasebesi uygulamaları'ndan daha yaygın bir şekilde benimsendiğini bulmuşlardır. Belirsizliğe dayalı yönetim muhasebesi araştırmalarında, örgütsel performansın bağımlı bir değişken olarak kullanılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Farklı stratejik öncelikler ile ilişkili bir dizi yönetim muhasebesi uygulamaları ve performans arasındaki bağlantıyı incelemek için genel bir sistem yaklaşımı olan kümeleme analizi, kullanmışlardır.

Joshi (2001), yönetim muhasebesi uygulamalarının uluslararası yayılımını ve Hindistan'daki kullanım oranlarını incelemiştir. Araştırma; Hindistan'da bulunan 60 büyük ve orta ölçekli işletme üzerinde yapılmıştır ve geleneksel yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanımı ile stratejik yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanım oranları karşılaştırılmıştır. Bulgular, Hindistan'da geleneksel yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanım oranlarının son zamanlarda geliştirilen yönetim muhasebesi uygulamalarına göre daha fazla olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu yeni geliştirilen yönetim muhasebesi uygulamalarının benimsenme oranının oldukça düşük olduğunu ortaya koymuştur.

Süleyman vd. (2004), Malezya, Singapur, Çin ve Hindistan'da geleneksel yönetim muhasebesi uygulamaları ve stratejik yönetim muhasebesi uygulamalarının hangi ölçüde benimsendiğini incelemiştir. Analiz sonucunda, 4 ülkenin hepsinde stratejik yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanımının yetersiz olduğunu; aynı zamanda ankete katılanların, geleneksel yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanılmasıyla gerçekleşecek faydaların "çok yüksek" olacağını tespit etmişlerdir. Hyvönen (2005), Finlandiya'da benzer bir çalışma yapmış ve çeşitli yönetim muhasebesi uygulamalarının benimsenme oranlarını ölçmüştür. Bulgular, ürün karlılık analizleri ve maliyet kontrolü için bütçeleme gibi ölçümlerin gelecek için çok önemli olduğunu ve ayrıca çalışan tutumları ve müşteri memnuniyet anketleri gibi daha yeni yönetim muhasebesi uygulamalarının daha büyük önemi olacağını vurgulamaktadır. Angelakis vd. (2010) ise; Yunan işletmelerinde geleneksel ve yeni yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanım oranlarını belirlemek, sonuçlarını Hyvönen (2005)'in çalışmasındaki Finlandiya ülkesi ile karşılaştırmak için bir çalışma yapmışlar ve Avrupa ülkeleri ile Yunanistan ve Finlandiya ülkelerini karşılaştırmayı, benzerlik ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırma sonucuna göre; yeni geliştirilen yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanım oranlarının diğer ülkelerle benzer şekilde yüksek oranda kullanıldığını ve geleneksel yönetim muhasebesi uygulamalarının ise

yeni uygulamalardan çok az oranda yüksek olarak uygulandığını ortaya koymuştur.

Özdoğan (2010), Türkiye'deki Anemon Otellerinde yönetim muhasebesi sistemine ilişkin işleyiş ve araçların kullanımını değerlendirmiştir. Anemon oteller zincirinin yönetim muhasebesi sistemi genel olarak değerlendirildiğine tüm araçların aktif bir şekilde kullanıldığı söylenememektedir. Anemon otelleri üst yönetimi yeni yaklaşımları uygulamaya koyma konusunda temkinli davranmaktadır. Özellikle son yıllarda geliştirilen birçok yönetim muhasebesi sistemi araçlarına Anemon otellerinde rastlanamamıştır. Bunlara ek olarak, Anemon otellerinde hazırlanan yıllık bütçeler vasıtasıyla hem finansal planlama hem de performans değerlendirme fonksiyonları yerine getirilmektedir. Hazırlanan yıllık bütçeler aylık olarak kontrol edilmekte ve bütçeden olası sapmalar tespit edilerek müdahale edilmektedir. Ancak otelin bütçeleri sadece yılda bir kez hazırlanmaktadır ve bütçe esnekliği yoktur. Performans değerlendirmelerine ilişkin yöntemler ise üst yönetim için finansal değerlerin sonuçlarından, alt kademeler için ise finansal olmayan değerlerin sonuçlarından oluşmaktadır. Ancak Özdoğan (2010), üst yönetim için finansal olmayan değerlerin sonuçlarına bakılmamasının uzun vadede sıkıntı yaratacağını düşünmektedir. Bunun yerine, Balanced Scorecard gibi performans değerlendirmelerinden ve diğer birçok yöntemlerden yararlanılması sistemin daha etkin işlemesine katkı sağlayacaktır.

Rasim (2004) ise, Türkiye' de faaliyet gösteren işletme belgeli otel işletmelerinde maliyet ve yönetim muhasebesinin uygulanma düzeyini incelemiştir. Bu bağlamda 500 işletme araştırma kapsamında yer almıştır. Araştırma sonucuna göre, yaklaşık %50' si geleneksel maliyet muhasebesi sistemini kullanırken, bir kısmı basit maliyet hesaplaması bir kısmı da faaliyet tabanlı maliyetleme sistemini kullanmaktadır. Otel işletmeleri ürün/hizmet maliyetlerini genellikle aylık olarak hesaplamaktadır. Rasim (2004)'e göre; bu durum işletmelerin etkin fiyat politikasına olan ihtiyacın farkında olduklarını göstermektedir. Yine otel işletmelerinin %86' sı finansal planlama ve bütçeleme yapmaktadır. Sonuç olarak, yeni tekniklerin kullanımı

her ne kadar %50' leri aşmasa da otel işletmelerinin yeni gelişmeleri benimsemeye başladığını göstermektedir.

Şavlı (2006), Türkiye' de faaliyet gösteren üretim işletmelerinde yönetim muhasebesi uygulamalarını incelemiştir. Araştırma, 31 Aralık 2005 tarihi itibarıyla Borsa İstanbul' da işlem gören 224 işletmeyi kapsamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre işletmelerin bir çoğu yönetim muhasebesi aracı olarak bütçeyi kullanmaktadır. İşletmelerin % 27' si Balanced Scorecard'ı benimsemesine rağmen, sistemin etkililiği 1 (çok etkili)- 7 (etkili değil) arasında sadece 2.79 olarak puanlanmıştır. Ayrıca işletmelerin % 38'i Ekonomik Katma Değer (EVA) kullanmakta ancak % 27' si EVA' yı stratejik yönetim muhasebesi aracı olarak düşünmektedir. Sonuçlar, her yönetim muhasebesi aracının her işletme için uygun olmadığını göstermektedir.

Ersoy vd. (2006), Türkiye' de faaliyet gösteren üretim işletmelerinde finansal tablolar ve analizlerine ilişkin uygulamalar ile geleneksel ve çağdaş yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanımı ve hangi departmanlar tarafından hangi uygulamaların kullanıldığını incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma, İstanbul Sanayi Odası' nın 2002 yılı için yayımlanmış olduğu ilk 500 işletme içerisinde tesadüfi olarak seçilen 250 işletme üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre; İşletmelerin maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamaları arasında en çok kullandıkları yöntemler %72,6 oranında maliyet-hacim-kar analizleridir. En az kullanılan yöntem ise %2 ile yaşam boyu maliyetlemedir. Esnek bütçeleme, diğer maliyet ve yönetim muhasebesi konularına göre büyük oranda finans departmanı tarafından gerçekleştirilmektedir.

Örgüt Stratejileri

Strateji; değişen çevre içinde pazarların ihtiyaçlarını karşılamak ve paydaşların beklentilerini yerine getirmek için kaynakların yapılandırılması yoluyla örgüte avantaj sağlayan, örgütün uzun vadeli yönü ve kapsamıdır (Johnson vd., 2005: 10; Braam & Nijssen, 2004: 340). Açıkça tanımlanmış olsun veya olmasın her işletmenin mutlaka bir stratejisi vardır (Özkan, 2007: 44). Ancak, özellikle otel işletmeleri gibi bünyesinde bir çok hizmeti barındıran işletmelerin varlıklarını devam

ettirmeleri ve rekabet üstünlüğü sağlayabilmelerinin yolu sağlam bir örgüt stratejilerinin olması ve birden çok faktörü idare ve kontrol etmede gösterdikleri başarıdır (Angay, 2003:1).

Rekabetçi Stratejiler: Rekabet, işletmelerin başarı ya da başarısızlıklarının merkezinde yer almaktadır ve aynı zamanda yenilik, uygun kültür ve uygulama gibi işletmenin performansına katkıda bulunan faaliyetlerin uygunluğunu belirlemektedir. Rekabetçi strateji ise, rekabetin meydana geldiği sektörde elverişli bir rekabet pozisyonu aramakta ve sektörün rekabetini belirleyen güçlere karşı karlı ve sürdürülebilir bir pozisyon oluşturmayı amaçlamaktadır (Porter, 1985: 1). Porter (1980: 35; Porter, 1985: 11). İşletmelerin sektördeki diğer işletmeler üzerinde sürdürülebilir bir rekabet avantajı ele etmeleri için iki genel strateji tespit etmiştir: "Düşük Maliyet" ve "Farklılaştırma".

Düşük maliyet stratejisi, bir sektördeki en düşük masrafa katlanmak gerektiğini vurgulamaktadır (Govindarajan, 1988: 830). Bu strateji; sadece mal ve hizmetlerin fiyatların düşürülmesini değil aynı zamanda reklam, satış gücü, hizmet, AR-GE gibi alanlarda maliyet minimizasyonu, marjinal müşteri hesaplarından kaçınma, genel masrafların kontrolü sıkı maliyet ve deneyimlerden gelen maliyetlerin düşürülmesinin yoğun takibi gibi tüm faaliyetlerde maliyetlerin düşürülmesini gerektirir (Ülgen ve Mirze, 2010: 258; Porter, 1980: 35). Bu stratejiyi izleyen işletmeler; düşük maliyetler nedeniyle ürettikleri ürünleri rakiplerden daha ucuz fiyatta satarak hem aynı kârı elde etme hem de pazar paylarını arttırma gibi avantajlar sağlar (Eren vd., 2005: 207).

Farklılaştırma stratejisi ise; sektör kapsamında eşsiz olarak algılanan bir şey yaratan işletmenin sunduğu ürün ya da hizmetin farklılaştırılmasıdır (Porter, 1980: 37). Bir farklılaştırma stratejisi olarak işletme, alıcılar tarafından yaygın olarak değerlendirilen ölçüler arasında kendi sektöründe benzersiz olmayı amaçlamaktadır. Bu strateji kapsamında işletme, önemli olarak algıladıkları bir sektörde bir çok alıcının; bir yada daha fazla özelliklerini seçer ve bu ihtiyaçları karşılamak için kendini benzersiz olarak konumlandırır. İşletme, bir prim fiyatı ile farklılığı için ödüllendirilir (Porter, 1985: 14). Farklılaştırmada amaç; bir tek ürünün farklılaştırılması değil; rakip işletmelerden farklı bir

şekilde müşteri beklentilerini yerine getirerek ve karşılığında müşterinin ödemeye razı olduğu daha yüksek bir fiyatı elde ederek, değer yaratan tüm faaliyetlerinde farklılaştırma yapma ve sektör ortalaması üzerinde bir getiri sağlamaktır (Ülgen ve Mirze, 2010: 264). Dolayısıyla farklılaştırma stratejisi; tasarım ya da marka imajı, teknoloji, özellikler, dağıtım ağları vs. gibi bir çok şekilde olabilir.

Yönetim muhasebesi uygulamalarında, örgüt stratejilerinin etkisi ve ilişkisi ya da bu ilişkinin performans üzerindeki etkisi konusunda yurtdışında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Araştırmalarda önemli bir koşullu değişken olarak strateji dahil edilmiştir. Araştırmanın temel odak noktası "iş birimi stratejileri" üzerinedir. Stratejinin uygulanmasına yönelik şu faktörleri içeren genel bir model belirlenmiştir:

- Örgüt tarafından seçilen strateji, örgütün mücadele etmek zorunda olduğu belirsizlikleri büyük ölçüde tespit eder.
- Farklı idari mekanizmalar (yönetimsel politikalar ve eylemler), örgütlerin belirsizlik ile başa çıkmalarına yardımcı olmak için kullanılabilir.
- Böylece eşleşen idari mekanizmalar ile stratejinin üstün performans ile ilişkili olması muhtemeldir (Miles vd., 1978: 558; Gupta & Govindarajan, 1984: 25-26; Govindarajan, 1988: 828-829).

Govindarajan (1988), bütünleşik idari mekanizmalar ve iş birimi stratejileri arasındaki uyumu ve bunun performans üzerindeki uyuma etkisini ölçmüştür. İş birimi düzeyinde uygulanan stratejiler ve yöneticinin özellikleri, kontrol sistemleri ve örgütün yapısı gibi idari mekanizmalar arasındaki uyum üzerine entegre bir model geliştirilmiştir. Aynı işletme içindeki farklı iş birimlerinin farklı stratejiler izlediği ve bu iş birimlerini yönetmek için işletme merkezi tarafından kullanılan idari mekanizmaların farklı olması gerektiği sonucuna varmıştır. Govindarajan and Fisher (1990), kontrol sistemleri, kaynak paylaşımı ve rekabet stratejileri ile bunların iş birimi performansı üzerindeki interaktif etkileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Diğer çalışmalarda, tam zamanında üretim, esnek üretim

sistemleri ve toplam kalite yönetimi gibi alt düzey operasyonel stratejiler incelenmiştir.

Cadez and Guilding (2008), Slovenya' daki 193 büyük işletmede stratejik yönetim muhasebesi uygulamalarının benimsenmesini incelemiştir. Uzun vadeli geleceğe yönelik bir zaman çerçevesi ve bir dış odaklı bakış açısına sahip yönetim muhasebesi uygulamaları ile içe dönük odaklanma ve bir yıllık zaman dilimine sahip geleneksel muhasebe uygulamaları arasında bir ayrım yapmıştır. Ayrıca yönetim muhasebesi uygulamalarının işletme performansı üzerindeki etkisini ölçmüşlerdir. İşletme büyüklüğü ve strateji gibi faktörlerin stratejik yönetim muhasebesinin başarılı bir şekilde uygulanmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

McLellan & Sherine (2013), stratejik hedefler ile uyumlu bir organizasyon tarafından benimsenen yönetim muhasebesi uygulamalarının, örgütün iş performansına etkisini incelemiştirler. Farklı endüstri kollarındaki Mısırlı imalat işletmelerinin yönetim muhasebesi uygulamasını benimseme oranlarını raporlamışlar ve bu işletmelerin "ileri" ve "ileri olmayan" endüstriler olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmadığına ilişkin bir moderatör değişkeni uygulamaya koymuşlardır. Örgütsel performansın örgütsel içerik ve yapı arasındaki uyuma bağlı olduğunu ölçmek istemişler ve 3 bağımsız değişken dahil edilmiştir. Bu değişkenler;

- İşletmenin yönetim muhasebesi uygulamaları
- Organizasyonun stratejik öncelikleri,
- İlk iki bağımsız değişken ve bir bağımlı değişken (örgütsel performans) arasındaki uyum derecesi.

Araştırma sonucunda hem ileri hem de ileri olmayan sektörler için yönetim muhasebesi uygulamaları ve stratejiler arasında pozitif ve önemli bir ilişki olduğunu, ayrıca yönetim muhasebesi uygulamaları ile stratejiler arasındaki uyum işletmenin performansı üzerinde önemli derecede bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bunlara ek olarak; farklılaştırma stratejisi kullanan üretim işletmeleri için uyum derecesi ile performans arasında yüksek bir korelasyona rastlanmadığını ve

farklılaşma stratejisi kullanan ve daha gelişmiş stratejik yönetim muhasebesi uygulamalarını destekleyen kuruluşların daha fazla operasyonel sonuçlar elde ettiğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak daha yüksek performans elde etmek isteyen işletmelerin daha ileri yönetim muhasebesi teknikleri kullandıklarını belirtmişlerdir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örneklem seçimi, seçilen örneklem üzerine uygulanan veri toplama araçları, teknikleri ve araştırmadan elde edilen analizlerle ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinin :

- Yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanım sıklığı,
- Uygulanan örgüt stratejileri,
- Örgüt stratejileri ile yönetim muhasebesi uygulamaları ilişkisini ortaya koymaktır.

Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları

Bu araştırma Kapadokya bölgesinde yer alan Nevşehir/Merkez, Aksaray/Merkez, Göreme, Ürgüp, Uçhisar ve Avanos destinasyonlarında faaliyet gösteren, booking.com rezervasyon sitesinde yer alan otelleri kapsamaktadır.

Araştırmanın Örnekleme, Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Araştırmada anket yöntemi uygulanmış ve veri toplama türü olarak da "soruların önceden saptanarak dolaysız sorulduğu veri toplama yönteminden" yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ise "Yüz yüze görüşme aracılığıyla bilgi elde etme" yöntemi kullanılmıştır. Çalışma tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak toplam 272 otelden 68 tanesine uygulanmıştır. Cevaplanmamış veya hatalı 3 anket elenerek 65 anket ile analizler yapılmıştır.

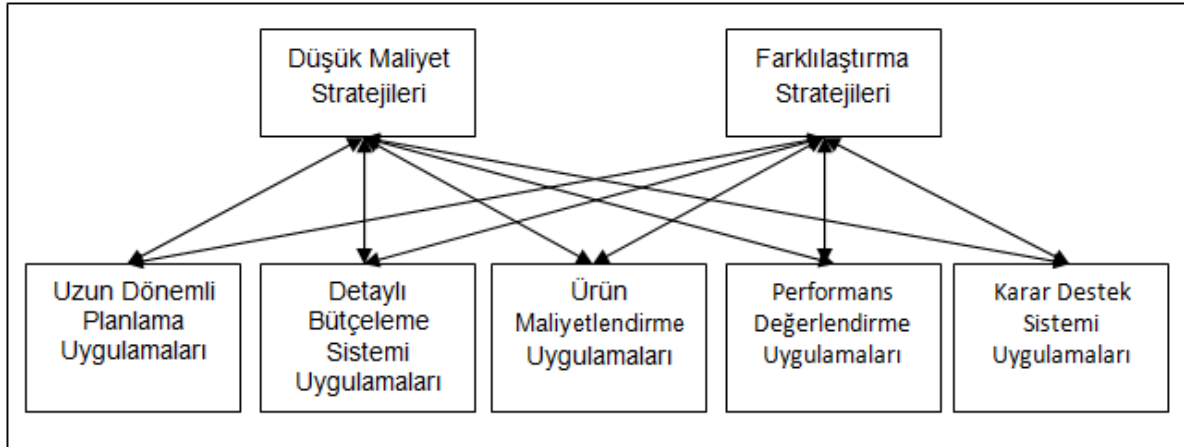
Söz konusu anketteki yönetim muhasebesi uygulamaları soruları Chenhall ve Langfield-Smith (1998)'in, örgüt stratejileri soruları ise McLellan ve Sherine (2013)'in çalışmasından alınarak oteller için uyarlanmıştır.

Uygulanan anketin birinci bölümünde, otellerin ve cevaplayıcıların özelliklerini belirlemeye yönelik 5 tane çoktan seçmeli soru ile 3 tane açık uçlu soru sorulmuştur. Anketin ikinci bölümünde, yönetim muhasebesi uygulamalarının kullanım sıklığını ölçmek adına 42 tane soru sorularak cevaplayıcılardan 1=Hiç bir zaman kullanmıyoruz, 5= Her zaman kullanıyoruz arasında cevap vermeleri istenmiştir. Anketin üçüncü bölümünde ise, örgüt stratejilerinin önem derecelerini belirlemek adına 8 soru sorulmuş ve cevaplayıcılardan 1= Hiç önemli değil ile 5= Çok önemli arasında cevap vermeleri istenmiştir.

Araştırma Modeli ve Hipotezler

Araştırmanın ikinci bölümünde yer alan yönetim muhasebesi uygulamaları Chenhall ve Langfield-Smith (1998)'in çalışması bağlamında 5 faktör üzerinden incelenmiştir. Yine çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan örgüt stratejileri soruları da McLellan ve Sherine (2013)'in çalışmasında 2 faktör üzerinden incelenmiştir. Bu çalışmada da bu faktörlerde yer alan sorular birleştirilerek tek soru haline getirilmiştir. Bu bilgiler ışığında oluşturulan araştırma modeli şekil 1'deki gibidir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma hipotezleri ise bu söz konusu faktörler göz önünde bulundurularak oluşturulmuş ve aşağıdaki gibidir.

H1: Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri ile örgüt stratejilerinin alt faktörleri arasında ilişki vardır.

H1a: Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri ile düşük maliyet stratejileri arasında ilişki vardır.

H1b: Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri ile farklılaştırma stratejileri arasında ilişki vardır.

H2: Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri, örgüt stratejilerinden düşük maliyet stratejilerini etkiler.

H3: Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri, örgüt stratejilerinden farklılaştırma stratejilerini etkiler.

Bu hipotezlerden H1 hipotezini test etmek için alt faktörlere korelasyon analizi, H2 ve H3 hipotezlerini test etmek için ise alt faktörlere regresyon analizi uygulanmıştır.

Bulgular

Otel ve Cevaplayıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan cevaplayıcıların %43,1'i muhasebe/ön büro ve resepsiyon bölümünde çalışanlardan oluşmakta, bunu departman müdürü

(%26,2), genel müdür (%16,9) ve otel sahibi (%13,8) takip etmektedir.

Tablo 1: Otel ve Cevaplayıcı Özellikleri Frekans Analizi

Otel ve Cevaplayıcı Özellikleri	FREKANS	YÜZDE (%)
Cevaplayıcının Pozisyonu		
Muhasebe/ Ön Büro/	28	43,1
Departman Müdürü	17	26,2
Genel Müdür	11	16,9
Sahip	9	13,8
Kuruluş Yaşı		
0- 10	40	61,5
11- 20	10	15,4
21- 30	12	18,5
31- 40	1	1,5
41- 50	1	1,5
50+	1	1,5
Ödenmiş Sermaye		
100.000'den az	4	6,8
100.000- 250.000	3	5,1
250.001-500.000	4	6,8
500.001-1.000.000	11	18,6
1.000.000'dan fazla	37	62,7
Otel Türü		
Butik Otel	36	55,4
2* Otel	3	4,6
3* Otel	2	3,1
4* Otel	14	21,5
5* Otel	5	7,7
Özel Belgeli Otel	5	7,7

Araştırmaya konu olan otellerin %61,5' i 0-10 yaş arasındadır. Bunu sırası ile 21-30 yaş (%18,5) ve 11-20 yaş (%15,4) takip etmektedir. Bu otellerden sadece %4,5' i 30 yaş ve üzerinde otellerdir. Yine araştırmaya katılan otellerden büyük çoğunluğunun ödenmiş sermayesi 1.000.000' dan fazladır (%62,7). Bölge özellikleri ve turizm yapısı itibarı ile araştırmaya katılan işletmelerin büyük çoğunluğu butik otel (%55,4) tipindedir.

Kullanılan Yönetim Muhasebesi Araçları İle İlgili Bulgular

Sistemi Uygulamaları (3,0817) izlemektedir. Söz konusu sonuçlar Tablo 2'deki gibidir.

Kullanılan yönetim muhasebesi araçları 5 faktörde incelenmiştir. Bu faktörler içerisinde en fazla kullanılan uygulamalar "Detaylı Bütçeleme Sistemi Uygulamaları (3,6176)"dır. Bu uygulamaları sırası ile Performans Değerlendirme Tabanlı Uygulamalar (3,6083), Ürün Maliyetlendirme Uygulamaları (3,4346), Uzun Dönemli Planlama Uygulamaları (3,2123) ve Karar Destek

Tablo 2: Yönetim Muhasebesi Uygulamaları Kullanım Sıklığı Frekans Analizi Sonuçları

Faktör	Yönetim Muhasebesi Uygulamaları	Ortalama	Std. Sap.	Faktör Ort.
Uzun Dönemli Planlama Uygulamaları	Formel stratejik planlama	3,0000	1,43614	3,2123
	Bütçelerden ayrı geliştirilmiş stratejik planlar	3,0308	1,59069	
	Uzun süreli tahminler	3,2923	1,41115	
	Sermaye bütçeleme teknikleri (Net Bugünkü Değer, İç Getiri Oranı, Geri Ödeme vs.)	3,3538	1,55554	
	Bütçeler ile geliştirilmiş stratejik planlar	3,3846	1,39969	
Detaylı Bütçeleme Sistemi Uygulamaları	Yöneticileri dengelemek için bütçeleme	2,8769	1,57627	3,6176
	Faaliyet tabanlı bütçeleme	2,9385	1,57992	
	Günlük işlemlerin planlanması için bütçeleme	3,6308	1,38710	
	İşletme birimleri arasında faaliyetlerin koordinasyonu için bütçeleme	3,7077	1,47609	
	Finansal durum planlaması için bütçeleme	3,8923	1,18747	
	Nakit akışları planlaması için bütçeleme	4,1231	1,09698	
	Maliyet kontrolü için bütçeleme	4,1538	1,21489	
Ürün Maliyetlendirme Uygulamaları	Faaliyet tabanlı maliyetleme	3,1385	1,53986	3,4346
	Ürün maliyetlendirme: değişken maliyet	3,3385	1,48194	
	Hedef maliyetleme	3,5846	1,49888	
	Ürün maliyetlendirme: karşılama maliyeti	3,6769	1,40432	
Performans Değerlendirme Tabanlı Uygulamalar	Nitel Ölçümler	3,0769	1,48227	3,6083
	Bölgesel Kar	3,2615	1,40620	
	Balanced Scorecard (Stratejik performans yönetim aracı)	3,2769	1,62507	
	Finansal Olmayan Ölçümler	3,3231	1,56233	
	Bütçe varyans analizi	3,3385	1,50288	
	Nakit Akışları Yatırım Getirisi	3,4462	1,39229	
	Yatırım Getirisi	3,5846	1,43497	
	Takım Performansı	3,6308	1,31778	
	Süregelen Tedarikçi Değerlendirmeleri	3,6615	1,30236	
	Çalışan Tutumları	3,7846	1,52574	
	Müşteri Memnuniyet Anketleri	3,9231	1,40654	
	Kar Kontrolü	4,2308	,99639	
	Net Gelir	4,3692	,85822	
Karar Destek Sistemi Uygulamaları	Yöneylem araştırması teknikleri	2,4615	1,49035	3,0817
	Hissedar değer analizi	2,4769	1,59205	
	Ürün yaşam döngüsü analizi	2,7538	1,44731	
	Yönetim süreçlerini kıyaslama	2,7538	1,52101	
	Değer zinciri analizi	2,7692	1,50799	
	Faaliyet tabanlı yönetim	3,0462	1,50448	
	Stratejik öncelikler kıyaslaması	3,0769	1,52385	
	Dış organizasyonlar ile kıyaslama	3,0923	1,60782	
	Operasyonel süreçler için kıyaslama	3,1846	1,57015	
	Organizasyon içinde kıyaslama	3,2308	1,59853	
	Benchmarking (Kıyaslama): Ürün özellikleri	3,5385	1,54188	
	Maliyet-hacim-kar analizi	3,6615	1,26586	
	Ürün karlılık analizi	3,7077	1,40003	

Söz konusu Yönetim muhasebesi uygulamaları arasında en fazla kullanılan yöntem Performans Değerlendirme: Net Gelir (4,3692), en az kullanılan yöntem ise Karar Destek Sistemi: Yöneylem Araştırması Teknikleridir (2,4615).

Bu durum otel yönetiminin işletmenin kısa süreli maliyet ve karlılığı bağlamında finansal performans üzerinde odaklandığı, buna karşılık geleceğe yönelik stratejileri oluşturma ve karar verme sürecinde ise uzun dönemli karar verme ve uygulamalar ile karar destek sistemi uygulamaları üzerinde daha az odaklanıldığı görülmektedir. Bu durum özellikle otel üst yönetimi için gelecekte ortaya çıkacak siyasi, ekonomik, ulusal ve uluslararası konjonktürün öngörülenmesi, sektörün yasal, teknolojik, alternatif otel, yöntem ve bölgelerin ortaya çıkması, mevcut ve potansiyel rakiplerin analiz edilmesi konusuna daha az önem verdiği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda işletmelerin mevcut performansının yanında kuruluş felsefesine bağlı olarak orta ve uzun vadede kendisine uygun misyon ve vizyon belirlemesi ve bunları hayata geçirecek planların yapılması büyük önem arz etmektedir. Çünkü kar ve maliyet analizleri performansın ve başarının ölçülmesinde tek başına yeterli kriterler değildir.

Örgüt Stratejileri ile İlgili Bulgular

Araştırmaya katılan oteller daha fazla farklılaştırma stratejilerini (4,4062) benimsemektedirler. Bu stratejilerden ise en yoğun olarak "Müşteri ihtiyaçlarına göre ürün ve hizmetleri özelleştirmek (4,5846)" stratejisini benimsemektedirler.

Tablo 3. Örgüt Stratejileri Benimseme Düzeyleri Frekans Analizi Sonuçları

Faktör	Örgüt Stratejileri	Ortalama	Std. Sap.	Faktör Ort.
Düşük Maliyet Stratejileri	Düşük fiyat	2,9231	1,42859	3,6410
	Düşük üretim maliyetleri	3,5385	1,39280	
	Ürünün bulunabilirliği	4,4615	,90272	
Farklılaştırma Stratejileri	Tasarım değişiklikleri yapma ve yeni ürünü hızlı bir şekilde tanıtmaya	4,1692	1,06901	4,4062
	Eşsiz ürün özellikleri sunma	4,3846	,84210	
	Satış sonrası etkinlik	4,4154	,93361	
	Yüksek kaliteli ürünler sunma	4,4769	,77273	
	Müşteri ihtiyaçlarına göre ürün ve hizmetleri özelleştirmek	4,5846	,86408	

Düşük maliyet stratejilerini (3,6410) daha az oranda önemli gören otellerin oluşturduğu örneklemede, en az benimsenen strateji ise düşük fiyat stratejisidir (2,9231). Bu durum kendi içerisinde doğru konumlanmıştır. Çünkü hizmetin ulaşılabilir ve yüksek miktarlarda üretilmesi hizmet başına düşen sabit maliyetlerin düşmesine, ikinci durum ise işletme faaliyetleri üzerinde odaklanarak maliyet minimizasyonunun sağlanmasıdır. Üçüncü durum ise işletmenin istenilen performansa ulaşamaması durumunda başvuracağı bir strateji olarak benimsenmesidir.

Otellerin farklılaştırma stratejilerini benimseyerek rekabet üstünlüğü elde etmeyi benimsediklerini görülmektedir. Bu strateji ile birlikte maliyet stratejilerinden olan hizmet üretim maliyetleri üzerinde odaklanma ve hizmet çeşitliliği etkin ve verimli bir örgüt yapısına işaret etmektedir. Bu durum hizmet kalitesinin artmasına doğrudan satış ve karlılık üzerinde olumlu etkilerinin yanında işletmenin sürdürülebilirliği, kurumsal imajı ve müşteri portföyü ve fiyatlandırma kararlarında da pozitif etki meydana getirebilecektir.

Hipotez Testleri

Yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri ile örgüt stratejilerine ilişkin H1 hipotezi test edilmeden

önce sıfır hipotezi ve alternatif hipotezler belirlenmiş ve analize geçilmiştir. Bu bağlamda;

H0: Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri ile örgüt stratejilerinin alt faktörleri arasında ilişki yoktur.

H1: Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri ile örgüt stratejilerinin alt faktörleri arasında ilişki vardır.

H1a: Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri ile düşük maliyet stratejileri arasında ilişki vardır.

H1b: Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri ile farklılaştırma stratejileri arasında ilişki vardır.

Tablo 4. Korelasyon Sonuçları Tablosu (Hipotez 1)

KORELASYON		Düşük Maliyet	Farklılaştırma
Uzun Dönemli Planlama	Pearson Correlation	,148	0,592**
	Sig. (2-tailed)	,239	,000
Detaylı Bütçeleme Sistemi	Pearson Correlation	0,410**	0,687**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000
Ürün Maliyetlendirme	Pearson Correlation	0,272**	0,583**
	Sig. (2-tailed)	,028	,000
Performans Değerlendirme	Pearson Correlation	0,364**	0,640**
	Sig. (2-tailed)	,003	,000
Karar Destek Sistemi	Pearson Correlation	,228	0,559**
	Sig. (2-tailed)	,069	,000

Alt hipotezler test edilirken sig. Değerleri dikkate alınmıştır. Sig değerleri 0,05'den küçük değerlerin bulunduğu değişkenler arasında %95 anlamlılık düzeyinde bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Hem düşük maliyet stratejileri hem de farklılaştırma stratejilerinin, yönetim muhasebesi uygulamaları alt faktörleri ile ilişkilidir. Başka bir ifade ile H0 hipotezi ret edilerek H1 hipotezleri kabul edilir.

Düşük Maliyet stratejisi ile Detaylı Bütçeleme Sistemi (0,41), Ürün Maliyetlendirme (0,272) ve Performans Değerlendirme (0,364) alt faktörleri arasında pozitif yönde ilişki vardır. Farklılaştırma stratejisi ile bütün alt faktörlerle pozitif yönde ilişkilidir sonucuna varılır.

Analiz sonucunda örgüt üst yönetimi mevcut ve geleceğe ilişkin karar alma sürecinde örgüt stratejilerine

bağlı olarak her türlü finansal ve finansal olmayan bilgiyi kullanarak planlamasını kısa dönemli (bütçeleme yöntemi) ve uzun dönemli (sermaye bütçeleme) yapmakta ve planlanan ve bütçelenen arasındaki olumlu ya da olumsuz durumu performans değerlendirmesine tabi tutmaktadır. Örgüt üst yönetiminin kısa vadede satışları artırma ve yüksek karlılık elde etme stratejisinin yanında gelecek dönemlere ilişkin bir örgüt vizyonuna sahip olduklarını göstermektedir. Yönetim muhasebesi ve örgüt stratejilerine ait ilişki analizinde elde edilen sonuçlar örgüt stratejileri benimsenme düzeyleri analiz sonuçlarını desteklemektedir.

H2 hipotezini test etmeden önce sıfır hipotezi ve alternatif hipotezler belirlenmiş ve analize geçilmiştir.

H0= Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri, örgüt stratejilerinden düşük maliyet stratejilerini etkilemez.

H1= Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri, örgüt stratejilerinden düşük maliyet stratejilerini etkiler.

Analizin ilk aşamasında değişkenlerin regresyon analizine uygunluğunu test etmek adına "Anova" tablosu incelenmiş ve 4,790 F değerine karşılık gelen sig. değeri $0,001 \leq 0,05$ olduğu saptanmıştır. Bu sonuca göre H1 kabul edilir, ve otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri, örgüt stratejilerinden düşük maliyet stratejilerini etkilemektedir. Yani model bütün olarak anlamlıdır. Söz konusu değerler Tablo 5'deki gibidir.

Tablo 5. Regresyon Uygunluğuna Dair Anova Değerleri (Hipotez 2)

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
1	Regression	15,328	5	3,066	4,790	,001 ^b
	Residual	37,117	58	,640		
	Total	52,444	63			

Verilerin analize uygunluğu test aşamasından sonra otokorelasyon sorunu olup olmadığını araştırmak için Durbin-Watson değeri incelenmiştir. 1,5 ile 2,5 arasında normal düzeylerde olan Durbin-Watson değeri 1,808 bulunmuştur. Analize konu olan değişkenler arasında bir otokorelasyon sorunu yoktur.

Regresyon analizinde asıl amaç olan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama düzeyini

ölçmek için belirlilik katsayısına (R2) bakılmaktadır. Çok değişkenli regresyon analizinde bakılması gereken değer ise düzeltilmiş R2 değeridir. Yapılan analiz sonucunda ise bu değer 0,231 olarak bulunmuştur. Bu da bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %23,1 oranında açıkladığını göstermektedir. Belirlilik katsayısı ve otokorelasyon incelemesi ile ilgili sonuçlar Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Belirlilik Katsayısı ve Otokorelasyon İncelemesi (Hipotez 2)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,541 ^a	,292	,231	,79996	1,808

Değişkenlerin regresyon analizine uygunluğu, otokorelasyon incelemesi ve belirlilik katsayısı değerlendirilen regresyon analizinde regresyon denkleminde dahil edilecek değişkenleri belirlemeden önce son yapılacak işlem "tolerance" ve "VIF" değerlerinin yorumlanmasıdır. Eğer tolerance değeri 0,2'den büyük, VIF değeri de 10'dan küçük ise regresyon analizinde çoklu bağlantı sorunu yoktur sonucuna varılır. Ulaşılan değerler incelendiğinde bu eşik değerlerin dışında olan herhangi bir değişken olmadığından analizde herhangi bir çoklu bağlantı sorunu yoktur yorumu yapılabilir. Tablo 7'da söz konusu değerler ve regresyon denkleminde dahil edilecek değişkenlere ait değerler gösterilmiştir.

Tablo 7. Regresyon Denklemi Değerleri ve Tolerance, VIF değerleri (Hipotez 3)

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
(Constant)	1,879	,434		4,332	,000		
Uzun Dönemli Planlama	-,622	,188	-,820	-3,305	,002	,224	5,042
Detaylı Bütçeleme Sistemi	,250	,184	,279	1,363	,178	,291	3,431
Ürün Maliyetlendirme	,065	,206	,084	,314	,755	,236	5,910
Performans Değerlendirme	,697	,255	,710	2,736	,008	,261	5,523
Karar Destek Sistemi	,046	,210	,057	,219	,827	,301	5,566

Daha önce incelenen ANOVA sonuçlarına göre yapılan regresyon analizinin anlamlı olduğu sonucu tespit edilmiştir. Şimdi yapılan işlem ise değişkenler bazında regresyon denkleminde dahil edilecek anlamlı değişkenleri belirlemektir. Sig. değerleri incelendiğinde 0,05'den büyük sig değeri veren "Detaylı Bütçeleme Sistemi, Ürün Maliyetlendirme ve Karar Destek Sistemi değişkenleri" anlamsız olduğundan regresyon denkleminde dahil edilmemiştir. Söz konusu değişkenler ile elde edilen regresyon denklemi aşağıda gösterildiği gibidir;

$$Y=1,879-0,622x1+0,697x4$$

Sig değeri istenilen aralıkta olan değişkenler denkleme B katsayıları ile girmişlerdir. B katsayısı bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni yüzde kaç oranında etkilediğini ifade etmektedir. B katsayısının işareti ise etkinin yönünü ifade eder. Yani eğer herhangi bir ifadenin işareti eksi ise bu değişken bağımlı değişkeni negatif yönde etkilemektedir.

Ulaşılan sonuca göre uzun dönemli planlama değişkeninin bağımlı değişkeni olan örgüt stratejisini (düşük maliyet stratejisi) negatif yönde performans değerlendirme değişkeninin de pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Bu durum yönetim muhasebesi uygulamalarında geleceğin getirdiği risk ve belirsizlikleri minimize etmede kullanılan sermaye bütçelemesi vb. tekniklerinin olumsuz etkisinin temelinde bugünkü

gerek ulusal gerekse uluslar arası siyasi, ekonomik, sektörel gelişmeler, rekabet düzeyi, iletişim ve ulaşım alanındaki değişimlerin gelecek dönemlerde doğru tahmin edememe başka bir ifade ile öngörülenme sorunudur.

Örneğin 2011 yılında başlayan Suriye krizi ve bölgede ortaya çıkan IŞİD terör örgütü Türkiye' nin Doğu ve Güney doğu bölgesindeki mevcut turizm potansiyelinin olumsuz yönde etkilenmesine yol açmıştır. Bu kriz aynı zamanda Türkiye'nin cari açığı ve uluslar arası imajı üzerinde olumsuz etkisinin yanında faiz oranlarının yüksek seviyelerde gerçekleşmesine yol açmıştır. Yüksek faiz seviyesi ve siyasi krizler ise bugün turizm sektörünün uzun vadeli sermaye yatırımları üzerinde olumsuz etkiler meydana getireceği muhakkaktır.

Diğer taraftan performans üzerinde odaklanması satış, karlılık, kapasite doluluk oranı, işgörenlerin katma değeri v.b. analizler ise işletmenin benimsediği örgüt stratejisinin ve işletmeye en büyük katma değer sağlayan "insan faktörünün" doğru yönetildiğini ve işletmeye "katma değer" eklediklerini ifade etmektedir.

H3 hipotezi test edilmeden önce sıfır hipotezi ve alternatif hipotezler belirlenmiş ve analize geçilmiştir.

H0= Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri, örgüt stratejilerinden farklılaştırma stratejilerini etkilemez.

H1= Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri, örgüt stratejilerinden farklılaştırma stratejilerini etkiler.

Etkileri ölçmeden önce değişkenlerin regresyon analizine uygunluğunu test etmek adına "Anova" tablosu incelenmiş ve 9,862 F değerine karşılık gelen sig. değeri $0,001 \leq 0,05$ olduğu saptanmıştır. Bu sonuca göre H1 hipotezi kabul edilir, Otellerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamalarının alt faktörleri, örgüt stratejilerinden farklılaştırma stratejilerini etkilemektedir. Model bütün olarak anlamlıdır. Söz konusu değerler Tablo 8'deki gibidir.

Tablo 8. Regresyon Uygunluğuna Dair Anova Değerleri (Hipotez 3)

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
1	Regression	14,247	5	2,849	9,862	,000 ^b
	Residual	16,757	58	,289		
	Total	31,004	63			

Verilerin analize uygunluğunu test aşamasından sonra otokorelasyon sorunu olup olmadığını araştırmak için Durbin-Watson değeri incelenmiş ve bu değer 1,854 olarak bulunmuştur. Analize konu olan değişkenler arasında bir otokorelasyon sorunu yoktur.

Analiz sonucunda bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %41,3 oranında açıkladığını göstermektedir. Belirlilik katsayısı ve otokorelasyon incelemesi ile ilgili sonuçlar Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Belirlilik Katsayısı ve Otokorelasyon İncelemesi (Hipotez 3)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,678 ^a	,460	,413	,53751	1,854

Değişkenlerin regresyon analizine uygunluğu, otokorelasyon incelemesi ve belirlilik katsayısı değerlendirilen regresyon analizinde regresyon denkleminde dahil edilecek değişkenleri belirlemeden önce son yapılacak işlem "tolerance" ve "VIF" değerlerinin yorumlanmasıdır. Eğer tolerance değeri 0,2'den büyük, VIF değeri de 10'dan küçük ise regresyon analizinde çoklu bağlantı yoktur sonucuna varılır. Ulaşılan değerler incelendiğinde "tolerance" ve "VIF" değerleri eşik değerler içerisindedir. Analizde herhangi bir çoklu bağlantı sorunu yoktur. Tablo 10'da söz konusu değerler ve regresyon denkleminde dahil edilecek değişkenlere ait değerler gösterilmiştir.

Tablo 10. Regresyon Denklemi Değerleri ve Tolerance, VIF değerleri (Hipotez 3)

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error				Beta	Tolerance
(Constant)	2,604	,291		8,937	,000		
Uzun Dönemli Planlama	,021	,127	,036	,165	,869	,224	5,042
Detaylı Bütçeleme Sistemi	,268	,123	,389	2,174	,034	,291	3,431
Ürün Maliyetlendirme	-,001	,138	-,001	-,005	,996	,236	5,910
Performans Değerlendirme	,203	,171	,269	1,187	,240	,261	5,523
Karar Destek Sistemi	,015	,141	,025	,109	,914	,301	5,566

ANOVA sonuçlarına göre yapılan regresyon analizi ile kurulan modelin anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu aşamada yapılan işlem ise değişkenler bazında regresyon denklemine dahil edilecek anlamlı değişkenleri belirlemektir. Sig. değerleri incelendiğinde 0,05'den küçük sig değeri veren sadece Detaylı Bütçeleme Sistemi değişkenidir. Yani sadece bu değişken anlamlı olduğundan regresyon denklemine sadece bu değer dahil edilecektir.

$$Y=2,604+0,268x2$$

Ulaşılan sonuca göre detaylı bütçeleme sistemi değişkeninin örgüt stratejisi (farklılaştırma stratejisi)'ni pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Turizm sektörünün müşteri odaklı olarak memnuniyeti ve doyumu üzerine faaliyet gösterdiği için gerek yurt içinden gerekse yurt dışından gelen müşteri portföyünün beklenti, gelir, kültür, ihtiyaç ve alışkanlıkları birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda örgüt stratejisi; müşteri beklentileri ile işletme hedeflerini fiyat-maliyet dengesinde optimize edecek bir ürün çeşitliliğini sağlayacak planlama ile bunun para ile ifade edilen kısmı ise bütçeleme olarak büyük önem arz etmektedir. Bu durum Kapadokya bölgesi otelleri açısından kısa vadede sürdürülebilir uygun örgüt stratejisi olarak kabul edilebilir.

Tartışma

Otel işletmeleri turizm sektörünün en temel yapı taşları arasında olduğundan profesyonel bir şekilde yönetilmeleri hayati önem arz etmektedir. Yönetim muhasebesi uygulamaları da bu profesyonel yönetimin en önemli unsurudur. Bu çalışma da otel işletmelerinin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamaları belirlenmiş ve bu uygulamaların benimsedikleri örgüt stratejileri ile ilişkileri ortaya konmuştur.

Araştırma sonucunda geleneksel yönetim muhasebesi tekniklerinden "Detaylı Bütçeleme Sistemi" uygulamalarının yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuç Langfield- Smith (1998), Joshi (2001), Süleyman v.d. (2004), Hyvönen (2005) ve Rasim (2004)'le elde ettikleri sonuçları desteklediği ve geçen zaman içerisinde uygulamada stratejik yönetim muhasebesi uygulamalarında yeterli bir değişimin olmadığı görülmektedir. En fazla detaylı bütçeleme sistemi uygulamalarının tercih edilmesinin sebebi daha çok kısa dönemli (sezonluk) planlamaların yapıldığı basit uygulamalar içermesinden kaynaklanmaktadır. En az karar destek sistemleri uygulamalarının tercih edilmesinin sebebi ise hesaplama ve uygulamalarının teknik bilgi içermesi ve uzman personel gerektirmesidir. Otellerin sürdürülebilirliği ve geleceğe başarılı taşınabilmesi için ve daha profesyonel yönetim muhasebesi uygulamalarını kullanabilmesi için profesyonel muhasebe çalışanı istihdam edilmelidir.

Kapadokya'daki otel işletmelerinin örgüt stratejisi olarak düşük fiyat stratejisi benimsememelerinin sebebi ürettikleri hizmetleri düşük fiyattan satmak değil, kaliteli hizmetleri yüksek fiyattan satarak prestij çabasında olmalarındandır.

Düşük maliyet stratejilerinin uzun dönemli planlama uygulamaları ve karar destek sistemi uygulamaları ile ilişkili olmamasının sebebi, örnekleme dahil olan otellerin genelinin butik otel olmasından kaynaklanmaktadır. Butik oteller genelde az yatak kapasitesine sahip küçük oteller olduğundan profesyonel bir muhasebe departmanı barındırmamaktadır. Ayrıca bu oteller az sayıda olan yatak kapasitelerini yüksek fiyatlardan tüketicilere ulaştırmaktadır. Bu sebeplerden dolayı düşük maliyet stratejilerini benimsemeyen söz konusu küçük otellerin

uzun dönemli planlama uygulamalarını ve karar destek sistemi uygulamalarını kullanmadığı bunun için de bu değişkenler arasında bir ilişkiye saptanmadığı sonucuna varılır. Farklılaştırma stratejileri ise hemen her otelde benimsendiğinden dolayı bu stratejiler ile yönetim muhasebesi uygulamalarının hepsi arasında ilişkiye rastlanmaktadır.

Otellerde kullanılan yönetim muhasebesi uygulamalarının düşük fiyat stratejilerini etkileme düzeyinin ölçüldüğü analizler sonucunda bu stratejileri uzun dönemli planlama uygulamaları ve performans değerlendirme tabanlı uygulamaların etkilediği sonucuna varılmıştır. Başka bir ifade ile düşük maliyet stratejilerini benimseyen otellerin uzun dönemli planlama uygulamalarını kullanmadığı aksine performans değerlendirme tabanlı uygulamaları kullandığı sonucuna varılmıştır.

Yine otellerde kullanılan yönetim muhasebesi uygulamalarının farklılaştırma stratejileri üzerindeki etkisinin araştırıldığı analizler sonucunda ise araştırmaya katılan oteller daha fazla farklılaştırma stratejilerini benimsemektedirler. Bunun nedeni ise turizm sektöründe yer alan birçok otel işletmesi olması ve bu işletmelerin rekabet avantajı sağlamak için farklılaştırma stratejilerine gereksinim duymalarıdır. Çünkü farklılaştırma stratejisinde amaç işletmelerin alıcılar tarafından yaygın olarak değerlendirilen ölçüler arasında kendi sektöründe benzersiz olmaktır. Bu bağlamda yapılan araştırmalar da otel işletmelerinin farklılaştırma stratejilerini sık sık kullandıklarını göstermektedir. McLellan & Sherine (2013)'in çalışmasında da; farklılaştırma stratejisi kullanan üretim işletmeleri için uyum derecesi ile performans arasında yüksek bir korelasyona rastlanmadığını ve farklılaşma stratejisi kullanan ve daha gelişmiş stratejik yönetim muhasebesi uygulamalarını destekleyen kuruluşların daha fazla operasyonel sonuçlar elde ettiğini belirtmişlerdir. Yine yönetim muhasebesi uygulamalarının farklılaştırma stratejileri üzerindeki etkisinin araştırıldığı analizler sonucunda farklılaştırma stratejilerini yalnızca detaylı bütçeleme sistemi uygulamalarının etkilediği sonucuna varılmıştır.

Yüksek performans elde etmek isteyen işletmelerin daha ileri yönetim muhasebesi teknikleri

kullandıklarını belirtmişlerdir. En çok kullanılan stratejileri "Müşteri ihtiyaçlarına göre ürün ve hizmetleri özelleştirmek" stratejisinin izlemesinin nedeni de yine otel işletmelerini yer aldıkları sektörün özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak otel işletmelerin kullandıkları yönetim muhasebesi uygulamaları benimsedikleri örgüt stratejileri ile ilişkilidir ve bu uygulamalar örgüt stratejileri üzerinde etkilidir. Bu çalışmanın gelecek çalışmalarda geliştirilmesi mümkündür. Bunun için gelecek çalışmalarda farklı bölgeler de dahil edilerek örnek sayısı arttırılabilir. Bu şekilde çalışma sonuçları da bütün oteller için genellenebilir.

Kaynakça

- Angay, F. (2003). Konaklama İşletmelerinde Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Problemleri ve Çözüm Önerileri (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Antalya). <http://tez2.yok.gov.tr/adresinden edinilmiştir>.
- Angelakis, G., Theriou, N.& Floropoulos, I. (2010). Adoption and benefits of management accounting practices: Evidence from Greece and Finland. *Advances in Accounting, Incorporating Advances in International Accounting*, 26, 87-96. doi:10.1016/j.adiac.2010.02.003
- Baird, K. M., Harrison, G. L. & Reeve, R. C. (2004). Adoption of Activity Management Practices: A Note on The Extent of Adoption and The Influence of Organizational and Cultural Factors. *Management Accounting Research*, 15, 383-399. doi:10.1016/j.mar.2004.07.002
- Braam, G. J.M.& Nijssen, E. J. (2004). Performance Effects of Using The Balanced Scorecard: A Note on The Dutch Experience. *Long Range Planning*, 37, 335-349. doi:10.1016/j.lrp.2004.04.007
- Cadez, S.& Guilding, C. (2008). An Exploratory Investigation Of An Integrated Contingency Model Of Strategic Management Accounting. *Accounting, Organizations and Society*, 33, 836-863. doi:10.1016/j.aos.2008.01.003
- Chenhall, R. H. & Langfield-Smith, K. (1998). Adoption and Benefits of Management Accounting Practices: An Australian Study. *Management Accounting Research*, 9, 1-19. doi:10.1006/mare.1997.0060
- Crossman, Y. P. (1958). The Nature of Management Accounting. *The Accounting Review*, 33, 2, 222-227.
- Eren, E., Alpan, L. ve Erol, Y. (2005). Temel Fonksiyonel Yeteneklerin Firmanın Yenilik ve Finansal Performansına Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 7, 201-224.
- Ersoy, A., Utku Demirel, B., Dönmez, A. ve Berberoğlu, B. (2006). Üretim İşletmelerinde Yönetim Muhasebesi Konularının Uygulanmasına İlişkin Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 32, 1-12.

- Hayvönen, J. (2005). Adoption And Benefits Of Management Accounting Systems: Evidence From Finland And Australia. *Advances in International Accounting*, 18, 97-120. doi:10.1016/S0897-3660(05)18005-2
- Itnner, C. D. & Larcker, D. F. (2001). Assessing Empirical Research in Managerial Accounting: A Value-Based Management Perspective. *Journal of Accounting and Economics*, 32, 349-410. doi:10.1016/S0165-4101(01)00026-X
- Johnson, G., Scholes, K. & Whittington, R. (2005). *Exploring Corporate Strategy*. London: Prentice Hall.
- Joshi, P. L. (2001). The International Diffusion of New Management Accounting Practices: The Case Of India. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, 10, 85-109. doi:10.1016/S1061-9518(01)00037-4
- Langfield-Smith, K. (1997). Management Control Systems and Strategy: A Critical Review. *Accounting, Organizations and Society*, 22, 2, 207-232. doi:10.1016/S0361-3682(95)00040-2
- Mc-Lellan, J. D. & Sherine, F. A. A. (2013). Strategy and Management Accounting Practices Alignment and Its Effect on Organizational Performance. *Journal of Accounting – Business & Management*. 20, 1, 1-27.
- Miles, R. E., Snow, C. C., Meyer, A. D. & Coleman, H. J. (1978). Organizational Strategy, Structure and Process. *The Academy of Management Review*, 3, 3, 546-562. doi: 10.5465/AMR.1978.4305755
- Özdoğan, B. (2010). Konaklama İşletmelerinde Yönetim Muhasebesi Sistemleri ve Uygulaması (Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Manisa). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Özkan, R.B. (2007). Rekabet Stratejileri Ve Örnek Bir Sektör Analizi (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Porter, M. E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press.
- Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press.
- Rasim, Z. (2004). Otel İşletmelerinde Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Uygulamaları: Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Konya). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Sulaiman, M., Ahmad, N. N. & Alwi, N. (2004). Management Accounting Practices in Malaysia. *Managerial Auditing Journal*, 19, 4, 493-508.
- Şavlı, H. T. (2006). Management Accounting Practices Evidence From Turkey (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Ve Finansman (İngilizce) Bilim Dalı, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Ülgen, H. Ve Mirze, S.K. (2010). *İşletmelerde Stratejik Yönetim* (5. Basım). İstanbul: Beta Yayınları.

Enflasyon Hedeflemesi ve Ekonomik Performans İlişkisi: Türkiye Örneği

Erşan SEVER^a
Aksaray Üniversitesi

Arif İĞDELİ^b
Aksaray Üniversitesi

Öz

İlk defa 1990 yılında Yeni Zelanda tarafından uygulamaya konulan enflasyon hedeflemesi stratejisi, aldığı başarılı sonuçların ardından sonraki yıllarda tercih edilen bir para politikası stratejisi haline gelmiştir. Diğer para politikası stratejilerinden farklı olarak, bu stratejide döviz ya da parasal çapa kullanılmamakta, enflasyonun kendisi doğrudan doğruya nihai hedef olarak alınmaktadır. Belirsizliği azalttığı ve şoklar karşısında daha sağlam ekonomik yapı meydana getirdiği düşüncesinden dolayı gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin tercihi olan enflasyon hedeflemesi Türkiye’de 2002 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bu çalışmada Türkiye’de enflasyon hedeflemesi uygulaması ve makroekonomik değişkenler arası ilişkiler 2002:01-2012:12 dönemi verileri kullanılarak VAR modeli yardımıyla analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Enflasyon Hedeflemesi; Ekonomik Performans; VAR

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen artışların makroekonomik değişkenler üzerinde meydana getirmiş olduğu etkiler iktisatçıların ilgi alanını oluşturmuştur. Bazı ekonomistler enflasyonun sermaye birikimini tetiklediğinden dolayı büyümeye katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir. Öte yandan diğer bazı ekonomistlere göre yüksek oranlı enflasyonun meydana getirdiği belirsizlik ortamı yatırımların spekülatif yapı taşıyan alanlara yönelmesine neden olmaktadır. Ekonomide uzun vadeli yatırımların yapılamaması ve tasarruf seviyelerinin düşük olmasından dolayı artan faiz oranları üretim ve büyüme sürecini olumsuz etkilemektedir.

Üretim ve büyümenin azalması bir yandan cari açık problemini gündeme getirirken diğer taraftan da istihdam düzeyinde azalmalar söz konusu olmaktadır. Buna ilaveten yüksek enflasyonun varlığında büyüme istikrarsız bir görünüm sergilemekte ve gelir dağılımında adaletsizlik meydana gelmektedir.

Enflasyonist ortamda para ikamesinin artması bir taraftan merkez bankasının senyoraaj gelirinde azalışa sebep olurken diğer taraftan da parasal politikalarda etkinliğin de düşüş eğilimi oluşturmaktadır.

Enflasyonun makroekonomik değişkenler üzerinde yapmış olduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırmak amacıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı politik uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Bu politikalardan enflasyon hedeflemesi Avustralya, Kanada, Finlandiya, Yeni Zelanda, İsveç ve İngiltere gibi ülkelerde başarılı bir şekilde uygulandıktan sonra Meksika, Asya, Rusya, Brezilya ve Türkiye’deki parasal krizlerin ardından tercih edilmiştir. Teorik olarak dalgalı kur rejimi altında enflasyon hedeflemesi şokları izole etmekte ve ulusal rezervlerin düşmesini engellemektedir. Bunun yanında daha az değişkenlik gösteren düşük enflasyon seviyesi belirsizlikleri azaltmakta ve büyüme sürecinin istikrar kazanmasına katkı sağladığı ifade edilmektedir.

Bu çalışmada 2001 krizini takip eden süreçte 2006 yılına kadar uygulanan örtük enflasyon hedeflemesi ve 2006

^a Sorumlu Yazar: Erşan SEVER, Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İkt. ve İd. Bil. Fakültesi, İktisat Bölümü, severersan@hotmail.com

^b Arş. Gör., Aksaray Üniversitesi, İkt. ve İd. Bil. Fakültesi, İktisat Bölümü, arifigdeli@hotmail.com

yılından sonra benimsenen açık enflasyon hedeflemesi politikalarının makro ekonomik dengelerle ilişkisi VAR yöntemiyle araştırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de Enflasyon ve Enflasyon Hedeflemesi

Türkiye’de akademik alanda en çok tartışılan ve araştırılan konular arasında bir sıralama yapılırsa, enflasyon büyük olasılıkla ilk sıralarda yerini alır. 1970’li yıllarla birlikte ülkenin gündemine yerleşen ve bir türlü gündemden düşemeyen enflasyon sorunu genel olarak Türkiye’deki diğer temel ekonomik sorunların da başlıca nedeni olmaktadır. Öyle ki yüksek enflasyonun ekonomik istikrarsızlıkla aynı anlama geldiği söylenebilir (Yenal, 2003: 24).

Türkiye’de enflasyon üzerine birçok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda enflasyonun nedenleri, etkileri ve sorunun çözümleri detaylı olarak ele alınmıştır. Türkiye’de enflasyon olgusunu araştıran çalışmalarda enflasyonist dönem 1980 öncesi, 1980 -2002 arası, 2002 -2006 arası ve 2006’dan sonrası şeklinde olmaktadır. 1980 öncesi dönem Türkiye ekonomisinin tipik dışa kapalı ekonomilerinin bütün özelliklerini gösterdiği, büyüme ve sanayileşme politikalarının temelini ithal ikameci sanayileşme stratejisinin oluşturduğu, dış ticarete önemli sınırlamaların yer aldığı ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) önemli derecede bir rol üstlendiği ve enflasyonun yüksek seviyelerde üstlendiği bir dönemdir (Erol, 2008: 127). Türkiye’de 1970’ler sonrasında önemli ölçüde tıkanma noktasına gelen ithal ikameci modeli, 1980 sonrasında yeni bir birikim modeline geçişin ön koşullarını hazırlamıştır. 24 Ocak 1980 kararıyla dışa açılan ekonominin üç temel hedefi olduğunu söylenebilir (Oyan, 1998: 11):

- Devletin piyasaya olan müdahalelerini minimuma indirmek
- Serbest piyasa ekonomisini oluşturmak
- Türk ekonomisinin Dünya ekonomik sistemi ile bütünleşmesini sağlamak

24 Ocak Kararları ile geçici de olsa enflasyon oranlarının düşürülmesi başarılıdır. TÜFE oranları %110,2’den %24,4’e kadar düşmüştür (Karluk, 2002:

451). İlerleyen yıllarda takip edilmesi beklenen politikaların uygulanmasındaki başarısızlıklardan dolayı enflasyon oranlarında geçici düşme sona ermiştir ve enflasyon tekrar eski yüksek seviyelerine dönmüştür.

Bu dönem Türkiye ekonomisi açısından başarısız geçen bir dönemdir. 1990’ların başında Ortadoğu’daki Körfez Savaşı, 1994 yılındaki ekonomik kriz, 1997 Asya Krizi, 1999 yılındaki depremler ve son olarak da 2001 yılında gerçekleşen Bankacılık krizi Türkiye’yi ekonomik açıdan oldukça derinden etkileyen olaylardan oluşmuştur (Akkılıç, 2010: 83). Bu yıllarda gerçekleşen bu olayların etkisiyle enflasyon oranları yüksek seyretmiş 5 Nisan Kararları ve diğer politikalar kısa süreli bir düşürücü etki gösterse de uzun vadede gerek ülke içi siyasi istikrarsız ortamlardan gerekse yaşanan uluslararası krizlerden dolayı enflasyon yüksek seyretmiştir. 2002 yılıyla beraber Türkiye’de yeni bir döneme geçilmiş ve enflasyon hedeflemesinin başlangıcı olan örtük enflasyon hedeflemesine geçilmiştir.

Örtük enflasyon hedeflemesinin uygulandığı 2002-2005 yıllarında hedeflenen oranlara büyük ölçüde ulaşılmış, 2004 yılında ise enflasyon oranları tek haneli rakamlara inmiş, para tabanı, net iç varlıklar ve net uluslararası rezerv değişimine ilişkin sınırların içinde kalınmış, yapısal reformların yanında parasal ve mali disiplin sayesinde program başarıya ulaşmıştır. Bu dönemde düşük enflasyon ortamında istikrarlı büyüme sağlanmıştır. 2002 yılından sonra uygulanan örtük enflasyon hedeflemesi stratejisinde başarılı sonuçlara ulaşılmasında kritik noktalardan biri olarak, ağır mali baskınlık altında mali disiplinin sağlanması gösterilmektedir. TCMB ve hükümetin birlikte enflasyon hedeflerini belirlemeleri ve TCMB’nin güvenilirliğinin de elde edilen sonuçta önemli payının olduğu belirtilmelidir (Kara, 2006: 11).

TCMB enflasyon hedeflemesi stratejisinden önceki aşama olan ve örtük enflasyon hedeflemesi de denilen bu dönemde enflasyon hedeflemesi önkoşullarını gerçekleştirmiş olmasına rağmen resmi hedefleme için 2006 yılına kadar beklemiştir. Bunun sebebini enflasyon oranlarının makul seviyeye gelmesinin beklenmesi, rejimin olası başarısızlığının rejime olan güveni sarsacağı endişesi, kurumsal ve teknik altyapının

gerçekleştirilmesi için zamana ihtiyaç duyulması olarak belirtilmiştir. Ayrıca 2005 yılı geçiş yılı olarak öngörülmüştür. Bunun iki nedeni olduğu ifade edilmiştir. Bunların ilki TL'den altı sıfır atılmasıyla gerçekleştirilen para reformudur. Bu reform, merkez bankasının örtük enflasyon hedeflemesi sürecinde elde ettiği kazanımlara ve bu kazanımların sürdürülebilirliğine duyduğu güvenin göstergesi olmuş ve para politikalarının güvenilirliğini daha fazla artırmıştır. İkinci neden ise, TÜİK tarafından yeni fiyat endekslerinin oluşturulmasıdır. Geçiş yılında ayrıca, merkez bankasının teknik kapasitesi güçlendirilmiş, organizasyon yapısı yenilenmiş, kurum içi görev tanımları netleştirilmiş ve faiz kararlarında dikkat edilecek veri seti genişletilmiştir. Faiz kararlarının zamanlaması ve yönünün daha şeffaf ve tahmin edilebilir olmasını temin etmek amacıyla, Para Politikası Kurulu önceden ilan edilen tarihlerde toplanmaya başlamıştır. Son olarak, şeffaflık, hesap verebilirlik ve kamuoyu ile iletişim yönünde önemli adımlar izlenerek, Para Politikası Kurulu kararlarının gerekçelerinin toplantı sonrasında hemen yayınlanmasına başlanmıştır. Bütün bu gelişmeler, enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmesi için önkoşulların büyük oranda gerçekleştiğine ve teknik alt yapının oluşturduğuna işaret etmiş ve böylece merkez bankası, öngörüldüğü gibi 2006 yılı başında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiştir (TCMB, 2005: 2-3).

2002-2005 yılları arası dönemde enflasyonla mücadele konusunda elde edilen başarıdan sonra, 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi stratejisine uygulamasına geçilmiştir. Enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulamaya koyulması dünya genelinde hızlı değişimlerin başladığı bir döneme denk gelmiş ve bu sürecin bir yansıması olarak Türkiye ekonomisi bir dizi şokla yüz yüze gelmiştir. Türkiye'de enflasyon hedeflemesi stratejisinin yüz yüze kaldığı ilk ciddi şok, 2006 yılı Mayıs ayından itibaren uluslararası sermaye koşullarının gelişmekte olan ülkeler aleyhine dönmesi ve bunun sonucunda Türkiye'nin de içinde olduğu birçok ülkeden sermaye çıkışları yaşanmıştır. Bu dönemde Yeni Türk Lirasının yüzde otuz civarında değer kaybı yaşaması, yaşanan finansal sıkıntının yol açtığı güven eksikliği ortamı ve gıda fiyatlarındaki

kuraklıktan kaynaklanan sert artışlarla birleşerek enflasyon oranının artmasına ve enflasyon beklentilerinin hedeflerin oldukça yükselmesine sebep olmuştur (TCMB, 2008:2-3).

Tablo 1. Açık Enflasyon Dönemindeki Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşmeler

Yıllar	Enflasyon Hedefi (%)	Gerçekleşen Enflasyon Oranı (%)	Hedefften Sapma (%)
2006	5	9,7	94
2007	4	8,4	110
2008	4	10,1	152
2009	7,5	6,5	13
2010	6,5	6,4	2
2011	5,5	10,4	94
2012	5	6,2	14
2013	5	7,4	48
2014	5	8,2	64

Kaynak: TCMB, <http://evds.tcmb.gov.tr/>

Açık enflasyon hedeflemesi dönemi incelendiğinde hedeflerin tutturulmasında başarı sağlanmadığı açıkça görülmektedir. Bu başarısızlıkta 2005 yılından itibaren uluslararası piyasalarda yaşanan dalgalanmaların ve enerji fiyatlarındaki yükselmenin büyük etkisi vardır. Ayrıca Türkiye'nin mevcut yapısal durumundan dolayı enflasyonun belirlenen hedeflerin üzerinde yer aldığı görülmektedir. Özellikle 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin de etkisiyle ekonomik daralma göstermiş ve bunun da neden olduğu enerji ve emtia maliyetlerindeki yüksek oranlı artışlar ve uygulanan ekstra vergiler enflasyon üzerinde baskı oluşturmuştur. 2009 yılında devam eden küresel krizin etkileriyle talepte meydana gelen daralma ve kriz başlangıcına göre enerji fiyatlarındaki gevşeme ve önceki yıla göre baz etkileri nedeniyle enflasyon hedefinin altında bir oran %6,53 gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde, kamu mali dengesini sağlamaya yönelik vergi artırımları fiyatlar üzerinde yukarı yönde etki yapsa da, tüketici fiyatları yıllık artış oranındaki gerileme de devam etmiştir (TCMB, 2009 IV:2). 2009 ve 2010 yılında başarılı bir şekilde tutturulan enflasyon hedeflerinin ardından 2011 ve 2012 yıllarında tekrardan hedeflenen orandan sapmalar gerçekleşmiştir. 2011 yılında hedeflenen oran %5,5 iken gerçekleşen enflasyon oranı %10,4 gerçekleşmiştir. 2012 yılında ise hedeflenen enflasyon oranı %5 iken gerçekleşen enflasyon oranı %6,2 gerçekleşmiştir. 2013, 2014 ve 2015 yılları için enflasyon hedefi % 5 belirlenmiştir.

Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi ve Makro Ekonomik Gelişmeler

Türkiye’de enflasyon hedeflemesi stratejisinde 2002-2012 yılları arasında örtük enflasyon dönemi ve açık enflasyon dönemi olarak ikiye ayrıldığını yukarıda belirtmiştik. Örtük enflasyon hedeflemesi dönemine baktığımızda hedeflenen enflasyon oranlarının hepsinin tutturulduğu açıkça görülmektedir. Bu dönemde işsizlik oranları değişmezken DİBS (Devlet İç Borç Faiz Oranları)’nın gittikçe azaldığı ve kişi başına düşen milli gelirin kademeli olarak arttığı açıkça görülmektedir.

Tablo 2. 2002-2005 Dönemi İçin Bazı Temel Ekonomik Göstergeler (%)

Yıllar	Örtük Enflasyon Hedeflemesi Dönemi			
	2002	2003	2004	2005
Hedeflenen Enflasyon	35	20	12	8
Gerçekleşen Enflasyon	29,7	18,4	9,3	7,7
İşsizlik Oranı	10,3	10,5	10,8	10,6
GSYİH Büyüme Oranı	6,2	5,3	9,4	8,4
Kişi başına düşen milli gelir(\$)	2.619	3.383	4.172	4.964
DİBS Faiz Oranı	63,7	45,0	25,7	16,9
Döviz Kuru	1,506	1,493	1,422	1,341

Kaynak:TCMB, <http://evds.tcmb.gov.tr/>

Örtük Enflasyon hedeflemesi döneminde temel ekonomik göstergelere bakarak enflasyon hedeflemesi stratejisinin ekonomik performansı olumlu yönde etkilediği söylenebilir. 2002 yılına kadar Türkiye ekonomisinin başına bela olan enflasyon sorununun giderek üstesinden gelindiği görülmektedir. Diğer değişkenlere bakarsak kişi başına düşen milli gelirdeki artış ve DİBS faiz oranlarındaki kayda değer düşme dikkat çekmektedir.

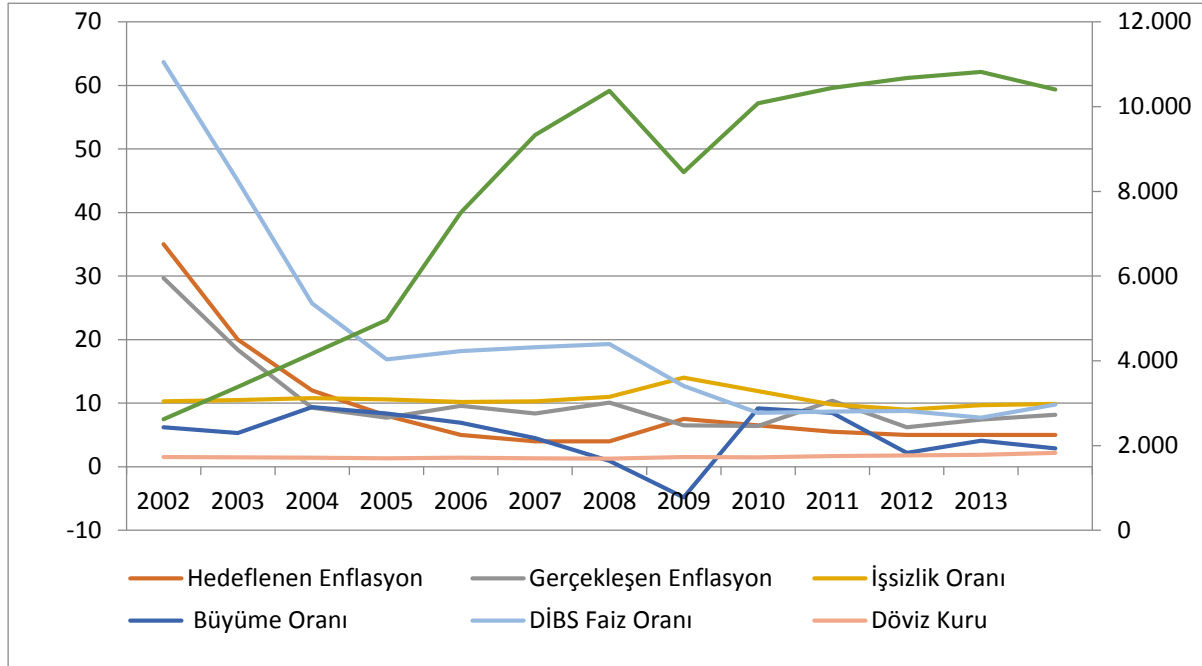
Tablo 3. 2006-2014 Dönemi İçin Bazı Temel Ekonomik Göstergeler (%)

Yıllar	Açık Enflasyon Hedeflemesi Dönemi								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Hedeflenen Enflasyon	5	4	4	7,5	6,5	5,5	5,0	5,0	5,0
Gerçekleşen Enflasyon	9,6	8,4	10,1	6,5	6,4	10,4	6,2	7,4	8,2
İşsizlik Oranı	10,2	10,3	11,0	14,0	11,9	9,8	9,0	9,7	9,9
GSYİH Büyüme Oranı	6,9	4,5	0,9	-4,8	9,2	8,5	2,2	4,1	2,9
Kişi başına düşen milli gelir(\$)	7.500	9.333	10.376	8.456	10.079	10.444	10.673	10.822	10.404
DİBS Faiz Oranı	18,2	18,8	19,3	12,7	8,5	8,7	8,8	7,7	9,8
Döviz Kuru	1,431	1,302	1,293	1,547	1,500	1,670	1,793	1,902	2,187

Kaynak:TCMB, <http://evds.tcmb.gov.tr/>

Açık enflasyon hedeflemesi dönemine geçildiğinden bu yana hedeflenen enflasyon oranlarının 2009-2010 yıllarında tutturulduğunu diğer yıllarda ise tutturulamadığı açıktır. DİBS faiz oranlarında düşme devam ederken kişi başına milli gelir artmıştır. Döviz kuru 2002-2006 yılları arasında düşen döviz kurunun 2006-2010 yılları arasında döviz kurunun istikrar kazandığı görülmektedir. Gerek örtük enflasyon hedeflemesi döneminde gerekse açık enflasyon hedeflemesi döneminde işsizlik oranlarının fazla değişmediği görülmektedir. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki enflasyon hedeflemesi stratejisi ile 1970’li yıllardan bu yana Türkiye Ekonomisinin en önemli problemlerinden biri olan enflasyonu tek haneli rakamlara düşürebilmeyi başarmıştır. Ayrıca enflasyon hedeflemesi stratejisi döneminde faiz oranlarının önemli oranda düştüğü, döviz kurunun istikrar kazandığı ve GSYİH Büyüme oranlarının da kriz yılları hariç istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir.

Grafik 1. Türkiye’de 2002-2014 Arası Dönemde Seçilmiş Temel Ekonomik Göstergeler

Enflasyon Hedeflemesi ve Ekonomik Performans İlişkisi: Ampirik Analiz

Gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerde enflasyon hedeflemesi uygulamalarına bakıldığında, enflasyon hedeflemesi stratejisinin makroekonomik değişkenler üzerinde olumlu etkisinin bulunduğu dair görüşler ileri sürülmektedir. 2001 krizini takip eden yıldan itibaren benimsenen enflasyon hedeflemesi uygulamasının makro ekonomik değişkenler ile ilişkisi DİBS (Devlet İç Borçlanma Senetleri) faiz oranları, ÜFE, Döviz kuru ve GSYİH olmak üzere dört değişken bazında incelenmiştir. Bu değişkenlerin verileri üç aylık olarak 2001:1-2012:12 arasını kapsamaktadır. İlgili veriler Hazine Müsteşarlığı, DPT ve TCMB'nin verilerinden elde edilmiştir.

DİBS Faiz Oranı: Devlet iç borçlanma faiz oranları üç aylık ortalama faiz oranlarıdır.

ÜFE: Üretici fiyat endeksini ifade etmektedir(2003=100).

GSYİH: Cari fiyatlara göre Gayri Safi Yurt İçi Hasılayı ifade etmektedir.

Döviz Kuru: Döviz kuru değişim oranını ifade eder(2003=100).

İstatistiksel tahmin yapmada en etkili yöntemlerden biri olarak bilinen ve modelde kullanılan

makroekonomik değişkenler arasında meydana gelen dinamik geri beslemenin ve değişkenlerin bir sistem olarak birbirleriyle olan ilişkisinin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla enflasyon hedeflemesine ilişkin analizlerde çok yaygın olarak kullanılan Vektör Otoregresyon Analizi (VAR) yöntemi kullanılmıştır. C.A. Sims tarafından geliştirilmiş olan bu model Granger nedensellik testi modeli esas alınarak gerçekleştirilmiştir (Ertek, 2000: 404). Bununla birlikte Granger testi ilişkinin yönünü esas alırken VAR modelinde ilişkinin yönüyle ilgilenilmez. Sims VAR modelini politik müdahalelerin sonuçlarını değerlendirme aracı olarak kullanmıştır. Bu müdahaleler öngörülerin tersine beklenmedik durumları ve etki tepki fonksiyonu çerçevesinde sonuçlarını kapsamaktadır (Schorfheide, 2003: 1). VAR modelinde değişkenlerde meydana gelen şokların diğer değişkenlere etkisi ölçülür. Şoklarla ilgilenildiği için değişkenlerin durağanlık mertebelerinin eşit olması önem arz etmez. Şokların net görünmesi ve serinin kendi özelliklerinin çok bozulmaması için durağan serilerin kullanılması gerekmektedir. VAR analizi için ilgili değişkenlerin dışsaldan içsele doğru sıralanması önem arz etmektedir. Modelde öncelikli olarak gecikme uzunluklarının tahmini yapıldıktan sonra etki-tepki analizine geçilir. VAR modelinde gecikme uzunluklarının doğru tespit edilmiş olması etki-tepki

ve varyans ayrışmalarının tutarlılığı bağlamında ehemmiyetlidir (Özçiçek ve Mc Millin).

Çalışmada GSYİH değişkeninde mevsimsel etkiler tespit edilmiş ve determinist kuklulardan yararlanarak arındırılmaya çalışılmıştır. Fakat katsayıların anlamsız olmasından dolayı bu değişkenler X11 yöntemi ile mevsimsellikten arındırılmıştır. Buna ilave olarak değişkenlerin durağanlık sınaması yapılmıştır. Durağanlık testi sonuçları aşağıdaki Tablo-4'te verilmiştir.

Tablo 4. Durağanlık Analizi Testi Sonuçları

Değişkenler	Test Seviyesi	Katsayılar	Denklem Tipi	Karar
ÜFE	Düzey	-2,129550= T_c	ADF(1)	I(1)
	İlk Fark	-5,450887= T_c	ADF(1)	
Döviz Kuru	Düzey	-2,703901= T_c	DF	I(1)
	İlk Fark	-6,841793= T_c	DF	
GSYİH	Düzey	-2,427999= T_c, t	ADF(1)	I(1)
	İlk Fark	-4,426278= T_c	DF	
Faiz	Düzey	-2,355089= T_c, t	ADF(5)	I(1)
	İlk Fark	-3,649946= T_c	ADF(4)	

t=trend c= sabit

% 5 düzeyinde $T_c = -1,948886$ $T_c = -2,938897$ $T_c, t = -3,520787$ olarak Mackinnon kritik değerleri kullanılmıştır

Tablo 4'ten de görüleceği üzere değişkenlerden Faiz oranı, Döviz kuru, GSYİH ve ÜFE değişkenleri için H0 hipotezi kabul edilmektedir. Durağan olmayan Döviz kuru, GSYİH Faiz oranı ve ÜFE değişkenlerini durağan hale getirmek için serilerin birinci farkı alınmıştır. Birinci farkları alınan tüm değişkenlerin durağanlaştığı görülmüştür.

Durağanlığı sağlanan değişkenlerin VAR modelinde gecikme uzunlukları belirlenmiştir. Buna göre AIC, FPE ve LR kriterlerinin önermiş olduğu iki gecikmeli model benimsenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkinin durumunu belirlemek için değişkenlerin dıştan içe doğru sıralaması önem arz etmektedir. Değişkenlerin sıralanmasında Granger nedensellik testinden yararlanılmıştır. Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 5. Granger Nedensellik Testi Sonuçları*

Değişkenler	Gözlem	F İstatistiği	P-Olasılığı
H0: ÜFE, Kurun Granger nedeni değildir.	45	1,16801	0,3214
H0: Kur, ÜFE'nin Granger nedeni değildir.	45	0,61758	0,5453
H0: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, Döviz Kurunun Granger nedeni değildir.	45	0,66059	0,5220
H0: Döviz Kuru, Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın Granger nedeni değildir.	45	3,70290	0,0335
H0: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, ÜFE'nin Granger nedeni değildir.	45	1,93501	0,1577
H0: ÜFE, Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın Granger nedeni değildir.	45	0,84722	0,4361
H0: Faiz, ÜFE'nin Granger nedeni değildir.	45	4,33299	0,0198
H0: ÜFE, Faizin Granger nedeni değildir.	45	1,26742	0,2926
H0: Döviz Kuru, Faizin Granger nedeni değildir.	45	1,23193	0,3026
H0: Faiz, Döviz Kurunun Granger nedeni değildir.	45	5,65463	0,0069

*Nedensellik testi AIC, FPE ve LR kriterlerinin önermiş olduğu 2 gecikme ile yapılmıştır.

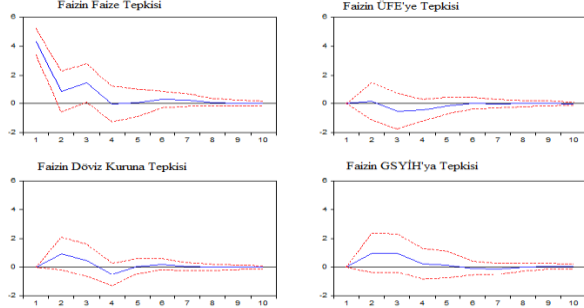
Granger Nedensellik Testinden elde edilen sonuçlar %5 hata payı ile değerlendirildiğinde, Döviz kurunun Gayri Safi Yurt İçi Hasıla üzerinde Granger anlamında nedensellik etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca Faiz Oranının Üretici Fiyat Endeksi üzerinde Granger anlamında nedensel etkiye sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda faiz oranının döviz kuru üzerinde de Granger anlamında bir nedensellik etkisine sahip olduğu gözlenmektedir. Nedensellik testi sonuçlarına göre VAR analizi için değişkenlerin dışsaldan içsele sıralaması Faiz, enflasyon, Döviz kuru ve GSYİH biçiminde olmaktadır. Bu sıralamaya göre oluşturulan VAR (2) modelinden elde edilen etki-tepki grafikleri ve varyans ayrışım tabloları aşağıda verilmiştir. VAR (2) modelinde değişen varyans ve otokorelasyon durumuna da rastlanmamıştır.

Etki Tepki Analizi Sonuçları

Makroekonomik değişkenler arasındaki dinamik ilişkilerin açığa çıkarılmasında büyük pay sahibi olan Etki- Tepki fonksiyonları, ekonomik bir faktör üzerinde etkisi olan diğer değişkenler hakkında bilgi vermektedir. Etki- Tepki fonksiyonları, ekonomik bir faktör üzerinde etkisi olan diğer değişkenler hakkında bilgi vermektedir. Etki- Tepki fonksiyonu dışsal olarak ortaya çıkan 1 birimlik standart sapmalı şoka karşı içsel değişkenin gösterdiği tepkinin derecesinin

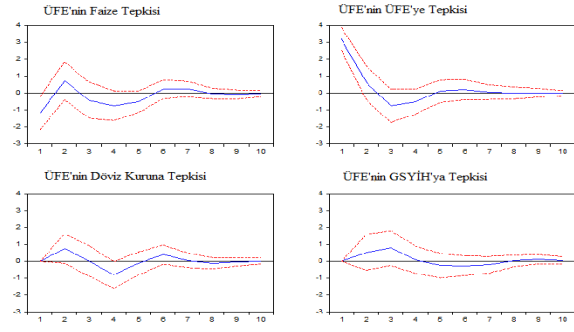
büyüklüğü ve ne kadar süre sonunda şok etkisinin yok olacağına ifadesidir. Grafik 2’te faiz oranı değişkeninin diğer değişkenlerde meydana gelen birbirim şok karşısındaki tepkileri sunulmuştur.

Grafik 2: Faizin Tepki Grafikleri

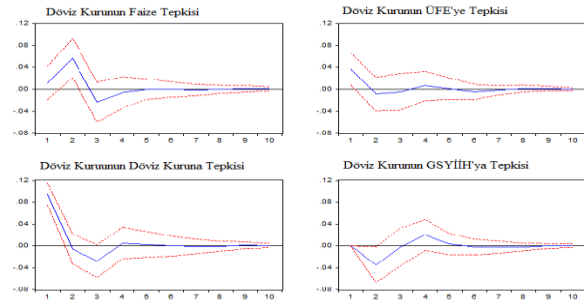
Faiz oranı kendisinden meydana gelen şoka ilk dört dönemde pozitif tepki vermektedir. Beşinci dönemden itibaren bu tepkiler sıfır etrafında önemsiz bir seyir izlemektedir. ÜFE’de meydana gelen şoka faiz oranları başlangıçta zayıf şekilde de olsa pozitif tepki vermektedir. İkinci dönemden beşinci döneme kadar negatif tepki vermekte ardından bu tepkiler sıfır etrafında önemsiz bir seyir izlemektedir. Döviz kurlarında meydana gelen artışa faiz oranlarının genel olarak artışla karşılık verdiği görülmektedir. Son olarak GSYİH’da meydana gelen bir birimlik standart sapmalı şoka faiz oranları birinci dönemden beşinci döneme kadar pozitif tepki vermekte ve ardından bu tepkiler önemsizleşmektedir. Buna göre GSYİH’da meydana gelen bir artışın faiz oranlarında genel bir artışa sebebiyet verdiğini göstermektedir. Buradan hareketle incelenen dönemler itibariyle faiz oranlarının enflasyondan daha ziyade GSYİH değişkenine karşı daha duyarlı olduğunu ifade edebiliriz. Çünkü Ulusal ve kişisel doğrultuda gelir seviyesinin artması farklı şekillerde de olsa parasal talepleri artırmaktadır. Parasal taleplerin genişlemesi de faiz oranları üzerinde yükseltici yönde etki meydana getirmektedir.

Grafik 3: Enflasyon Tepki Grafikleri

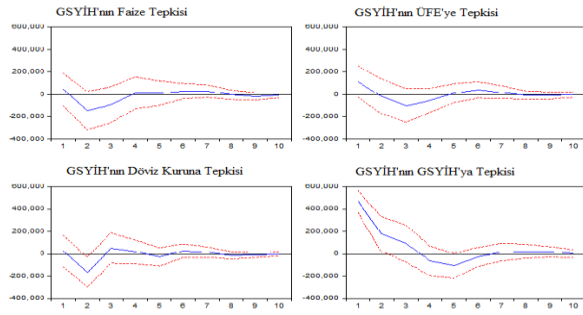

ÜFE, Faizde meydana gelen bir birimlik standart sapmalı şoka bir dönem negatif tepkinin ardından ikinci dönemde bu tepki pozitifleşmektedir. Üçüncü dönemden altıncı döneme kadar negatif tepki verdikten sonra sönükleşmektedir. ÜFE kendisinde meydana gelen bir şoka genel olarak pozitif tepki vermekte ve bu tepkiler birinci dönemden sekizinci döneme kadar devam etmektedir. Döviz kurunda meydana gelen bir şoka enflasyon değişkeninin pozitif tepki verdiği görülmektedir. Aynı şekilde GSYİH’da meydana gelen şoka enflasyon oranları da artış yönünde tepki göstermektedir.

Grafik 4: Döviz Kurunun Tepki Grafikleri

Yukarıdaki grafiklerden de görüleceği üzere döviz kuru faiz oranı, enflasyon oranı ve kendi gecikmeli değerlerinden gelen etkiler karşısında pozitif yönlü tepki vermektedir. Bu sonuçların beklentilere de uygun olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında gelir düzeyinde meydana gelen bir şoka döviz kuru birinci dönemden üçüncü döneme kadar negatif tepki vermektedir. Gelir artışları karşısında döviz kurlarının negatif tepki göstermesinin arka planında Türkiye’de ilgili dönem bazında ekonomik istikrarın artması sonrasında artan gelir seviyesi aynı zamanda yurt dışından sermaye girişlerini de artırmış ve nominal kurlar üzerinde azaltıcı yönde baskı oluşturmasının bulunduğunu söyleyebiliriz.

Grafik 5: GSYİH'nın Tepki Grafikleri

Yukarıdaki grafik yurtdışı gelir seviyesinin diğer değişkenlerdeki bir birimlik standart sapmalı şoka vermiş olduğu tepkileri ifade etmektedir. Bir dönemlik süre için enflasyondan gelen şoka milli gelirin artış yönünde tepki vermesi dışında faiz, enflasyon ve döviz kurundan gelen şoklara karşı gelir seviyesinin negatif yönlü tepki vermektedir. Enflasyon karşısında gelirin bir dönemlik pozitif tepki göstermesini ise ekonomik birimlerin öngöremedikleri gelişmelerden dolayı hata yapmalarına bağlayabiliriz.

Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Varyans ayrıştırması, bir değişken üzerindeki diğer ekonomik değişkenlerin açıklayıcı yönünü görmemiz bakımından yardımcı olmaktadır. İncelenen döneme ilişkin değişkenlerin varyans ayrıştırmasından elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6. Faiz'in Varyans Ayrıştırma Tablosu

Dönem	Standart Hata	Faiz	ÜFE	Döviz Kuru	GSYİH
1	4,3238	100,00	0,0000	0,0000	0,0000
2	4,6177	91,057	0,1062	4,2040	4,6322
4	5,0396	84,692	1,9849	5,4479	7,8745
6	5,0579	84,385	2,0560	5,6108	7,9478
8	5,0656	84,365	2,0502	5,6013	7,9833
10	5,0664	84,338	2,0502	5,5994	8,0113

Tablo 6 faiz oranlarındaki değişimlerin dönemler itibariyle ele alınan değişkenlerin açıklayıcı etkilerini göstermektedir. Faiz oranı önemli oranda kendi gecikmeli değerlerinin etkisi altında kalmaktadır. Tüm dönemler bazında faiz oranı değişkeni yaklaşık %85 oranında kendi gecikmeli değerleri tarafından açıklanmaktadır. Bu durum faizin diğer değişkenlere göre daha dışsal olduğu ve Granger nedensellik analizi sonuçları ile uyumlu olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Faiz oranlarının kendi gecikmelerinin

yüksek oranlı açıklayıcı etkiye sahip olması, Türkiye'de siyasi etkenlere bağlı olarak gerçekleşen risk primi ve borçlanma düzeyine ilişkin olarak mali baskınlık seviyesinin önemini göstermesi noktasında önem arz etmektedir. Öte yandan ikinci önem düzeyine sahip olan değişken ise gelir seviyesidir. Bu tabloya göre etki tepki fonksiyonundan elde edilen sonuçlar ile varyans ayrıştırma tablosundan elde edilen sonuçlar bir birini desteklemektedirler. Diğer değişkenlerden döviz kurunun tüm dönemler bazında yaklaşık %5, enflasyon değişkeninin ise %2 oranından açıklayıcı etkisinden söz edebiliriz.

Tablo 7. ÜFE'nin Varyans Ayrıştırma Tablosu

Dönem	Standart Hata	Faiz	ÜFE	Döviz Kuru	GSYİH
1	3,4157	11,827	88,172	0,0000	0,0000
2	3,6602	14,100	79,520	4,2607	2,1182
4	4,0306	16,125	70,708	7,5484	5,6170
6	4,1144	17,376	68,172	8,2811	6,1702
8	4,1287	17,584	67,718	8,3250	6,3725
10	4,1324	17,603	67,600	8,3175	6,4788

Tablo 7'de görüldüğü üzere ÜFE değerlerindeki değişimleri açıklamada en önemli değişken yine kendi gecikmesidir. 1. dönemde ÜFE değerlerindeki değişimlerin %88'i yine kendisi tarafından açıklanırken %12'sini faiz oranları tarafından açıklanmaktadır. Daha sonraki dönemlerde ÜFE değerlerinin kendini açıklama oranı %67'lere düşerken faiz oranlarının açıklama oranları %18'lere çıkmaktadır. Enflasyon değişkeninin kendi gecikmeli değerlerinin açıklayıcı etkilerinin yüksek olması enflasyon beklentilerinin enflasyonla mücadelede en önemli faktörlerden birisi olduğunu göstermektedir.

Öte yandan döviz kurunun ÜFE değerlerini açıklama oranı %8, GSYİH'nın ÜFE'yi açıklama oranı ise %6 civarındadır. Faiz oranlarının açıklayıcı etkisinin ÜFE'den sonra gelmesi de Granger Nedensellik Analizinden elde edilen sonuçlar ile de uyumludur.

Tablo 8. Döviz Kurunun Varyans Ayrışım Tablosu

Dönem	Standart Hata	Faiz	ÜFE	Döviz Kuru	GSYİH
1	0,1016	1,4311	13,349	85,219	0,0000
2	0,1219	23,124	9,7617	59,396	7,7167
4	0,1292	23,965	9,0506	57,654	9,3299
6	0,1294	23,896	9,1678	57,528	9,4073
8	0,1295	23,879	9,1892	57,480	9,4507
10	0,1295	23,880	9,1975	57,470	9,4505

Tablo 8 döviz kurları üzerinde dönemler itibariyle ele alınan değişkenlerin açıklayıcı etkilerini göstermektedir. Bu tabloya göre döviz kurlarındaki değişimleri açıklamada en belirleyici etken kendi gecikmesidir. 1. Dönemde Döviz Kurundaki değişimlerin yaklaşık olarak %85'i yine kendisi tarafından açıklanırken, %13'ü ÜFE tarafından, %1'i ise Faiz tarafından açıklanmaktadır. Dönemler ilerledikçe döviz kurundaki değişimleri açıklamada GSYİH ve ÜFE değerlerinin etkileri düşük seviyede kalırken faiz oranları döviz kurundaki değişimleri açıklamada kendi gecikmesinden sonra gelmektedir. Faiz oranlarının açıklayıcı etkisinin ilerleyen dönemlerde %24'e çıkması döviz kurları üzerinde faiz oranlarının daha önemli olduğunu göstermektedir. Diğer değişkenlerden ÜFE ve gelir değişkeninin döviz kurunu açıklama etkisi %9 civarında bulunmaktadır.

Tablo 9. GSYİH'nin Varyans Ayrışım Tablosu

Dönem	Standart Hata	Faiz	ÜFE	Döviz Kuru	GSYİH
1	483923,1	0,8036	5,5295	0,2727	93,394
2	559498,3	7,2798	4,2390	8,6540	79,827
4	591717,5	9,0010	7,5555	8,5955	74,847
6	605121,5	8,8577	7,6778	8,6118	74,852
8	607129,3	9,0303	7,7386	8,6637	74,567
10	607831,3	9,0997	7,7555	8,6634	74,481

Tablo 25'ten de izleneceği gibi GSYİH üzerinde kendi gecikmeli değerleri dışında diğer değişkenlerin etkilerinin birbirine yakın ve %10'un altında oldukları görülmektedir. GSYİH'nin faiz oranları tarafından açıklanma oranı en fazla %9,2'ye, ÜFE tarafından açıklanma oranı %7,5'e, Döviz Kuru tarafından açıklanma oranı ise %8,7'ye kadar çıkmaktadır. Öte yandan Gayri Safi Yurt İçi değerlerinde yaşanan değişimlerin Faiz oranı tarafından açıklanma oranının Döviz Kuru ve ÜFE değişkeninden fazla olması da Granger nedensellik analiz testinden elde edilen sonuçları desteklemektedir.

Tartışma

Türkiye'de önemli makro ekonomik sorunlardan birisi olan enflasyonu kontrol altına almaya yönelik döviz kuru bazı istikrar programının Şubat 2001 krizi ile birlikte sona ermesinin ardından esnek döviz kuru politikası benimsenmiştir. Esnek kur politikaları ile uyumlu enflasyonu kontrol etmeye yönelik bir program olan enflasyon hedeflemesi ise 2002 yılından 2006 yılına kadar örtük, 2006 yılında itibaren de açık enflasyon hedeflemesi şeklinde uygulama alanı bulmuştur.

Bu süreçte 2002 yılından 2006 yılına kadar aralık hedef belirleyen Merkez Bankası 2006 yılından itibaren aralık hedefini terk ederek nokta hedef uygulamasına geçmiştir. Bu bağlamda enflasyon hedeflemesi stratejisinin uygulanması sonrasında 2001 yılında %68,5 olan enflasyon oranı 2012 de %6,2', 2013'te %7,4 ve 2014'te %8,2 değerlerinde gerçekleşmiştir. Enflasyon hedeflemesi stratejisi ile DİBS faiz oranlarında önemli ölçüde düşüş görülürken, GSYİH ve kişi başına gelir düzeylerinde ise hissedilir artışlar meydana gelmiştir.

Bu doğrultuda Türkiye'de enflasyon hedeflemesi süreci ekonomik performans ilişkisi VAR modeli kullanılarak yapılmıştır. Var modelinden elde edilen etki tepki fonksiyonuna göre faiz oranı değişkeni tüm değişkenlere pozitif tepki gösterirken, GSYİH değişkenine karşı daha duyarlı bir görünüm sergilemektedir. Buradan hareketle gelir seviyesindeki artışların çeşitli biçimlerde parasal talepleri genişletmesinin faiz oranları üzerinde baskı yaptığını söyleyebiliriz. Üfe değişkenini göstermiş olduğu tepki ise teorik beklentilere uyumlu şekilde gerçekleşmiştir. Bunun yanında gelir artışları karşısında döviz kuru değişkeni negatif tepki vermektedir. Bunun nedeni olarak özellikle 2002 sonrasında ekonomik istikrar göstergelerindeki olumlu gelişmelerin ardından yurt dışı sermaye girişlerindeki artışların nominal kurların seviyesinde azaltıcı yönde etki yapması gösterilebilir. Öte yandan GSYİH değişkeninin faiz ve döviz kurundaki artışlar karşısında ilk etapta negatif tepki vermesi beklentilere uyumludur. Fakat beklentinin tersine gelir seviyesinin enflasyon karşısında bir dönemlik pozitif tepki göstermesini ise ekonomik

birimlerin öngöremedikleri gelişmelerden dolayı yanılmalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Varyans ayrışım tablolarına göre faiz oranlarının kendi gecikmelerinin yüksek oranlı açıklayıcı etki yapması, Türkiye’de siyasi unsurlara bağlı olarak gerçekleşen risk primi ve borçlanma düzeyine ilişkin ortaya çıkan mali baskınlık seviyesinin önemini koruduğunu göstermektedir. ÜFE’nin kendi gecikmeli değerlerinin açıklama oranlarının %70 civarında bulunması enflasyon beklentilerinin enflasyonla mücadelede en önemli faktörlerden birisi olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında faiz oranlarının enflasyonu açıklamada ikinci önemli değişken olması enflasyonla mücadelede araç seçimi noktasında önemli bir gösterge niteliğindedir. Döviz kuru değişkeninin varyans ayrışım tablosu kendi gecikmeli değerlerinden sonra ikinci önemli faktörün faiz oranı olduğunu bildirmektedir. Bunun yanında enflasyon, döviz kuru ve faiz değişkenlerinin GSYİH yı açıklama oranları birbirlerine yakın ve %10 seviyesinin altında kalmaktadır.

TCMB. Enflasyon Raporu (2008-I,II,III,IV), Ankara, 2008.

TCMB. Enflasyon Raporu(2009-I,II,III,IV), Ankara, 2009

Yeldan, E. (2001).Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi (2.Baskı).İstanbul: İletişim Yayınları

Yenal, O.(2003); Cumhuriyetin İktisat Tarihi. İstanbul: Homer Kitabevi.

Kaynakça

Akkılıç, S. (2010); Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erol, E. (2008); Enflasyon Hedeflemesi: Türkiye Deneyimi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Ertek, T. (2000); Ekonometriye Giriş, İstanbul, Beta Yayınları.

Schorfheide, F.(2003); Learning and Monetary Policy Shifts, March 20, 2003, <http://www.ssc.upenn.edu/~schorf/papers/lp.pdf>.

Kara, A. H. (2006). Turkish Experience with Implicit Inflation Targeting .TCMB Çalışma Raporları, 3, 3-16

Karluk, R. (2002). Türkiye Ekonomisi (7.Baskı).İstanbul: Beta Yayınevi

King, M. A. (1999). Challengesfor Monetary Policy: New and Old, New ChallengesforMonetaryPolicy. DeputyGovernor, Bank of England

Oyan, O. (1998).Türkiye Ekonomisi (7. Baskı).Ankara İmaj Yayınevi

Özçiçek Ö., W. D. Mc Millin, (1997); Lag Length Selection in Vector Autoregressive Models: Symmetric and Asymmetric Lags, http://www.bus.lsu.edu/economics/papers/pap97_27.pdf

TCMB, (2005). Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 Yılında Para ve Kur Politikası.TCMB Çalışma Raporları, 56, 1-34

TCMB. Enflasyon Raporu (2006-I,II,III,IV), Ankara, 2006.

Su Sorununun, Su Hakkı ve Su Etiği Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Emrah FİRİDİN^a

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Öz

Suyu bu denli önemli yapan, insanlar için ikamesi mümkün olmayan, hayati öneme sahip bir madde olmasıdır. İşte bu nedenledir ki, günümüzde su kaynaklarında meydana gelen niteliksel ve niceliksel olumsuzluklar, onu günümüz çevre sorunları tartışmalarının önemli bir ögesi durumuna getirmiştir. Su kaynakları kısıtlıdır ve insan kaynaklı bir çok olumsuz etkiye maruz kalmaktadır. İnsanların hali hazırda sağlıklı suya erişememesi durumu, bir de son yıllarda siyasi konjonktürün etkisiyle oluşan özelleştirme hareketleri de eklenince, suyun özelleştirilip özelleştirilemeyeceği konusu başlı başına bir mesele haline gelmiştir. Daha sonra literatürde önemli bir yer teşkil edecek su hakkı meselesi, tam bu noktadan hareketle; özellikle, sivil toplum kuruluşları, kamuoyu ve bilim insanları tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. İnsanların içilebilir ve ekonomik olarak uygun olan suya ulaşabilme hakkına su hakkı denilmektedir. Bu bakımdan, su hakkının sağlıklı olmak ve ekonomik olmak üzere iki ayağının bulunduğu söylenebilir. Özelleştirme tartışmalarının genel olarak, su hakkının ekonomik boyutu içerisinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan, bu hakkın sağlıklı suya erişim ayağı, özelleştirme tartışmaları içerisinde görece daha geri planda yer almaktadır. Bu bakımdan, su hakkı tartışmalarının daha çok suyun ekonomik değeri ya da ekonomik olarak ulaşılabilir olma boyutu üzerinden yapıldığını söyleyebiliriz. Sağlıklı suya erişim konusunu ise, daha karmaşık bir alan olarak görülebiliriz. Suyu kamusal bir değer atfedildiğinde, aşırı kullanım ve kendini finanse edememek gibi sorunları karşımıza çıkarabilmektedir. Su kaynakları üzerindeki baskının en aza indirilmesi, ve suya erişimin biz ve bizden sonraki nesillere aktarımının sağlanabilmesi adına ona etik bir değer atfetmek faydalı olabilir. Suyu etik bakış, su kaynaklarının tüm canlı ve cansız varlıklar için değerini anlamada ve gelecek kuşaklarca da kullanılmasına olanak verebilir. Bu çalışmanın amacı, su sorununun çözümünün su hakkı dahilinde değerlendirilip, bu kavrama etik ve su etiği bilincinin eklenmesini sağlayabilmektir.

Anahtar Kelimeler:

Su Sorunu; Ortak Mal; Su Hakkı; Özelleştirme; Su Etiği

Son günlerde artık hem akademik yazım ve çalışmalarda hem de güncel hayatta sıkça karşılaştığımız üzücü bir durumdur çevre sorunlarının bugün geldiği boyut. İnsanlar çevreye ciddi zararlar vermektedirler. En görülebilirinden biri olarak, artık hepimiz bildiği, hatta hemen hemen herkesin de varlığını yadsımadığı evsel atıklardan kaynaklı kirlenmelerden, daha büyük etkiye sahip kimyasal ve nükleer kirlenmeye kadar birçok etkiyi sıralayabiliriz. Çevre sorunları bütünsel bir yapı arz etmektedir. Siyasi sınır tanımamaktadır. Bir ülkede başlayan ya da bir ülke tarafından neden olunan çevresel bir sorun, kelebek etkisi göstererek, küresel bir tehdit haline

dönüşebilir. Anlaşılabilirliği üzere, çevre sorunlarıyla mücadele topyekûn hareket etmeyi gerektirmektedir.

Günümüzde, çevre tartışmaları arasında tüm insanlığı yakinen ilgilendirdiği düşünülünce, en önemlilerinden birinin su olduğu söylenebilir. Bunun nedeni, suyun yaşam için ikamesinin mümkün olmamasıdır. Niteliksel ve niceliksel olarak, kullanılabilir suya erişim ise gün geçtikçe giderek zorlaşmaktadır. Suyun zararlı faaliyetler sonucu olumsuz yönde etkilenmesi, onun için yapılan her türlü uygulama ve politikalara insanları daha duyarlı hale getirmiştir. Oluşan bu durum ise birçok çevrenin su hakkı konusuna odaklanmasına neden olmuştur. Su hakkı, insanların sağlıklı ve ekonomik anlamda uygun olan suya erişebilme

^a Emrah FİRİDİN, Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ABD, efiridin@ktu.edu.tr

hakkıdır. Bu hakla anlatılmak istenen, sadece insanlara has bir hak olmayıp, tüm canlı varlıkları da kapsadığıdır.

Su hakkı üzerine tartışmaların, daha çok suyun ekonomik bir değer ifade edip edemeyeceği üzerinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Bu durum bizi, 20. yy'ın dördüncü çeyreğine damgasını vuran özelleştirme politikalarına götürmektedir. Özelleştirme, devlete ait fiziki yapılardan başlayıp, daha öncesine kadar ortak mal olarak kabul edilen çevrenin öğelerine değin genişlemiştir. Su kaynaklarının özelleştirilmesi konusunun buradan kaynaklandığını söyleyebiliriz Su kaynaklarının özelleştirilmesi halen tartışmalara konu olmaktadır. Bu tartışmaların ise kısaca, suyun özelleştirildiği taktirde, insanların sahip olduğu bu hakkı kullanamayacağı ve suyun kamusal bir değer olarak kalması gerektiği yönünde şekillenmesidir. Diğer taraftan baktığımızda, suyun bu derece önemli bir sorun haline gelmesinde, ona kamusal bir değer atfedilmesi gösterilebilir. Su yönetiminin, yakın zamana kadar tamamen devlet, yani kamu idareleri, eliyle gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz. Su sorununun ise, yakın bir zamanda ortaya çıkmış bir sorun olmadığı kolaylıkla anlaşılabilir. Devlet eliyle yönetilen su kaynakları, bir takım sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Kamusal değer olarak kabul edilen ve yine devlet tarafından yönetilen su, israfa neden olabilmektedir. İlginçtir ki, bir orta malı olarak kabul edilen suyun, sahipsizlikten kirletildiğini ve etkinlikten uzak kullanıldığını söyleyebiliriz. Ek olarak, suyun (bölgelere ve sosyo-ekonomik yapıya göre değişecek şekilde) optimum fiyatından daha ucuz olması ise, kendini finanse etme konusunda ciddi sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Bu ise sağlıksız ve miktar olarak yeterli olmayan su kaynakları kullanımı sorununu meydana getirecek, dolayısıyla su hakkı zarar görecektir. Uygun ekonomik koşulların olmadığı bir ülkede veya piyasa sistemine tam olarak uyum sağlayamamış bir ülkede, yapılan özelleştirmeler de su hakkına zarar verebilir. Bunun yanı sıra, su kadar önemli ve hayati bir meselenin, sırf ideolojik farklılıklardan kaynaklanan bir çatışmanın ögesi haline gelmesi de bu sorunun çözümüne katkı sağlayamayacaktır. Kanaatimizce; su sorununa bakış açılarımızı etik kavramı çerçevesinden yapmamız

durumunda ise; ona ait olan değeri vererek, topyekûn bir özelleştirme ya da devlet eliyle yönetim taraftarlığı yapmadan, günümüz gerekleri ve sahip olduğumuz bilgi ve teknoloji birikimimiz dahilinde, ondan nasıl daha iyi yararlanılır ve bizden sonrakilere nasıl daha iyi aktarırız sorusuna cevap verebilirliğimiz artabilmektedir. Tabi ki, burada ulusal ve uluslararası düzeyde yasal zorunluluklarında önemi göz ardı edilmemelidir. Buradan hareketle, içilebilir ve gelecek kuşaklara aktarılabilir su için, ideolojik temelli bakış açılarından uzak durularak sorunun kaynağının daha net şekilde anlaşılması sağlanabilir. Su sorununun zaten var olan niteliksel ve niceliksel olumsuzluklarının yanına, hak ve etik sorunları gibi iki meselenin eklenmesi, durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokabilir.

Suyun Varlığı ve Önemi

Su kaynaklarımız sınırlıdır. Dünyamızdaki su kaynaklarının tamamı insanlar için kullanılabilir durumda değildir. Canlıların faydalanabileceği su miktarı, gezegendeki suların tamamına oranlandığında çok küçük bir değer ifade etmektedir. Her ne kadar, dünyada su kara oranı 3/4 suların lehine de olsa, bu suyun %97,5'ini tuzlu sular oluşturmaktadır. Kalan %2,5'lik tatlı suyun ise %70'i Antartika ve Greenland'da buz kütlesi halinde bulunmakta (Güler ve diğerleri, 1999:1) bir kısmı eriyerek okyanusa karışmaktadır. Dünyada su kaynakları hava, deniz, kara, akarsular, göller ve okyanuslarda bulunmaktadır. Havadaki su hidrolojik döngü neticesinde yeryüzü ve atmosfer arasında sürekli hareket etmektedir. Karadaki sular ise yer altı suları halinde bulunmaktadır (Çepel, 2003: 4). Dünyadaki su kaynaklarının dağılımı düzenli değildir. Her bir kıta farklı su miktarı ve insan nüfusuna sahiptir.

Tablo 1. Dünyada Su Kaynaklarının Dağılımı

Su Kaynağı	Miktar km ³	%
Denizler	1.348.000.000	97.39
Tatlı Sular		
Kutuplardaki Buzullar	27.820.000	2.01
Yeraltı Suları	8.062.000	0.58
Göller ve Nehirler	225.00	0.02
Atmosferdeki Buhar	13.00	0.0001
Toplam	1.384.120.000	100

Kaynak: <http://suyonetimi.ankara.edu.tr/files/2013/03/kentsel-ve-bireysel-su-tasarrufu1.pdf>.

Su kaynakları ülkeler için son derece önem arz eden doğal kaynaklardan biridir. Bir ülkenin su zengini sayılabilmesi için, kişi başına yıllık su tüketiminin 8.000-10.000 m³ olması gerekmektedir. Sadece bu seviyede olan altı ülke vardır. Bunlar, Çin, Endonezya, Kanada, Brezilya Rusya ve Kolombiya'dır (WWF, 2011: 6). Bu bakımdan, dünyanın büyük bir bölümünün su zengini olmadığı söylenebilir.

Sağlıklı suya erişim son derece önemli bir meseledir. Birçok kişiye göre su, ekonomik bir maddeden çok daha fazla bir değere sahiptir. Su, insanın yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu hayati bir değerdir (Güler ve diğerleri, 1999: 6). Su metabolizmanın çalışması için gereken önemli bir maddedir. Bunun yanında, dolaşım, boşaltım ve üreme gibi birçok yaşamsal faaliyeti icra etmemizde önemli bir yer tutmaktadır (Akın ve diğerleri, 2007: 105). Kanımızın %80-90'ı, kaslarımızın ise %75'i sudan oluşmaktadır (Çepel, 2003: 1). Böylece suyun, dünyanın yaratıldığı günden beri canlı yaşamı için son derece önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. 2002 yılında Johannesburg'da düzenlenen 2. Dünya Çevre Zirvesi'nde slogan haline alan "No Water No Future" sözü aslında içinde bulunduğumuz durumu özetler niteliktedir (Tamer, 2006: 447).

Su kaynaklarının insanlar için önemi olduğu kadar, ülkelerin varlığı, güvenliği ve ekonomileri için de oldukça önemi vardır (USİAD, 2008:5). Teknolojinin ilerlemesi sonucu, sudan bir çok konuda faydalanma imkanı doğmuştur. Ovaların sulanması ve hidroelektrik santrallerinin kullanımı ülkelerin gelişmelerinde önemli bir rol oynamıştır (Akkaya ve diğerleri, 2006:195). Dünyamızda kullanabileceğimiz alternatif enerji kaynakları arasında yer almaktadır.

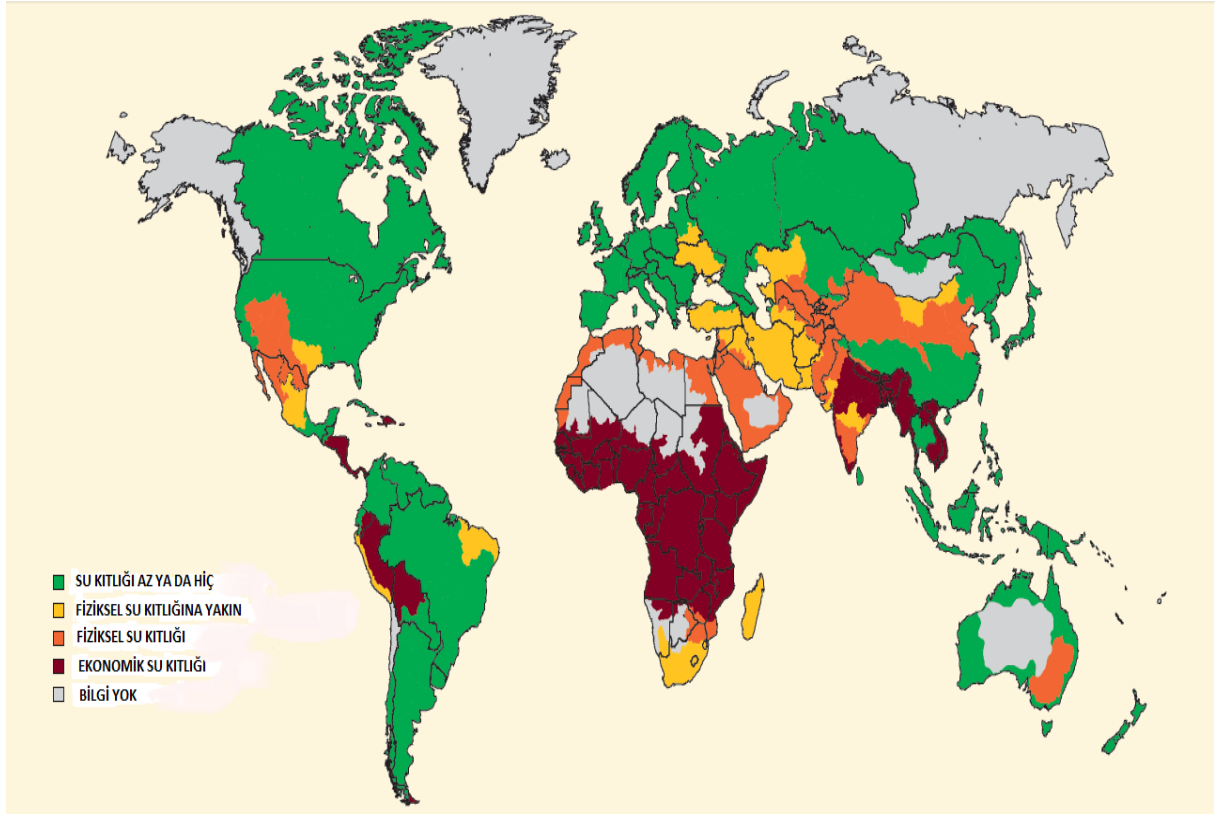
Dünyadaki Su Sıkıntısının Boyutu

20. yy'ın başında 6 milyar insanında dahil olduğu, çok sayıda ve türden yaşam formu, son zamanlarda doğru adımlar atılmasına rağmen, ciddi bir su kriziyle karşı karşıyadır (UNWWDP: 2012;4). Dünyamızda yaşayan 800 milyon insan güvenilir içme suyundan yoksun olmakla beraber, 2,5 milyar kişi yeterli sanitasyondan yoksun biçimde yaşamlarını sürdürmektedirler. Su kaynaklarının üzerindeki olumsuz etkiler artmakta ve sürekli hale gelmektedir (USİAD, 2009: 6). Dünya nüfusu sürekli olarak artmaktadır. Sanayileşme, plansız kentleşme ve küresel iklim değişikliğinin sebep olduğu kuraklığın da etkisiyle içilebilir su kaynaklarının arzı azalırken, talebi artmaktadır (2007 Faaliyet Raporu, 2008: 7). Dünya Bankası ve BM'nin öngörülerine göre, 2025 yılında 2,5 milyar insan su kıtlığıyla karşılaşacağı tahmin edilmektedir (Dünya Su Forumları, 2009: 11). Su kaynakları üzerindeki baskı tüm dünyayı ilgilendiren bir sorun teşkil etmektedir. Salgın hastalıklar küresel bir tehdit olarak ortaya çıkabileceği gibi, yaşanan su sıkıntısı, muhtemelen su savaşlarını ortaya çıkarabilecek, neticede ise dünya barışını bozulabilecektir.

Son yıllarda yapılan bir araştırma, dünya genelinde yaşanan su sorununu şu şekilde ortaya koymaktadır (Dünya Su Forumları, 2009: 11):

- 1,6 milyar kişi ekonomik olumsuzluklardan dolayı suya erişememektedir.
- BM Kalkınma Programı (UNDP) yaptığı bir araştırmasında, gecekondular gölgesinde yaşayan insanların şebeke suyundan yararlanmak için 5-10 kat daha fazla para harcadıklarını belirtmiştir.
- Kirli sular yüzünden yılda 3.000 çocuk hayatını kaybetmektedir.

Su sorunu farklı şekillerde karşımıza çıkabilir. UNESCO tarafından, bu yönde yapılmış bir araştırma sonucu şu şekildedir:

Kartogram 1: Dünyada Su Kıtlığı Analizi

Kaynak: The Uniter Nations World Water Development Report 3; 2009: 128

Ekonomik su kıtlığı denildiğinde, su seviyesini engel olabildiği teknolojik yeterlilikten, denk olmayan servet dağılımından ve politikacıların suya erişebilirliği olumsuz yönde etkileyen politikaları anlaşılmaktadır (UNWDR; 2019: 167). Ekonomik su kıtlığına, kartogram incelendiğinde, dünya üzerinde gelir durumu iyi olmayan ülkelerde rastlandığı görülebilir. Örneğin; Çin'in batısı ve Hindistan'ın doğusu, Orta Amerika'nın birkaç ülkesi ve siyasi olarak istikrarın tam olarak sağlanmadığı Orta Afrika Ülkeleri'nin neredeyse tamamı olarak gösterilebilir. Fiziksel su kıtlığının, dünyanın çöllerle kaplı, iklimsel olarak aşırı kurak yerlerinde yaşandığı söylenebilir. Orta Asya'da ki sert karasal bölgelerinde yer alan Gobi, Karakum ve Taklamarkan Çöller, Kuzey Afrika ve Arap Yarım Adası'nda ki Arabistan çölü ve Büyük Sahra çöller, Güney Afrika'da ki Kalahari Çölü ve Amerika'daki Nevada ve Arizona Çöller ve Avustralya'da ki Büyük Kum Çölü örnek olarak verilebilir. Ülkemiz ise doğu ve güney komşularıyla beraber, fiziksel olarak su kıtlığına yakın ülkeler içinde yer almaktadır.

Su Sıkıntısının Nedenleri

Şunu vurgulamak gerekir ki, gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar içilebilir-kullanılabilir suyun varlığına alışmıştır. Bu konuda, diğer ülkelere nazaran önemli bir sorun çekmemektedirler. Genel olarak bakıldığında ise, su kaynaklarının doğal tehlikelerden çok, insan kaynaklı tehlikelerin baskı altında olduğunu söyleyebiliriz. Dünyada meydana gelen kirletici olaylar nedeniyle, su kaynaklarının korunması gerekliliği daha fazla gün yüzüne çıkmıştır (Karadağ, 2007:210). Su kirliliği, kirleticilerin etkisiyle, suyun insanlara ve diğer canlılara zararlı hale gelmesi durumudur. Bu durum insanların faaliyetleri sonucu oluşabileceği gibi, canlıları faaliyetleri veya doğal nedenler sonucu da oluşabilmektedir (Şahin: 2011: 355). Yaşadığımız su sıkıntısının altında birçok neden yattığını söyleyebiliriz. Bu nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz (Planlama, 2007: 24):

a) Doğal Faktörler: Su kaynaklarının dünyaya dengeli bir biçimde yayılmamış olması, suyun kıt olması ve dünyanın bazı bölgelerinin kurak olmasıdır.

b) Demografik Faktörler: Hızlı artan nüfus ve buna bağlı olarak suyun kalitesi ve miktarı açısından meydana çıkan olumsuzluklar.

c) Sosyal ve ekonomik faktörler: Yoksulların suya erişim sorunu, sosyal ve kültürel özellikler.

Su kaynaklarının korunması ve etkin kullanılması konusunda bir takım sorunlar yaşanılmaktadır. Bu sorunların bir kısmı çevreye verilen zararlarla bağlantılıdır. Bu olumsuz etkileri üç başlık altında toplayabiliriz (Çolakoğlu, 2008: 52):

a) Nüfus artışından kaynaklanan su sıkıntısı: Dünya nüfusu hızla artmaktadır. Yılda ortalama nüfus artışı 90-100 milyon civarında olmaktadır. Su kaynaklarının ve miktarının sabit olduğu düşünülünce, artan nüfusa yetecek su miktarında sıkıntılar yaşanabilir.

b) Tarım, endüstri ve kentleşmeden kaynaklanan su kirliliği: Su kirliliği yerüstü ve yeraltı su kaynaklarının kirlenmesi durumudur. buna neden olan etkenler; tarımda kullanılan ilaçların suya karışması, sanayi atıklarının suya karışması ve kentsel atıkların suya karışması şeklinde sıralanabilir. Ayrıca, hastane atıkları da önemli bir tehlike arz etmektedir. Hastane atıkları ayrı bir işlem görmeksizin evsel atıklarla karıştırıldığında, kentsel atıklar daha zararlı olabilmektedir (Keleş ve diğerleri, 2005: 124).

c) Küresel ısınmanın suya olumsuz etkileri: Küresel ısınma tüm dünyayı olumsuz etkilemektedir. Su döngüsünü ve su kalitesini olumsuz etkileyen faktörlerden biri de aşırı sıcaklık ve aşırı soğukluktur. Küresel ısınmanın neden olduğu kuraklık ve su taşkınları gibi iklimsel olaylar, suyun kalitesini etkilemektedir.

Tablo 2: Tatlı Su Ekosistemi Üzerindeki Baskılar

İnsan faaliyetleri	Potansiyel etki	Risk fonksiyonu
Nüfusun ve tüketimin artması	Sulak alanlardan suların çekilmesi vasıtasıyla işlenmiş yerlerin kazanımı ve sonuç olarak su tüketiminde artış artışı	Yerleşim yerleri, üretim ve düzenleme fonksiyonları da dahil hemen hemen tüm ekosistemin fonksiyonları
Altyapı geliştirme (barajlar, su yolları, kenar setleri, varyantlar vb.)	Doluluk kaybı nehir debisinin miktarında ve zammında değişikliğe, su sıcaklığı, besin değeri ve tortu nakli ve böylece delta oluşumu balık göçlerini engeller.	Suyun miktar ve kalitesi, yaşam ortamları, sel yatağı üretimi, balıkçılık, nehir deltası ekonomileri
Arazi dönüşümü	Akuatik çevrenin anahtar bileşenlerinin saf dışı kalır; fonksiyon kaybı, bütünlük, yaşam ortamları ve biyolojik çeşitlilik, yapı akışında değişiklik, doğal yenilenmenin engellenmesi kesikli su kaynağı yayılımı görülür	Doğal sel kontrolü, balıkçılık ve su kuşları için yaşam alanı, yenilenme, su rezervi, su kalitesi ve miktarı
Aşırı tüketim ve israf	Yaşam kaynaklarının, ekosistemin fonksiyonu ve biyolojik çeşitliğin (yeraltı sularının azalması, balıkçılığın çökmesi) tükenmesi	Gıda üretimi, su rezervleri, su kalitesi ve miktarı
Egzotik türlerin yok edilmesi	Yerli türlerin biyolojik çeşitlilik miktarında kayba neden olur	Gıda üretimi, vahşi hayat yaşam alanları ve yenilenme
Toprağa, havaya ya da suya kirleticilerin yayılması	Su kaynaklarının kirlenmesi sulak alanların, göllerin ve nehirlerin ekolojisini ve kimyasını değiştirir; sera gazı salınımı yağış miktarını ve düzenini etkiler	Su kaynakları, yaşam alanları, su kalitesi, gıda üretimi, iklim değişikliği hidroçüç sulama kapasitesi, ulaşırma ve sel kontrolünü de etkileyebilir

Kaynak: The United Nation World Water Development Report: 2012; 14.

Tablo 2 incelendiğinde; aşırı nüfus artışından, suya karışan kirleticilere kadar birçok faktör, doğrudan ya da dolaylı olarak su kaynaklarının kalitesini ve varlığını

olumsuz olarak etkilemektedir. Su kaynakları sayesinde yaşamlarını devam ettiren türlerin ve zincirleme şekilde bunlara bağımlı olan türlerin de yaşamları tehlike altındadır. Dolayısıyla canlıların yaşam hakkı ihlâl edilmektedir. Aynı zamanda, nehirlerin debilerinde ve göllerin yapılarında meydana gelecek sıkıntılar, yöre ve ülke ekonomilerine ciddi zararlar verebilmektedir. Çevresel sorunların yanında, su kaynakları üzerindeki olumsuz baskının artmasına neden olan bir takım insan kaynaklı etmenlerin de mevcut olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların çevresel sorunlara karşı ilgisiz olması, bu bağlamda insanların bu sorunların nedenleri ve çözümleri hakkında bilgisizliği, çevre sorunlarıyla mücadele edebilmek için gereken finansal kaynak sıkıntısı ve sonuç olarak bu ortamdan kaynaklanan yetki/bilgi karmaşası şeklinde de sıralayabiliriz (Günce, 2010: 2). Su kaynaklarının korunmasına yönelik çabaların, ulusal düzeyde yetersiz kalacağı, uluslararası bir çabanın ise zorunlu olacağı bilinen bir gerçektir. Zira çevresel sorunlar bütünsellik ilkesi doğrultusunda bir etki yaratmaktadır (Şahin, 2011: 356). Sonuç olarak, ekolojik düzene verilebilecek herhangi bir zarar doğrudan ya da dolaylı şekilde, su kaynaklarına olumsuz etkisi olacaktır. Su kaynaklarına bağımlı olan tüm canlılar bundan aynı doğrultuda etkilenecektir.

Ortak Değerden Ekonomik Mala

Suyun bu denli tartışma konusu haline gelmesinin nedenini, onun ticarete konu olan meyve, sebze, altın vb. mallardan daha fazla hayati öneme sahip olduğu şeklinde ifade edebiliriz. Küreselleşme, özelleştirme ve bu bağlamda bir çizgiye sahip olan dünya ekonomik konjonktürünün getirilerinden önce, suyun hava ve güneş gibi doğal bir kaynak olduğu ve ekonomik bir değer taşıyamayacağı iddia edilmiştir. Diğer taraftan, Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" adlı kitabında yer alan "Değer paradoksu" veya "Elmas su paradoksu" olarak bilinen kavramdan hareketle bir açıklama yapabiliriz. Elmas sudan pahalıdır. Elmasın değişim değeri yüksektir, kullanım değeri ise düşüktür. Çünkü elmas doğada az bulunmaktadır. Suyun ise kullanım değeri yüksek, değişim değeri düşüktür. Çünkü elmasa göre oldukça boldur. Elmas insanlar için hayati bir önem teşkil etmese dahi, marjinal faydası yüksek

olduğundan daha değerlidir, fiyatı yüksektir. Fakat su kaynaklarında meydana gelen, küresel ısınma, kirlenme ve yeraltı sularının çekilmesi gibi değişimler suyun kalite ve miktarında azalmalara neden olmuştur. Suyun miktarının azalması, ona erişimi zorlaştıracak ve marjinal faydasını arttıracaktır. Bu durum suyun fiyatında artışa neden olacaktır. Su kaynakları üzerinde birçok olumsuz baskı bulunmaktadır. Su kaynakları üzerinde meydana gelen bu baskının çözüme kavuşturulması, onun fiyatlandırılması yoluyla giderilebilir ve bu durum liberal ekonomik araçlar vasıtasıyla sağlanabilir (Kibaroglu, 2006: 47). Ortak mal olarak adlandırılan suyun, değişim değerine sahip olmayan, kullanım değerine sahip bir kaynak olarak kabul edilmesi, dahası suyun ortak mal olarak algılanması su kaynaklarında tahribe yol açmış ve sorunun büyümesiyle beraber, su üzerinde kullanım değerine serbestçe sahip olunamayacağı ve bunun için fiyat ödenmesi gerektiği düşüncesinin kabul görmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Uygun, 2006:283).

Suyun özelleşmesi yönündeki eğilim 1990'lı yılların ilk yarısında başlamış olup, 1990'lı yılların ikinci yarısında artık suyun ekonomik bir mal olarak görüldüğü politikalarla karşılaşılıyor (Tamer, 2007: 447). Suya atfedilen ortak değer anlayışında meydana gelen değişimin başlangıç noktasını 1992'de düzenlenen Dublin beyanında dile getirilen şu ifadede görebiliriz: "Su ekonomik bir mal olarak değerlendirilmeli, suyun fiyatlandırılması hususunda ekonomik mallara uygulanan ölçütler uygulanmalı ve su yönetimine paydaşların geniş katılımı sağlanmalıdır" (TMMOB, 2006: 31). Bu çalışmada aynı zamanda suyun fiyatlandırılmasının aşırı tüketimi önleyebileceği de dile getirilmiştir. Doorn'a göre (Doorn, 2013: 108) su sorunu için yapılacak mata mı yoksa insan hakkımı gibi bir karşılaştırma amaca uygun bir karşılaştırma olmayacaktır. Sonuç olarak, optimum bir fiyatlandırma su kaynaklarının verimli kullanılması sağlanabilir.

Tablo 3: Fiyatlandırma ve Etkinlik

Fiyatlandırma	Su Sistemlerine Etkileri	Kullanıcılara Etkileri
Düşük Fiyatlandırma	<ul style="list-style-type: none"> -Gelir düşük olduğundan dolayı kaynak tehlikeye girebilir. -Gerekli olan harcamaların ertelenmesine neden olabilir. -Talep artacağından kaynağa olan ihtiyaç da artacaktır. -Politik olarak destek görebilir ama sonuçların üstesinden gelinmesi zordur 	<ul style="list-style-type: none"> -Uygun faturalar olacaktır. -Savurganca ve etkinliği az tüketim görülecektir.
Yüksek Fiyatlandırma	<ul style="list-style-type: none"> -Sübvansiyonların diğer servislere, fonksiyonlara ya da aşırı kârlara izin vermesi kısa vadede kârı artırır. -Talebin azalmasından dolayı uzun vadede finansal kayıplar kaçınılmaz olacaktır. 	<ul style="list-style-type: none"> -Uygun olmayan yüksek faturalar. -Tüketim yalnızca zorunlu ve temel ihtiyaçlar için ve az miktarda olacağından ortaya çıkabilecek memnuniyetsizlik ve beraberin yaşam kalitesinin düşmesi.
Optimum Fiyatlandırma	<ul style="list-style-type: none"> -Finansal kapasite garanti oluyor. -Zaman içerisinde sistemin bakımı cesaretlendirilmektedir. -Gelecekteki kapasite ihtiyaçları ile ilgili kararları kolaylaştırır. -Dışarıdan gelecek olan sübvansiyon yardımlarına ihtiyaç azalacaktır. 	<ul style="list-style-type: none"> -Hem uygun hem de uygun olmayan faturalar olabilir. -Servisin maliyetini yansıtan kullanıcı bazlı fiyatları da dahil ederek fiyat sinyalleri yollamaktadır.

Kaynak:http://www.ucowr.siu.edu/updates/pdf/v114_A4.pdf,"dan aktaran Diler, 2008: 48.

Tablo 3'te suyun üç farklı şekilde fiyatlandırılmasının su sistemlerine ve kullanıcılara etkileri gösterilmektedir. Düşük fiyatlandırma, uygun faturalar nedeniyle, kısa vadede politikacılara destek sağlayabilir. Diğer taraftan, suyun kendini finanse edememesi sorunu ortaya çıkabilir. Suyun kalitesi düşebilir. Ucuz olduğundan, aşırı tüketim meydana geleceğinden, su kaynaklarının varlığı tehlikeye girebilir. İnsanlar su hakkından mahrum kalabilir ya da sınırlı şekilde yararlanabilirler. Neticede, politikacılar artan sorunların üstesinden gelmede zorlanabilir ve toplumdan tepki alabilirler. Yüksek fiyatlandırma, yüksek faturalara neden olarak insanların suya

erişebilme hakkına zarar verebilir. Toplumda memnuniyetsizliğe neden olabilir. Kısa vadede kendini finanse edebilme noktasında olumluda olsa daha sonra talep azalmasında dolayı finansal kayıplar meydana gelecektir. Optimum fiyatlandırma, su kaynakları için kendini finanse edebilme yönünden daha garantili olabilir. Kaynağın korunması sağlandığı için temiz, ve içilebilir suya erişim imkanı sağlanabilir ve gelecek kuşaklara da aktarılabilir. Su fiyatları ise ne yüksek ne de düşüktür. Bu nedenle, hem insanların içilebilir suya erişebilme hakkı mümkün olduğunca çok korunmuş olur, hem de birçok orta malın maruz kaldığı aşırı tüketim ve kirletilme gibi tehditlerden uzak tutulabilir. Kanaatimizce, optimum fiyatın belirlenmesinde, su kaynağının bakımı ve korunması için ihtiyaç olan finansal gereksinim, yerleşim yerlerine kadar en iyi şekilde gelmesini sağlayabilmek adına yapılan alt yapı yatırımlarının maliyeti ve kullanıcıların alım güçleri bir gösterge olarak kullanılabilir.

Ekonomik Bir Mal Olarak Su

Su kaynakları kısıtlıdır. Suya talep ise her geçen yıl artmaktadır. Suya olan bu talebi karşılamak için ise alt yapı yatırımlarına ve önemli miktarda finansal kaynağa ihtiyaç vardır. birçoklarına göre özel sektör yatırımları bunu gerçekleştirebilir. Zaten liberaller, çevre sorunlarına çözüm arandığı kırk yıllık zaman boyunca sorunun nedeni olarak piyasayı değil özel mülkiyetin olmamasını göstermişlerdir (Şahin, 2011: 366). Atılğan'a göre (Atılğan, 2008: 9) suyun özelleşmesi konusunda iki önemli neden bulunmaktadır: Birincisi, sağlıklı ve kullanılabilir su için daha fazla yatırıma ve alt yapı hizmetine ihtiyaç vardır. Özel sektör bu finansal açığı kapatabilir. İkincisi, kamu mevcut yapısından dolayı suda etkinliği sağlayamamaktadır. Sudaki verimliliği ve etkinliği sağlayabilmek için özel sektörün sahip olduğu teknoloji ve bilgi birikimi kullanılmalıdır.

DB (Dünya bankası) ve IMF (Uluslararası Para Fonu) ikiz kuruluşlar olarak nitelendirilmiştir. DB ve IMF borç verme politikaları çerçevesinde özelleştirme uygulamalarını teşvik etmiştir. Bu uygulamalar ve teşvikler, su kaynaklarını da kapsamaktadır (Ulugbay, 2007, www.ulugbay.com/blog_hikmet/?p=50). Bu kuruluşlara göre su hizmetlerinin sunulmasında talep odaklılık esas alınmalıdır. Özel sektör, sivil toplum

kuruluşları ve halk su yönetimine daha fazla katılmalıdır. Kısaca su artık ticari bir mal olarak değerlendirilmelidir (Ayar, 2005: 25). DB, su hizmetlerinin, iyi ve kapsamlı planlama yöntemi izlenerek ve fiyatlandırma mekanizmasını kullanarak daha iyi sunulacağını vurgulamaktadır (TMMOB Su Raporu, 2009: 17). DB'ye göre; çevresel dışsallıklarda ölçülebilirlik sorunu, suyun kamu malı olarak sınıflandırılması ve suyun değerinin altında fiyatlandırılması su yönetiminde yaşanan önemli başarısızlıklar olarak gösterilmektedir (Güler, 1999: 20-23). Kısacası DB'ye göre su kaynaklarının gelecekte de kullanılabilir ve temiz kalması için fiyatlandırılması ve piyasa mekanizması içinde işlem görmesi gerekmektedir.

26-31 Ocak 1992 tarihleri arasında İrlanda'nın Dublin şehrinde Uluslararası Su ve Çevre Konferansı (The International Conference on Water and Environment [ICWE]) düzenlenmiştir. Konferansta, suyun ekonomik bir değere sahip olduğu ve ekonomik bir mal olarak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir (Küçük, 2006, www.meteoroloji.org.tr). Aynı zamanda ICWE' ye göre suyun ekonomik görülmesinin altında yatan neden onun umursuzca ve çevreye zarar verici şekilde kullanmış olmasıdır. "Eğer su ancak ekonomik bir mal olarak nitelendirilirse etkin ve adil kullanımdan söz edilebilir" denmiştir. Suyun fiyatlandırılması piyasa koşullarında kendiliğinden olacaktır (Evcimen, 2009, www.politeknik.org.tr).

Dublin'de suyun etkin ve verimli kullanılması için bir takım ilkeler benimsenmiştir bunlar (Ayar, 2007: 22-23):

- a) Tatlı su kaynakları çevre ve yaşam için son derece önemlidir. Değerli ve kısıtlıdır.
- b) Su yönetimi; kullanıcıların, planlayıcıların ve politikacıların bulunduğu katılımcı bir sürece dayanmalıdır.
- c) Suyun kullanılmasında ve korunmasında kadınlar önemli rol oynamalıdır.
- d) Su ekonomik bir değere sahiptir. Bu özelliği dikkate alınarak, ticari bir mal olarak ele alınmalıdır.

Su Hakkı

Su hakkı birçok platformda gündeme getirilmiş bir konudur. Su hakkı sorunu son 20-30 yıl içerisinde, suyun ticari bir mal olarak değerlendirilmesi ve fiyatlandırılması gerektiği görüşü sonucu, kuvvetlenerek ortaya çıkmıştır. Suyun özelleştirilmesine karşı çıkış nedenleri farklıdır. Uluslararası şirketlerin sömürü aracı olduğunu iddia edenler olduğu gibi, kapitalizmin yeni bir hamlesi olduğu da dile getirilmektedir. Genel kanı ise suyun bir insan hakkı olduğu yönündedir. 1980 sonrası dönemde DB ve IMF'nin gelişmekte olan ülkelerin gündeminde tuttukları özelleştirme politikaları, daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarının ucuza satılmasına ve toplumda adaletsizliğe neden olmuştur (Tokathoğlu, 2005: 108). Genel olarak özelleştirme algısında yaşanan bu olumsuz tablo, özel bir alan olan su konusunda da çekincelere neden olabilmıştır.

Özel sektör doğası gereği kâr amacı güder. Evcimen'e göre (Evcimen, 2009: 7) özelleştirme bir başarı serüveni değil, firmaların fiyat şişirme aracıdır. Bu açıklamalar temel alındığında, ikamesi olmayan suya fahiş fiyatlarla ulaşılabilecektir. Suyun taşıdığı önem dikkate alındığında, onu bu şekilde, ticari bir mal olarak görmenin yanlış olacağı söylenebilir. Nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Atılğan, 2008: 6):

a) Su talebinin kendine has bir yapısı vardır. Bu talep ertelenemez. İkamesi de mümkün değildir. Tüm bu nedenlerden dolayı, yoksul ailelerin su giderleri, toplam giderleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Su sübvansiyonları bu nedenle gereklidir.

b) Bireylerin su stoklaması için sahip oldukları imkânlar sınırlıdır. Su hizmetlerini her kim yaparsa yapsın, sonuç olarak bu hizmet tekelleşme yoluna girecektir. Bu nedenle su hizmetlerinin özelleşmesi sonucu özel tekeller oluşacaktır. Nihayetinde su fiyatları yüksek olacaktır.

Suyu taşıdığı değer itibarıyla tam bir ekonomik mal olarak görmemiz yanlış olabilir. Örneğin uluslararası antlaşmalarda suyun kaynağına sahip olan ülke, suyun yatağının geçtiği ülkeye belli bir miktar su bırakmak zorundadır. Tam bir ticari mal olsa, bu suyu satması gerekecektir. Diğer taraftan, tam bir orta malı olarak

nitelendirilmesinin de olumsuz sonuçları olabilmektedir.

Etik Bakış

Etik kavramı, Yunanca ethos kelimesinden türetilmiştir. Davranış biçimini ifade eden karakter ve ahlaki değerler statüsü olarak tanımlanabilir (Ertan, 1998: 126). Yani yapmış olduğumuz davranışın olan ya da olması gereken şekilde iyi olması anlamına gelir. Beraberinde, etik davranış vicdan sahibi olup, olayları aynı çevreyi paylaştığı "diğerinin" gözünden görebilmeyi, hissedebilmeyi ve ona göre davranabilmeyi gerektirmektedir. Bugün, genelde çevre sorunları, özelde ise su sorunuyla ilgili olarak ortaya konulan tezlerin birçoğunun, mevcut ideolojik çatılar altında şekillendiğini söyleyebiliriz. Ayrıca çevreciliğin başlı başına bir ideoloji olup olmadığı ise tartışma konusudur.

Genel olarak çevre etiği dendiğinde, insan ile doğal çevre arasındaki ahlaki ilişkilerin sistemli olarak incelendiği bir düşünce sistemi aklımıza gelmektedir (Des Jardins, 2006: 46). Ahlak ise insanın davranışlarının yönünü belirleyen, vicdanla beraber hareket eden bir yol göstericidir. Çevre etiğinin en temel kuralları sahip olduğumuz manevi değerlerimizin gelişmişliği ile de ilgilidir (Feldman, 1995: 23). Çevreye ve içinde bulunan ekosistemlere yansıyan davranışlarımızda, manevi değerlerimizin bizlere kazandırmış olduğu bakış açısı etkili olabilmektedir. Örneğin, İslâm dininin insanlığa israf yapmama, çevresini temiz tutma ve tüm insanların haklarına saygı gösterme gibi öğretileri mevcuttur. Bütün canlı ve cansız varlıkların suya olan ihtiyacını karşılamak ise su etiğinin konusudur (Çobanoğlu ve diğerleri, 2012: 142). Su etiği, zaten çevre etiği kavramından türetilmiş, biyosfer içinde merkezi bir role sahip olup, biyosferi daha zengin, daha aktif ve daha çeşitli hale getirir; böylece, su etiği tüm canlıların ihtiyaç duyduğu suyu sağlamak için mücadele edecektir (Armstrong, 2006: 13). Suya etik bakış açısından yaklaşarak, tüm canlı sistemlerinin ayakta kalması da bu sayede sağlanabilir.

Armstrong'a göre spesifik bir su etiği geliştirebilmek için, Aldo Leopold'un çevre etiği fikrini model almamız gerekiyor (Armstrong, 2006: 13). "Biyotik topluluğun

güzel yanlarını ve karalılık bütünlüğünü muhafaza etme eğiliminde olmak doğru bir şeydir. Aksi ise yanlış olacaktır" (Leopold'den aktaran; Armstrong, 2006: 13). Bu fomülasyon su etiği için tek başına yeterli değildir, fakat tüm çevrenin içinde suyun rolüne daha fazla odaklanmak ve önemini belirtmek işe yarayacaktır. Çünkü onun kendine has önemi ve özellikleri vardır. Suyun ekosistem ve tüm çevre içinde birçok önemli fonksiyonu vardır, dahası (Armstrong; 2006: 13):

- a) Ekosistemin kendi bileşenidir
- b) Bir yaşam ortamıdır (sulak arazi, nehir ve göl)
- c) Yaşam için bir gereklilik fakat insanlar tarafından tüketilmektedir
- d) Ekosistemin içindeki enerji ve materyalin taşınmasında gerekli bir unsurdur

Tüm bunların yanında, suyun dünyamız ve içindeki tüm ekosistemler için önemi tartışılmaz derecede net olsa da, günümüzde geline nokta göz önüne aldığımızda, deyim yerindeyse "suyu akışına bırakma"nın ötesine geçilmelidir. Kanaatimizce, günümüzde su sorunları tartışmaları ideolojik bakış açılarının etrafında şekillenebilmektedir. Dolayısıyla su gibi önemli bir konuda, suyun doğal bir değer olduğunu ve fiyatlandırılmayacağını dile getiren bazı düşünürler, suyun kendini finanse etmesi gereken bir kaynak olduğu gerçeğini dile getirmemektedirler. Su etiği çerçevesinde, suyun gelecek kuşaklara aktarılması için fiyatlandırılması, bu fiyatlandırmanın ise, optimum düzeyde tutulup erişimin kolay olması gerekmektedir.

İnsan ve Çevre Merkezli Yaklaşımlar

İnsan merkezci etik yaklaşım (antroposantrik), canlı ve cansız tüm varlıkların varoluş nedenini insana dayandırmaktadır. Bitki ve hayvan topluluklarının değeri, insana sağladığı faydayla ölçülebileceği ifade edilir (Ertan, 1998: 135). İnsan merkezli yaklaşım, insanın ahlaki değerlerinin var olduğunu belirtse de doğal dünyaya karşı bir sorumluluğu yoktur (Des Jardins, 2006: 46) . Bazı bilim insanları ise, kişilerin her alanda insanın çevrenin bir parçası olduğunu söylemektedirler. Çevre merkezli etik yaklaşım (ekosantrik), ister canlı ister cansız olsun bütün varlıkları etiğin konusu yapmış, doğayı araçsal olmaktan çıkarmış ve doğada var olan her şeyin hak

sahibi olduğunu belirtmiştir (Çobanoğlu ve diğerleri, 2012: 141-142). Yine bu amaçla çevrenin insanlar tarafından etik bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğini vurgulanmaktadır (Kayaer, 2013: 65).

Suyun varlığına hem insan merkezli hem de çevre merkezli perspektiften baktığımızda farklı sonuçlara ulaşabiliriz. İlk olarak insan merkezli bakışla değerlendirdiğimizde, suyun insanın yaşamını sürdürebilmesi için gereken önemli bir kaynak olduğu için değerli olacağını söyleyebiliriz. Aynı zamanda suyun ekonomik bir değer olduğunu düşünürsek, ekonomiye de fayda sağlayacağını da söyleyebiliriz. Diğer taraftan, çevre merkezli bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, onu insanlarla eşit haklara sahip olarak göreceğiz. Çevre merkeziliğin bu temel bakış açısı doğayı sadece kaynak olarak gören ideolojik anlayışa karşı çıkıştır (Ertan, 1998: 137).

Çevre merkeziliğin sonucu olarak, belki su kaynaklarını koruyacağız ve temiz tutacağız, fakat teknolojik ilerleme, gelişme için göze alınması gerek minimum zararları bile göze alamayacağımız anlamına gelebilir. Bunun yanında, çevrenin sadece katı kurullarla, zor kullanılarak ve disiplinli bir şekilde korunacağı düşüncesi de anlamsızdır (Kayaer, 2013: 66). Nitekim zor kullanma ve her şeye kural getirme, günümüz dünyasında hoş karşılanmayabilir. Her şeyden önce, çevre ve ona bağlı unsurların korunmasında, hukuk kurallarının yanında etik bilincin de yer alması gerekmektedir. Bu etik normlar insanların vicdanlarına dokunabilmelidir. Su hizmetlerini sağlama konusunda, ister özel sektör, ister kamu sektörü olsun gerekli düzenlemeler getirilerek; başta optimum fiyatlandırma olmak üzere ve topluma olabildiğince su etiği bilincini yerleştirmek, suya sürdürülebilirlik kazandıracaktır.

Sürdürülebilir Kalkınma ve Su Etiği İlişkisi

Kalkınma, bir ekonomide, halkın değer yargıları, dünya görüşü ile tüketim ve davranış kalıplarındaki değişimi içerecek biçimde toplumsal ve kurumsal yapıda dönüşüme yol açacak büyümedir (www.tdk.org). Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili ilk gelişmeler Malthus'la başlayıp, ilk olarak 1980 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan "World Charter

for Nature" ve 1987'de yayınlanan "Our Common Future" dalı raporlarda ekolojik ve ekonomik prensip olarak kabul edilmiştir (Karaca, 2008: 28). Sürdürülebilir kalkınma, bugün ki gereksinimlerimizi karşılarken, sonraki kuşaklarında gereksinimlerini karşılayacak şekilde kaynaklardan faydalanarak yapılan kalkınmadır (Vizyon 2023, 2003: 3). Başka bir tanımda, sürdürülebilirlik, insan ve doğa arasında bir denge oluşturarak doğal kaynakları yok etmeden gelecek kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması ve kalkınmasına imkan verecek, bugünün ve geleceğin yaşamını programlama anlamına gelir (Afacan, 2011: 904).

Su krizi aslında bir yönetim krizidir. Açık olmayan ve hayli karmaşık durumda vuku bulan su yönetiminde, yöneticinin işlevi zorunlu ve hızlıca değişen durumlarda olumlu değişimin bir aracı olarak rol oynamaktır, fakat yönetim sistemindeki zayıflıklar, sosyo-ekonomik ihtiyaçlar ve ekolojik sürdürülebilirlik dengesine ve sürdürülebilir kalkınmaya engel oluşturmaktadır (UNWWDP: 2012, 30). Su kaynakları için sürdürülebilir kalkınma, su kaynaklarının gelecek kuşaklara aktarılacak şekilde etkin, verimli ve temiz kullanımı şeklinde bir tanım yapılabilir. Avrupa Birliği Komisyonu'nun açıklamaları, çevremizdeki doğal kaynaklardan biri olan su kaynaklarının tüketiminin, çevrenin kaldırabileceği kapasiteden daha fazla olmaması gerektiği yönündedir (Tanrıverdi, 2009: 98). Kirletme, aşırı tüketim ve nüfus hızla artarken, kaynağın kendini yenileme hızı yavaş olur ya da hiç olmazsa, kaynaklar taşıma kapasitesini aşacağından, yok olma eğilimine girer (Ostrom, 2009: 421). Kanaatimizce, su kaynaklarında sürdürülebilirliği sağlamak için, suya etik yaklaşımdan, dolayısıyla su etiğinden yararlanılmalıdır. Su hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır. Kalkınma ve gelişme ise insanın yaratılışından kaynaklanan bir gereksinimdir. Şu anki teknolojik imkânlarla, kalkınmanın doğaya sıfır zararlar gerçekleştirilebileceği söylenemez. Çok küçük de olsa zarar kaçınılmazdır. Sürdürülebilir kalkınmanın su kaynaklarına etkisi, su etiği temel alınarak yapılacak faaliyetler sonucu daha da azaltılabilir. Zaten sürdürülebilirlik gelecek kuşakları da kapsayan bir programdır. Su etiğinin buna katkısı, derinlik kazandırmak olacaktır. Su kaynakları için temel amaç,

bu kaynaklar üzerinde kalıcı zararlar oluşturmadan hidrolojik sistemin işleyişini değiştirmeden ve günümüzün ve geleceğin gereksinimlerine cevap verecek sürdürülebilirlik potansiyeli benimsenebilir (Meriç, 2004: 31). Çevreye saygı etik bir davranış olup insanın kendine ve tüm insanlığa saygısının, gelecek kuşaklara olan sorumluluk duygusunun ve dayanışma duygusunun bir ifade biçimidir ((Karaca, 2008: 24).

Ortak Değerde Etik Sorunu

Hardin'nin bahsettiği gibi (Hardin, 2003: 14), "dünyanın sonlu olduğunu varsaymazsak, beşeri felaketleri büyük ölçüde artıracamız açıktır". Dünya herkesin içinde yaşadığı ortak bir mekan ya da mal olarak düşünüldüğünde, bireyler tarafından verilecek zararlar, onu küresel anlamda bir felakete sürükleyebilir. Su kaynakları her ne kadar sınırla olsa da, onu çevre sorunlarının önemli bir parçası haline getiren insandır. Meseleye daha geniş bir açıdan baktığımızda, su kaynaklarındaki olumsuz gelişmeler sonucu yaşanan felaketlerin kaynağının bir gecede başladığını söyleyemeyiz. Gelinen noktaya bir dizi süreç sonunda varılmıştır. Sonucun algılanmasının nedeni ise, artık insanlarda farkındalık yaratmış olmasıdır. Örneğin; bundan yüz elli yıl önce, Amerikalılar bizonları öldürebilir, istedikleri yerlerini yiyebilir ya da kullanabilir, gerisini ise atabilirdi. Şimdi ise sınırlı olduğu için böyle davranışlar insanı dehşete düşürüyor (Hardin, 2003: 20). Açıktır, su sorununun başlangıcı, suyun ticari bir meta olarak görülmesinden daha öncelere dayanır. Su kaynaklarının kirletilmesi ve etkin ve verimli kullanılmaması gibi faktörler sonucu gelinen nokta suyun, ortak bir mal olarak değerlendirilmesinin sonucu olabilir.

Orta malların serbestçe kullanımı herkesi felakete götürebilir (Hardin, 2003: 18). Bu konuya örnek olarak deniz ve okyanuslarda yaşananlar gösterilebilir. Ülkeler, deniz ve okyanusları kendi çıkarlarına kullanarak, oradaki kaynakların sonunu getirecek eylemlerden kaçınmazlar (Hardin, 2003: 18). Aşırı tüketim ve kirlilik bu kaynakları bitirinceye kadar devam eder. Hardin'in Orta Malların Trajedisi'nde değindiği gibi, bu trajedi, özel mülkiyet veya buna benzer bir yöntem ile çözülebilir. Fakat, havada olduğu gibi suya da çit çekilemez (Hardin, 2003: 19). O nedenle,

su kaynaklarından etkin ve verimli faydalanabilmek için, yasal ve ekonomik yaptırımların yanında etik bilincinde geliştirilmesi gerekmektedir. Çevre felsefesi açısından etik değerler ise, kişi-toplum-doğa arasında gerçekleşecek doğru eylem ve yaşantı olarak tanımlanabilir (Ertan, 1998: 127). Bu açıdan, su etiğini sağlayabilmek için, hem yaşadığımız dönemin hem de gelecek dönemlerin insanlarını, sağlıklı suya erişebilme hakkından mahrum etmeyecek eylem ve kararlar içinde bulunmamız gerekecektir.

Tartışma

Su yaşamın devamı için son derece önemlidir. Su hayattır. Dolayısıyla, su konusunda alınacak her karar ve atılacak her adım da hayattır. Son derece önemlidir. Kanaatimizce, insan doğanın merkezindedir. Bununla beraber, insan ve doğanın ayrışması gibi bir durumdan söz edemeyiz. İnsan eğer etik ve ahlaki değerlere sahip olur, diğer canlılara da değer vererek, onların yaşam hakkına saygı gösterecek şekilde hareket ederse, yaşanabilir bir çevreye sahip olabilir. Nitekim, insan olarak bizler, dünyadaki en büyük kirletici gurubunu oluşturmaktayız. Kirlilikten en yoğun şekilde etkilenen yerler ise herkesin ortak olarak kullandığı yerler ve kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyadaki su kaynaklarının, sınırlı ve kısıtlı olduğunu ve içinde bulunduğu risk halini göz önüne alırsak, onu tam bir orta malı olarak değerlendirmek, istenmeyecek sonuçlara yol açabilir. Aşırı tüketim ve kirletilme ise hemen akla gelebilecek iki önemli olumsuz sonuçtur. Aksine, su kaynakları üzerinde, yasal düzenlemeler olmaksızın kurulacak özel teşebbüs hakimiyeti ya da suyun yüksek fiyatlandırılması, su etiği ve beraberinde su hakkına zarar verebilir. Diğer taraftan "Sıfır zarar" vererek gelişebilmek maalesef günümüz bilgi ve teknoloji birikiminin ötesindedir. Gereksinimlerimizin göz ardı edilerek; hiç bir gelişme olmasın, yeter ki çevreye hiç zarar verilmesin, örneğin cep telefonu kullanılmasın, ya da motorlu taşıt kullanılmasın gibi ütöpik söylemlerin bugün bir geçerliliği olmasa gerek. Dahası çevreci gösterilere, sekiz silindirli, bolca yakıt tüketen ve bir o kadarda egzoz gazı salan araçlarla katılmanın da etik bir yanı yoktur. Amaç su kaynaklarına en az zararı verip, ondan en iyi şekilde yararlanabilmekse, beraberinde su etiği ve su hakkını

tüm insanlara benimsetmek adına, suyun fiyatlandırılması bir araç olarak kullanılabilir. Bu şekilde israfın önüne de geçilebilir. Diğer taraftan, kullanıcılarına, içilebilir su sağlayamayan kuruluşlara ya da firmalara ceza kesilebilir. Su kaynaklarına zarar veren kişiler mahkemelerce cezalandırıldığı gibi, toplumda yaşayan insanların, bu gibi insanlara su haklarını ihlâl eden kurum ve firmalara baktıkları şekilde bakmalarının sağlanması ve bu bilincin toplumda aktif olarak var olması gerekmektedir. Bu ise bireylerde su etiği bilincinin var olmasıyla başarılabilir. Kanaatimizce, su gibi önemli bir meselenin, kişisel çıkarların ve ideolojilerin savaşıacağı bir mekan, araç ve başka bir ifadeyle çarpışan ideolojilerin bir silahı olarak algılanmamasıdır. Suyun optimum fiyatlandırılması, genelde çevre, özelde ise su için etik değerlere sahip olunması ve yasal düzenlemelerin varlığı, ondan daha iyi faydalanmamızı ve gelecek kuşaklara da aktarabilmemizi sağlayabilir.

Kaynakça

Afacan, Özlem (2011), Sürdürülebilir Çevre Etiği Kapsamında Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması, 2. International Conference on New Trends and Educations and Implications, Antalya.

Akın, Mutluhan and Akın, Falip (2007), "Suyun Önemi, Türkiye'de Su Potansiyeli, Su Havzaları ve Su Kirliliği", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Dergisi, 49(2), 105-118.

Akkaya, Cansen and others (2006), "Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifinin Türkiye'de Uygulama Olanakları", TMMOB Su Politikaları Kongresi, Cilt.1 içinde (195-204), Ankara: TMMOB Yayınları.

Armstrong, Adrian (2006), "Ethical Issue in Water Use and Sustainability" Area, Bristol, 38-1.

Ayar, Zeynep (2007), Su Kaynaklarının Ekonomi Politikası: Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atılğan, Ahmet (2008), "Su ve Şehir", Hizmet İş Dergisi, Sayı 128'in Eki 1-13.

Çepel, Necmettin and Ergün, Celal (2003), Suyun Önemi ve Ekolojik Sorunları, [www.tema.org.tr/Sayfalar/.../Pdf/.../SuyunOnemiEkolojikSorunlar.pdf\(31.01.2010\)](http://www.tema.org.tr/Sayfalar/.../Pdf/.../SuyunOnemiEkolojikSorunlar.pdf(31.01.2010)).

Çobanoğlu, Nesrin ve Olgun, Ebru (2012), Türkiye Su Politikalarının Biyoteknik Değerlendirilmesi: Ergene Nehri Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, 3(2), Ankara.

Çolakoğlu, Elif (2008), Suya Erişim Bağlamında, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Feldman Dave L. (1995), Water Resources Management: in Search of an Environmental Ethic, John Hopkins University Press, 1995-1.

Des Jardins Joseph R. (2006), Çevre Etiği, (Çev: Ruşen Keleş), İmge Kitabevi, İstanbul.

Doorn Neelke (2013), Water Justice: Towards an Ethics of Water Governance, Public Reason 5(1),s. 97- 114

DSİ Genel Müdürlüğü (2008), 2007 Faaliyet Raporu, DSİ Yayınları, Ankara.

Dünya Su Forumları Bülteni (2009), 5. Dünya Su Forumu Günlük Raporu, No. 16 İİSD Yayınları, İstanbul.

Ertan, Kuvılcım Akkoyunlu (1998), Çevre Etiği, Amme İdaresi Dergisi, Cilt. 31 Sayı 1. Mart 1998.

Evcimen, Taylan Ulaş (2009), Sürdürülebilir Kalkınmadan Dünya Su Forumuna, www.politeknik.org.tr/.../1282-surdurulebilir-kalkinmadan-dunya-su-forumuna-taylan-ulas-evcimen-html, (20.10.2010).

Güler, Birgül A. and other. (1999), Su Hizmetleri Yönetimi, 1. Baskı, İstanbul: TODAİE.

Hardin, Garrett (2003), Orta Malların Trajedisi (Çev. Yusuf Şahin), Cilt. 2, Sayı. 1, Liberte Yayınları, Ankara.

Günce Dergisi (2010), Su Kaynakları Yönetimi, Sayı 20.

Karaca, Coşkun (2008), Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar, Çukurova Üniversitesi Dergisi, Cilt.12, Sayı.1.

Karadağ, Aybike Ayfer (2006), "Avrupa Birliği Su politikaları Çerçevesinde Türkiye'deki Su Kaynakları Yönetiminin Değerlendirilmesi", TMMOB Su Politikaları Kongresi, Cilt.1 içinde (210-218) Ankara: TMMOB Yayınları.

Kayaer, Mesut (2013), Çevre ve Etik Yaklaşımlar, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2013, yıl. 1, Cilt. 1, Sayı: 2

Keleş, Ruşen, Hamamcı, Can (2005), Çevre Politikası, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.

Kıbaroğlu, Ayşegül (2006), "Küresel Su Politikaları ve Havza Yönetimi", Haber Bülteni, Sayı. 3, 46-49.

Küçük, İsmail (2006), TMMOB Meteoroloji Mühendisleri Bülteni, www.meteoroloji.org.tr/duyurular/panel_ikucuk.doc. (02.02.2010).

Meriç, B. Teoman (2004), Su Kaynakları Yönetimi ve Türkiye, Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 28(1), Ankara.

Ostrom, Elinor (2009), A General Framework for Analazing Sustainability of Social-Economic System, Science, Dol. 10.1126. Washington.

Şahin, Yusuf (2011), Kentleşme Politikası, Murathan Yayınları, 2. Baskı, Trabzon.

The United Nations World Development Report (2009), Water in a Changing World, UNESCO Publishing, Paris.

The United Nations World Development Report (2012), Water for People, Water for Life, UNESCO Publishing, Paris.

Tanrıverdi, Begüm (2009), Sürdürülebilir Çevre Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi, Eğitim ve Bilim, Cilt.34, Sayı 151. Ankara.

Tamer, Nilgün Görer (2006), "Dünya'da ve Türkiye'de S Hizmetleri Yönetim Politikalarının Değerlendirilmesi", TMMOB Su Politikaları Kongresi, Cilt. 2 içinde (447-450), TMMOB Yayınları, Ankara.

TMMOB (2007), Planlama, Sayı. 41, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.

TMMOB (2008), 2007 Su Raporu, http://www.yapi.com.tr/HaberDosyaları/Detay_suyun-metalasmasi-suya-erisim-hakki-ve-sosyaladalet_828.html?HaberID=63424, (21.09.2010).

Tokatlıoğlu, Mircan Y. (2005), Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri, 1. Baskı:Aktüel yayınları, Bursa.

Uluğbay, Hikmet (2007), Nehirleri Özelleştirmenin Bedelini Kim Öder?, http://ulugbay.com/blog_hikmet?p=50 (20.10.2010).

UNESCO (2011), Water Ethics and Water resources Management, Ethics and Climate Changes in Asia and The Pacific Project, Bangkok.

USİAD (2009), 5. Dünya Su Forumunda, Mevcut Eğilimler Su Sorununu Artıracaktır, No:37, USİAD Yayınları.

Uygun, S (2006), Çevre Sorunlarının Küreselleşmesi, Etiği ve Eğitimi Felsefe Eğitim Sanat Saffet Bilhan Armağanı, 279-290, Hece Yayınları, Ankara.

Vizyon 2023 Vizyon ve Öngörü Raporu (2003), "Çevre ve Sürdürülebilirlik Kalkınma Tematik Paneli", TÜBİTAK, Ankara

WWF-Türkiye (2011), Suyun Akılcı Kullanımına Yönelik Eğitim Kitapçığı, İstanbul.

URL//http://www.ucowr.siu.edu/updates/pdf/V114_A4.pdf," dan aktaran Diler, 2008: 48. (10.05.2014).

URL//<http://suyonetimi.ankara.edu.tr/files/2013/03/kentsel-ve-bireysel-su-tasarrufu1.pdf>. (11.05.2014).

A Comparison of the Employment of Public Sector Teachers in EU and TURKEY*

Hilal BÜYÜKGÖZE^a

Hacettepe Üniversitesi

Abstract

This paper presents and elaborates on a comparative picture of entry to the profession, employment status and conditions of service, replacement measures, and salaries, complementary payments and retirement of teachers working in public sector of education at ISCED 1, 2 and 3 levels in European Union countries and in Turkey. The study mainly figures out that teachers working in European state schools are employed generally in 3 different ways: (1) contractual status, (2) civil servant status, and (3) career civil servant status. In addition to these, 'substitute' or 'replacement' teachers are employed beginning from 1 day to several months or a full school year in place of absent teachers. Further, the requirements for such temporary employments vary. Concerning the conditions of service for teachers of the EU countries, they range from agreeing on a co-mutual and collective bargaining process based on relevant legislation to being recruited based on totally centralized arrangements. As for the retirement entitlement to a full pension, the common legal upper age limit in most of the EU countries is 65 years. As an overall conclusion, it may be stated that in the large majority of EU countries, teachers begin their professional career with short-term contracts, then based on their experience and qualifications gained during their professional teaching career they are employed for longer terms and eventually this status is mainly replaced that of civil servant status.

Anahtar Kelimeler:

EU Member Countries; Employment Status; Teachers; Public Sector; Turkey

European Union is a political body which aims to set and maintain not only economic development and cooperation but also political and social solidarity among its member countries and the European Region (Ministry for EU Affairs- Turkey). In this respect, one of its main objectives is to support all of the Union citizens to have the highest level of life and quality standards, and to contribute to the improvement of employment and social security optimization (EU, 2012). As to education, it is the key factor to enable the Union to achieve all of its aforementioned continent wide goals. The basic approach adopted in the Union concerning education is to converge on the national policies of the member countries, and to arrange and propel their own educational systems providing that they do not conflict with the common objectives and indicators determined (Gültekin & Anagün, 2006). Within this context,

teachers are considered as the most significant and strategic component of the European-wide educational systems and policies to be implemented (Hightower, Delgado, Lloyd, Wittenstein, Sellers, & Swanson, 2011; King Rice, 2003; Rand Education, 2012).

Accordingly, the educational policies carried out crosswise European countries have been noteworthy for raising the quality of education, particularly through employing highly qualified teachers over the past 10 to 15 years (Adams, 2014; Barnett, 2004; Bracey & Molnar, 2003; Cooper & Alvarado, 2006; Darling-Hammond & Post, 2000; Olson, 2003). However, the mediocrity of recent standardized tests' results (e.g. PISA, TIMSS, PIRLS) both in national and international levels has also led to discussion about the need for new responsibilities, roles and employment status for teachers working both in state and in private schools

^a Hilal BÜYÜKGÖZE, Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Yönetimi, hilal.buyukgoze@gmail.com

* This paper was presented at International Symposium on New Issues on Teacher Education- ISNITE held by Hacettepe University in 9-11 May, 2013.

(Baird, Isaacs, Johnson, Stobart, Yu, Sprague, & Daugherty, 2011; Best, Knight, Lietz, Lockwood, Nugroho, & Tobin, 2013; Bieber & Martens, 2011; Breakpear, 2012; Froese-Germain, 2010).

Parallel to these trends and discussions in education, academic and scientific studies on different aspects and impacts of teacher quality in educational processes and organizations have increased in number recently (Lingard & Stellar, 2013). For instance, several researches have shown that increased teacher quality promotes student achievement and economic growth in many and various ways (Alvarez, 2008; Ballard & Bates, 2008; Clotfelter, Ladd, & Vigdor, 2007; Darling-Hammond, Chung Wei, & Andree, 2010; Hanushek, 2009, 2011 & 2012; Hanushek & Rivkin, 2006, 2010 & 2012; Hanushek & Woessman, 2012a & 2012b; Harris & Sass, 2007; Kunter, Klusmann, Baumert, Richter, Voss, & Hachfeld, 2013; National Council on Teacher Education, 2012; Wiseman & Al-bakr, 2013; Yetkiner Özel & Özel, 2013). In addition, working hours of teachers have been found to have a mediating role on student achievement (Eurydice, 2012; Eurydice, 2013b; Jacob & Rockoff, 2011). Further, teacher characteristics, qualifications, roles and responsibilities in the school settings are also reported to have a positive influence on improving and supporting students' overall learning and achievement (AAPT, 2009; ASSET, 2010; CETT, 2011; Loeb, Miller, & Strunk, 2009; McCutchen, Abbott, & Green, 2002; Ranjan & Rahman, 2010; Sharratt & Sharratt, 2007; Tschamen-Moran, Hoy, & Hoy, 1998; Urbanski, 1988; Yoon, Duncan, Lee, Scarloss, & Shapley, 2007). Regarding the evidences from both quantitative and qualitative studies on the relationship between these constructs, the EU has begun to shape its educational policies based on these and similar findings and on new educational trends.

TURKEY and the EU

Turkey, as a candidate country since 1997, also follows the recent developments and changes in education systems both in its European neighbor countries and in the rest of the world. On the road to the EU membership, it can easily be seen that Turkey has to understand, act, and speed up according to the latest convenient and constructive educational tendencies

and reforms adopted in the member countries to keep in with the Union as close as possible. Turkey, whose candidacy application was made 27 years ago, is planning to fully benefit from the dissimilar form of the EU owing to its social, cultural, economic, and institutional construction. In line with these shared objectives, the Republic of Turkey has made and undertaken several rules, regulations, strategies, legislation enacted by the EU commission to be able to get accepted in the enlargement process of the Union by the launch of accession negotiations in 2005.

The EU *acquis* has a negotiation chapter heading entitled 'education and culture (chapter 26)' among its 35 chapters. The status of this chapter for Turkey is stated as 'Turkey has presented its negotiation position document to the commission' on the Ministry of EU Affairs' website currently (www.abgs.gov.tr). Within education and culture chapter, the EU plans to improve and support cooperation in line with the common objectives and policies aiming at 'developing the European dimension in education, encouraging of students and teachers, promoting cooperation between educational establishments, encouraging the participation of young people in democratic life in Europe, encouraging the development of distance education, developing the European dimension in sport by promoting fairness and openness in competitions, facilitating adaptation to industrial changes through vocational training, improving initial and vocational training, stimulating cooperation on training between educational or training firms, developing exchanges of information and experience, and promoting improvement of the knowledge and dissemination of the culture and history of the European peoples' (Treaty on the Functioning of the EU, Article 165-167).

As regards to chapter 26, Turkey has undertaken several considerable progressions towards common policy objectives and reforms to achieve educational quality, equality in education, and productivity in vocational training and retraining. Article 42, right and duty of education, in the Turkish Constitution already defines and regulates, and guarantees the right of education for all citizens of both sexes (Constitution of the Republic of Turkey, 1980). In keeping with the standards and obligations of the Union to strengthen

and speed up the integration, Turkey has established Turkish National Agency in 2002. Since then, Turkey has been participating in the Union Programs such as 'Lifelong Learning' and 'Youth in Action', which has been replaced by 'Erasmus for all/ Erasmus +' program recently. As to higher education, Turkey has been involved in Bologna Process which aims at creating a common European higher education area, in 2001. The Bologna Process promotes educational quality, mobility, employability, and coherence among European higher education systems. Regarding culture, Turkey has participated in the Culture Program which is conducted by the Ministry of Culture and Tourism, in 2006. The Union aims at 'contributing to the flowering of the cultures of the member states, respecting national and regional diversity, and bringing the common cultural heritage to the fore' (Article, 167). Within this framework, Istanbul selected for 2010 European Capital of Culture, and 2012 European Capital of Sport. The project 'Digital Inventory of the Cultural Heritage and Culture Economy in Istanbul' also carried out and finished in 2011. Concerning the integration in culture area, a number of historical buildings have been restored, and several activities have been organized as well.

Being in the integration process of the Union, this paper presents and elaborates on a comparative picture of entry to the profession, employment status, conditions of service, replacement measures, salaries and retirement of teachers working in public sector of education on ISCED (International Standard Classification of Education) 1, 2, and 3 levels in European Union countries and in Turkey accordingly. Similarly, the present paper aims (1) to investigate the policies and implementations about employment of teachers in EU making use of the international and national reports, research books, policy reports, academic journal articles, official websites of the EU and its member countries on education, educational databases, doctoral dissertations and master degree theses, (2) to present the findings in a descriptive way (Fraenkel & Wallen, 2006), and (3) to contribute to the improvement of policies in Turkey on these issues to get more efficient and economical results for the current educational system.

Conceptual Framework

Entry to the Teaching Profession

In the majority of the European countries, entry to the teaching profession requires candidates to apply teacher vacant posts advertised in local, regional or central newspapers as well as in the specialized newspapers for teachers (e.g. 'Education and Culture' in Latvia), professional journals, or announced by labor offices and relevant professional/ teacher recruitment websites and/or by the institutions themselves. This type of teacher recruitment is so-called 'open recruitment' in which recruitment is decentralized. Holland, Bulgaria, Estonia, Denmark, Poland, Hungary, Ireland, Latvia, Sweden, Slovenia, Finland, Czech Republic, Germany and England operate a kind of open recruitment in public sector only.

In some member states, teacher candidates have to pass a national competitive examination and a merit-based selection. France, Malta, Turkey, Spain, Portugal, Romania and Greece make use of this method in teacher recruitment for public posts. In Greece, candidates are assessed based on their results in the Supreme Council for Civil Personnel Selection Examination and bachelor's degree GPA (Grade Point Average), acquisition of a postgraduate degree, acquisition of a Ph.D degree, and prior teaching experience. In Spain, to be appointed to a public teaching post, teacher candidates must pass a nationwide competitive examination, then the merit based selection phase, and a traineeship period. The examination intends to evaluate specific knowledge of the teaching speciality, pedagogic aptitude, and mastery of the relevant techniques for teaching. In merit-based selection phase, candidates are assessed taking their previous academic education (acquisition of bachelor's and/ or a postgraduate degree, a relevant certificate in teaching etc.) and previous teaching service into account. Finally, in the traineeship period, candidates are monitored for their aptitude in teaching from minimum 3 months to maximum 10 months long. Portugal also recruits teachers by conducting a nationwide public recruitment contest announced by government gazette or on the Directorate General's website.

In recruiting teachers for public sector, a number of member countries make use of 'candidate lists' in which applicants' names and qualifications are submitted to a local-level or top-level education authority. In Cyprus, this is the only method used for public recruitment of teachers. And, Italy selects half of the teachers by taking advantage of the candidate lists, and the other half by administering a national competitive examination.

Employment Status and Conditions of Service for Teachers

Teachers working in state schools of member states are employed generally in 3 different ways: (1) contractual status, (2) civil servant status, and (3) career civil servant status (Eurydice, 2013a:50). In the vast majority of the Union members, teachers work on the basis of an employment contract. Bulgaria, Estonia, Poland, Portugal, Ireland, Latvia, Sweden, Romania, England, Slovakia, Lithuania, Italy, and the Czech Republic utilize labor contracts in employing teachers in state schools.

The practices for such contractual status of teachers may vary among the Union. In Poland, for example, only 'trainee teachers' and 'contract teachers' are employed on the basis of an employment contract. The teachers in Latvia are contracted on a permanent basis whereas in Ireland teachers have to be at least 3 years experienced in public teaching to be able to be recruited on a permanent contract. In England, Bulgaria, Italy, Romania, and Lithuania there are two types of employment contracts: 'fixed-term contracts (individual labor contract in Romania)' which are temporary and last maximum a school year, and 'open-ended' or 'permanent contracts (collective labor contract in Romania)' that are only terminated in case of serious illness, death, retirement, or any other vital reason. This kind of employment is subject to the Labor Code and work rules or employment law of every relevant country.

The latter common way of employment among the Union is career civil servant status in which teachers have an indefinite period of time contractual relationship with the central or regional education authority as the top level educational authority. Teachers in Holland, Germany, Spain, France, Greece,

Cyprus, Malta, and Poland have the status of career civil servant. In Poland, only 'appointed teachers' and 'charter teachers' are employed on the basis of career civil servant appointment. Further, in Cyprus teachers become career civil servants after completion of two years of traineeship.

The least preferred employment type for teachers in the EU is civil servant status in which teachers are given a full public employee status with a full security of tenure. In Turkey, Belgium, Austria, Slovenia, and Hungary, teachers in public schools are civil servants according to the Civil Servants Act of every relevant state.

It is hereby obvious that in many EU countries, teachers working in primary and secondary education institutions are recruited on contractual basis than civil servant status. Different to the majority of the Union, teachers in Turkey are recruited as civil servants. Concerning the conditions of service for teachers of the EU countries, they range from agreeing on a co-mutual and collective bargaining process based on relevant legislation to being recruited based on totally centralized arrangements and local or regional practices.

Replacement Measures

There are some regulations for substitution of teachers in the event of absenteeism. These regulations may vary according to the duration of the absenteeism. In case of short term absence of a qualified teacher lasting from one school hour to a whole academic week, usually school heads are responsible of ensuring the replacement of absent teachers. In most cases, they rely on preferably teachers of the same subject or use existing teaching staff within the schools by paying extra working hours. In Estonia, Ireland, Latvia, Sweden, Slovenia, Malta, Finland, Germany, and England, distribution of the lessons of the absent teacher among other teachers at the same school is the common way of solution for such teacher absenteeism. In Portugal, for instance, substitution classes are given by teachers with fewer workloads whereas Slovakian teachers are obliged to replace absent teacher on head teacher's command and take on the teaching workload over his existing educational activity. Another way of

covering short term absences is merging classes of the same grade as in the Czech Republic. However, Finland prefers to release students if the absent hour(s) are the last hours of the school day.

In the event of long term absences that last a week to a school year, so-called 'substitute', 'supply' or 'replacement' teachers are employed in place of absent teachers in Bulgaria, Denmark, Ireland, Romania, Finland, Greece, Spain, Luxembourg, Holland, Malta, the Czech Republic, Italy, France, Cyprus, and England. Further, the requirements and conditions for such temporary employment vary among member states. Only fully and appropriately qualified teachers (possessing specific teaching qualifications for certain subjects and grades) are employed in a number of European countries as replacement teachers. Denmark, Finland, Spain, the Czech Republic, Cyprus, and England require substitute teachers to have the same qualifications that of the regular teachers in public schools. Denmark employs non-certified teachers only for sudden and daily absences. In Malta, on the other hand, schools recruit supply teachers occasionally from unemployed graduates or university students in teaching programs for replacement purposes. In Spain, teacher absences are substituted by temporary civil servants who have been successful in the national competitive examination and merit based assessment phase but have not been appointed as a career civil servant teacher whereas Romania prefers replacing absenteeism by teachers of the respective educational institutions.

The ways of sources in reaching substitute teachers also vary. Finland, Greece, Italy, Cyprus, and England make use of the 'registered teachers' lists drawn up by local or regional or national educational authority units. In Finland, municipalities keep these lists whereas in Greece registered teachers' list is kept by the Central Services of the Ministry of Education, Lifelong Learning and Religious Affairs. Cyprus recruits replacement teachers waiting to be appointed, who are on the lists prepared by the Education Service Commission. Similarly, Luxembourg has a nationwide reservoir of substitute teachers to be able to draw out when necessary. Unlike the rest of the Union, Holland has a national fund made up of public schools' monetary

contributions, entitled 'Staff Replacement Fund' to operate especially in primary schools in case of teacher absenteeism. Supply teachers may also found within private employment agencies which assist schools with these kinds of substitution demands. School head's or head teacher's own contacts are also resorted to in the process of replacement measures. Lastly, vacant positions for substitute teachers are either advertised in regional or national newspapers, professional journals as in Finland or announced on teacher recruitment websites.

Salaries, Complementary Payments and Retirement of Teachers

The amount of annual total minimum salaries (starting salaries) of teachers working in public sector in European Union varies on the basis of the member states' national economies. Following there is a graphic figuring out the annual total minimum salaries of teachers in EU:

Graph 1. Annual total minimum salaries of teachers in the EU

Graph 1 shows that the lowest amount of annual salary of full time qualified teachers working in public schools at ISCED 1, 2, and 3 levels belongs to Bulgarian teachers with a 2,761 Euros minimum annual income. Luxembourg recruits an average full time qualified teacher with a 75,997 Euros salary for a school year which makes it the highest annual salary offering EU member state.

As for additional payments, in almost all member states teachers are either paid salary allowances or receive some complementary payments. A wide range of teachers in the EU receive complementary payments for their teaching performance or student satisfaction/success, working extra hours, acquisition of formally accepted teaching qualifications, participating further continuing professional development activities,

acquisition of graduate degrees, helping and teaching students with special education needs, teaching in geographically disadvantaged counties (Eurydice, 2013a: 87). In Turkey, teachers are also paid some allowances such as extra working hours, spouse and child allowance, seniority indemnity, payments on acquisition of graduate degrees (Master's Degree and Ph.D), and foreign language knowledge payment providing certified by the Foreign Language Examination held biannually (abbreviated as YDS in Turkish).

Concerning the retirement entitlement to a full pension, the most common legal upper age limit in majority of the EU states is 65 years. 15 countries out of 27 prefer 65 years as the official upper age for teachers working in public education sector. 7 countries of the Union have different age limits for female and male teachers. Teachers in the Czech Republic retire the earliest according to the rest of the Union. Female teachers have to get retired by 57 years, and the males have to get retired by 63 years. Accordingly, in Turkey, similar to the common practice in the Union, the official upper age limit for retirement with full pension is 65 years as well.

Results and Discussion

The current study aimed at presenting and amplifying a comparative picture of the entry to the profession, employment status and conditions of service, replacement measures, and salaries, additional allowances, complementary payments and retirement of teachers working in public sector of education at primary education, secondary education and high school levels in the European Union countries and in Turkey. First, this paper reveals that most EU countries select teacher candidates by open recruitment method in the process of entry to the teaching profession. Different than the common practice in the EU, in Turkey teachers are ranked and employed according to their Civil Servant Selection Examination (abbreviated as KPSS in Turkey) scores. KPSS is a nationwide multiple choice examination, which intends to assess the pedagogical knowledge, speciality/ field knowledge and general knowledge of culture of applicant teachers, held by the Student Selection and Placement Center (abbreviated as OSYM in Turkish) annually. Turkish

government annually announces the number of vacant positions and the lowest KPSS score limit for each of the teaching speciality/ field for candidate teachers. Applicants may make up to 20 school choices to get appointed. Then, applicant teachers are appointed on the basis of their KPSS scores and school choices.

Concerning the employment status of the teachers among the Union, it can be concluded that in many EU countries, teachers working in primary and secondary education are recruited on contractual basis than civil servant status. Further, it may also be stated that in the large majority of EU countries, teachers begin their professional career with short-term contracts, then based on their experience and qualifications gained in professional teaching career, they are employed for longer terms and eventually this status is mainly replaced that of career civil servant status. Different to the majority of the Union, teachers in Turkey are recruited as full time civil servants. After appointed to a public school based on the KPSS score, a starting teacher has a one year of probation period. By the successful completion of that period, the entrant teacher's civil servant status is certified by the Ministry of National Education (MEB in Turkey). Turkish teachers, in addition, are subject to the Civil Servant Law numbered 657. Teachers in public sector are given a public employee status which may be only terminated in case of permanent absenteeism, death, committing a serious discipline action, or retirement. Teachers in Turkey have full security of tenure from the beginning of their career to the retirement in public education. Compared to the colleagues in the EU, Turkish teachers are considered to have better fundamental rights and freedoms in terms of social security and professional tenure.

Regarding the replacement measures, regulations vary according to the duration of the absenteeism. For short term substitution, school heads mostly rely on preferably teachers of the same subject or use existing teaching staff within the schools. Merging classes of the same grade is another way of dealing with temporary teacher absenteeism. In the event of long term absences, schools recruit 'substitute' or 'supply' teachers who are either certified or non-certified according to the relevant countries. In Turkey, substitute teachers are mostly

university graduates with a teaching diploma who have not been able to get appointed as a full time civil servant. It may, then, be stated that Turkey covers teacher absences with certified teachers.

As to the salaries of teachers among the members, they were relatively higher in 2013 compared to 2012 across many countries of the Union. However, worldwide economic crisis which have been influential over the recent years, may have been affected the overall purchasing power of teachers in contrast to the increase in salaries (Eurydice, 2013d). As shown in Graph 1, the least annual salary of full time teachers working in primary and secondary education belongs to Bulgaria and Romania (€2,761) whereas the best paid teachers among the member states is in Luxembourg and Denmark (€75,997) (Eurydice, 2012: 30-54). And Turkey pays nearly €11,225 annually for teachers working in public sector (Eurydice, 2012: 90). This annual amount is respectively low according to some of the member states. It may be recommended that Turkish teachers' salaries should be revised and swift financial regulations should be made to improve the life quality standards. About the retirement entitlement of teachers, the common official upper age limit in most of the EU countries is 65 years (Eurydice, 2013a: 92). It is the same in Turkey. For full pension entitlement, the number of years of service ranges from 20 years to 41 years across the Union.

To sum up, Turkey, on the road to the European Union membership, is supposed to design and update its educational system on the basis of shared objectives, education policies and planned reforms of the Union to speed up and strengthen the accession negotiations. Turkey, so far, has already undertaken some of the regulations, strategies, and legislation executed by the Union's relevant commissions. Having a national characteristic, Turkish education system is considered to achieve policy harmonization and international values adopted among the member states without loss of essential values of the current system (Sağlam, Özüdoğru, & Çıray, 2011).

In line with these, this study presents and outlines the common practices in the EU, concerning the employment and conditions of service of teachers, replacement measures in the event of teacher

absenteeism, salaries, supplementary payments available for teachers, and retirement age of teachers in public schools, to educational researchers, educational leaders, stakeholders, policy makers and decision makers. This paper may also contribute to select and recruit teachers to be worked at ISCED I, II, and III levels in a more appropriate, less costly, and more efficient way, and to shape educational policies about these issues. We can overall conclude that, as a candidate country, Turkey can benefit from the experiences and knowledge of the EU to develop and carry out action plans focusing on initial teacher education and teacher employment decisively which seems to matter or observed much more significant in the present system, similarly the Union may utilize the relevant unique features of Turkish national education, as well.

References

- Adams, R. (2014, April 10). Rise in number of unqualified teachers at state-funded schools in England. *The Guardian*. Retrieved from <http://www.theguardian.com/education/2014/apr/10/rise-number-unqualified-teachers-state-funded-schools-england>
- Alvarez, R. (2008). The relationship of teacher quality and student achievement in elementary schools from the New York City (Doctoral dissertation). Retrieved from ERIC.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. (2013). Bir bakışta AB. Retrieved from <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=3>
- Baird J., Isaacs, T., Johnson, S., Stobart, G., Yu, G., Sprague, T., & Daugherty, R. (2011). Policy effects of PISA. Retrieved from Oxford University Centre for Educational Assessment website: <http://oucea.education.ox.ac.uk/wordpress/wp-content/uploads/2011/10/Policy-Effects-of-PISA-OUCEA.pdf>
- Ballard, K., & Bates, A. (2008). Making a connection between student achievement, teacher accountability, and quality classroom instruction. *The Qualitative Report*, 13(4), 560-580.
- Best M., Knight, P., Lietz, P., Lockwood, C., Nugroho, D., & Tobin, M. (2013). The impact of national and international assessment programmes on education policy, particularly policies regarding resource allocation and teaching and learning practices in developing countries. Retrieved from the Australian Agency for International Development (AusAID) website: <http://eppi.ioe.ac.uk/cms/LinkClick.aspx?fileticket=KKB8wH9tvm>
- Bieber, T., & Martens, K. (2011). The OECD PISA study as a soft power in education? Lessons from Switzerland and the US. *European Journal of Education*, 46(1), 101-116.
- Bracey, G. W., & Molnar, A. (2003). Recruiting, preparing and retaining high quality teachers: An empirical synthesis (Research Report No: EPSL-0302-102-EPRU). Retrieved from <http://nepc.colorado.edu/files/EPSL-0302-102-EPRU.pdf>

- Breakspear, S. (2012). The policy impact of PISA: An exploration of the normative effects of international benchmarking in school system performance, OECD Education Working Papers (No. 71), OECD Publishing, http://www.oecd-ilibrary.org/education/the-policy-impact-of-pisa_5k9fdqfrr28-en
- Commission on Effective Teachers and Teaching-CETT. (2011). Transforming teaching: Connecting professional responsibility with student learning. Retrieved from <http://www.nea.org/assets/docs/Transformingteaching2012.pdf>
- Constitution of the Republic of Turkey. part II. Chapt III. art 42.
- Cooper, J. M., & Alvarado, A. (2006). Preparation, recruitment, and retention of teachers (Education Policy Series No: 5) Retrieved from International Institute for Educational Planning website: <http://www.unesco.org/iiep/PDF/Edpol5.pdf>
- Darling-Hammond, L., Chung Wei, R., & Andree, A. (2010, August). How high-achieving countries develop great teachers. (Research Brief No: 9). Stanford, CA.
- Darling-Hammond, L., & Post, L. (2000). Inequality in teaching and schooling: Supporting high quality teaching and leadership in low income schools. In R. D. Kahlenberg (Ed.), *A notion at risk: Preserving public education as an engine for social mobility* (pp. 127-167). The Twentieth Century Fund Inc.
- EACEA/Eurydice. (2012). Key Data on Education in Europe, 2012. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the EU.
- Eurydice. (2012). Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe, 2011/2012. Eurydice Report. Luxembourg: Publications of the EU.
- European Union. (2012). Consolidated version of the treaty of the EU and the treaty on the functioning of the EU. Official Journal of the European Union, 55, 120. doi: 10.3000/1977091X.C_2012.326.eng.
- European Commission- Eurydice. (2013a). Key Data on Teachers and School Leaders in Europe. 2013 Edition. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission- Eurydice. (2013b). Organization of school time in Europe, Primary and General Secondary Education 2012/2013 school year. Eurydice- Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurydice. (2013c). Recommended Annual Taught Time in Full-time Compulsory Education in Europe 2012/2013. Eurydice-Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- EACEA/Eurydice. (2013d). Funding of Education in Europe 2000-2012: The Impact of the Economic Crisis. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). How to design and evaluate research in education (6th ed.). New York: McGraw-Hill Higher Education Publishing.
- Froese-Germain, B. (2010). The OECD, PISA and the impacts on educational policy. Retrieved from Virtual Research Centre (VRC) website: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED532562.pdf>
- Gültekin, M., & Anagün, Ş. S. (2006). Avrupa Birliği'nin eğitimde kaliteyi belirleyici alan ve göstergeleri açısından Türk eğitim sisteminin durumu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 145-170.
- Hanushek, E. A. (2009). The economic value of education and cognitive skills. In Gary Sykes, Barbara Schneider and David N. Plank (Eds.), *Handbook of Education Policy Research*, (pp.39-56). New York: Routledge.
- Hanushek, E. A. (2011). The economic value of higher teacher quality. *Economics of Education*, 30(3), 466-479.
- Hanushek, E. A. (2012). Education quality and economic growth. In Brendan Miniter (Ed.), *The 4 percent solution: Unleashing the economic growth America needs* (pp. 227-239). New York: Crown Business.
- Hanushek, E. A., & Rivkin, S. G. (2006). Teacher quality. In E. A. Hanushek and F. Welch (Eds.), *Handbook of Economics of Education* (pp.1051-1078). doi: 10.1016/B978-0-444-53444-6.00025-0.
- Hanushek, E. A., & Rivkin, S. G. (2010). Generalizations about using value-added measures of teacher quality. *American Economic Review*, 100(2), 267-271.
- Hanushek, E. A., & Rivkin, S. G. (2012). The distribution of teacher quality and implications for policy. *Annual Review of Economics*, 4, 131-157.
- Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2012). The role of international assessments of cognitive skills in the analysis of growth and development. In Matthias von Davier, Eugenio Gonzalez, Irwin Kirsch, and Kentaro Yamamoto (Eds.), *The role of international large-scale assessments: Perspectives from technology, economy, and educational research* (pp. 47-65). Dordrecht, Netherlands: Springer.
- Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2012). The economic benefit of educational reform in the European Union. *CESinfo Economic Studies*, 58(1), 73-109.
- Harris, D. N., & Sass, T. R. (2007). Teacher training, teacher quality, and student achievement (Working Paper No: 3). Retrieved from National Center for Analysis of Longitudinal Data in Education Research: CALDER Publishing.
- Hightower, A. M., Delgado, R. C., Lloyd, S. C., Wittenstein, R., Sellers, K., & Swanson, C. B. (2011). Improving student learning by supporting quality teaching: Key issues, effective strategies. Retrieved from Editorial Projects in Education website: http://www.edweek.org/media/eperc_qualityteaching_12.11.pdf
- Jacob, B. A., & Rockoff, J. E. (2011). Organizing schools to improve student achievement: Start times, grade configurations, and teacher assignments. The Hamilton Project, Washington DC: Brookings.
- King Rice, J. (2003). Teacher quality: Understanding the teacher attributes. Retrieved from <http://www.epi.org/publication/books>
- Kunter, M., Klusmann, U., Baumert, J., Richter, D., Voss, T., & Hachfeld, A. (2013). Professional competence of teachers: Effects on instructional quality and student development. *Journal of Educational Psychology*, 105(3), 805-820. doi: 10.1037/a0032583.

Lingard, B., & Stellar, S. (2013). Policy learning or policy ammunition: Three national responses to Shanghai's performance on PISA 2009. *Professional Educator*, 12(2), 8-14.

Loeb, S., Miller, L. C., & Strunk, K. O. (2009). The state role in teacher professional development and education throughout teachers' careers. *American Education Finance Association Policy Brief*, 212-228.

McCutchen, D., Abbott, R. D., & Green, L. B. (2002). Beginning literacy: Links among teacher knowledge, teacher practice, and student learning. *Journal of Learning Disabilities*, 35, 69-86.

National Council on Teacher Education. (2012). *Teacher quality roadmap: Improving policies and practices in the Miami-Dade County public schools*. Washington: Bill and Melinda Gates Foundation.

National Institute for Early Education Research (2004, December). *Better teachers, better preschools: Student achievement linked to teacher qualifications (Issue Brief No: 2)* New Brunswick, NJ: W. Steven Barnett.

Olson, L. (2003, January). The great divide. *Education Week American Education's Newspaper of Record*, 22(17), 9-16.

Rand Education, (2012). *Teachers matter: Understanding teachers' impact on student achievement*. Retrieved from http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/corporate_pubs

Ranjan, N., & Rahman, N. (2010). Role of teacher in enhancing learning achievement in child: Emphasis on teacher skill development, knowledge building and ICT. Retrieved from Government of Kerala Higher Education Portal website: http://www.dhsekerala.gov.in/downloads/role_tech.pdf

Sağlam, M., Özudoğru, F., & Çıray, F. (2011). Avrupa Birliği eğitim politikaları ve Türk eğitim sistemine etkileri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 87-109.

Sharratt, L., & Sharratt, M. (2007). The impact of teachers' learning on students' literacy achievement. Paper presented at the Fifth Annual Hawaii International Conference on Education, Hawaii. Retrieved from <http://www.lynsharratt.com/pdf/impactofteacherlearningonstudentsliteracyachievement.pdf>

The American Association of Physics Teachers-AAPT. (2009). *The role, education, qualifications, and professional development of secondary school physics teachers*. Retrieved from http://www.aapt.org/resources/upload/secondary-school-physics-teacher-role_booklet.pdf

Tschamen-Moran, M., Hoy, A. W., & Hoy, W. K. (1998). Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of Educational Research*, 68(2), 202-248.

Urbanski, A. (1988). Teacher professionalism and teacher accountability: Towards a more genuine teaching profession. *Educational Policy*, 12(4), 449-457.

Yetkiner Özel, Z. E., & Özel, S. (2013). Mathematics teacher quality: Its distribution and relationship with student achievement in Turkey. *Asia Pacific Education Review*, 14(2), 231-242. doi: 10.1007/s12564-013-9242-4.

Yoon, K. S., Duncan, S. W., Lee, B., Scarloss, B., & Shapley, K. L. (2007). *Reviewing the evidence on how teacher professional development affects student achievement (Report No: 033)*. Washington D.C.: US. Department of Education, Institute of Educational Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance.

Öğrencilerde Akıllı Telefon Kullanımının Özellikleri Bakımından Oyun Teorisi ile Analiz Edilmesi

Resül DOĞAN^a

Muhammet YAVUZ^b

İsmail KÜÇÜKDEMİRCİ^c

Tamer EREN^d

Kırıkkale Üniversitesi

Öz

Gelişen rekabet ortamında firmaların stratejik planlarının yapılmasında önemli bir araç olan oyun teorisinin önemi, gün geçtikçe artmaktadır. Oyun teorisi uygulamalarına, sosyal bilimler, ekonomi, politika gibi rekabetin yer aldığı her alanda rastlanabilir. Bu makalede, Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği bölümünde okuyan öğrencilerin akıllı telefon kullanımında en çok kullanılan iki firma anket yoluyla belirlenmiştir. Öğrencilerin hangi özelliklere önem verdiği oyun teorisi kullanılarak araştırılmıştır. Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin beğenilerinin, akıllı telefon firmalarının reklam stratejilerini nasıl etkilediğini araştırmaktır. Bu amaçla iki ayrı oyun problemi önerilmiştir. Birincisi rakiplerin birbirine göre olan durumunu ifade eden iki kişili sıfır toplamı oyun teorisi, ikincisi ise her iki oyuncunun öğrencilerin beklentilerini ne kadar karşılayabildiğini gösteren iki kişili sıfır toplamı olmayan oyun teorisi yöntemidir.

Anahtar Kelimeler:

Nash Dengesi; Sıfır Toplamı Oyun; Sıfır Toplamı Olmayan Oyun

Gelişen rekabet ortamında firmaların izleyecekleri stratejiler ve gelecek ile ilgili öngörülerini büyük önem taşımaktadır. Firmaların birbirinin rakibi olduğu düşünülürse, rakibin hangi stratejiyi uygulayacağını bilmeksizin, işletme yönetiminin karşılaştığı en büyük sorun doğru kararın verilmesidir. Rekabet ortamında optimum kararın belirlenmesi ya da birden fazla firmanın etkileşiminin, verdikleri karara etkisinin modellenmesi, oyun kuramının sunduğu tekniklerin kullanılmasıyla mümkündür. Sosyo-ekonomik değişkenleri de içinde barındıran oyun kuramı, stratejik davranan iki ya da daha fazla karar vericinin olduğu ve her karar vericinin kendi amacını eniyilemek istediği durumlarda, karar vericilerin karşılıklı etkileşimini de göz önünde bulundurarak en iyi karar vermeyi sağlayan güçlü bir yönetsel araçtır. (Albayrak vd. 2014)

Bu çalışmada iki kişili sıfır toplamı ve iki kişili sıfır toplamı olmayan oyun teorisi yaklaşımı kullanılmıştır. Sıfır toplamı oyunlar, iki oyuncudan birinin kazancının

diğerin kaybına eşit olduğu durumlar için ortaya çıkan en iyi çözümlerin detaylı bir biçimde karakterize edilmesidir. Çoğu stratejik oyunda bir oyuncunun kazancı diğerinin kaybına eşit değildir; seçtikleri aynı stratejilerden her iki oyuncu da kazanabilir. Bu durumda her oyuncunun her stratejiyi uyguladığında ne kadar kazanç ya da kaybı olduğu oyun matrisinde belirtilir.

Oyun teorisi uygulamalarına, sosyal bilimler, ekonomi, politika gibi rekabetin yer aldığı her alanda rastlanabilir. Rothkopf ve Harstad, (1994), yaptıkları çalışmada reklam planlarının yapılması hakkında oyun teorisi yaklaşımıyla analiz etmişlerdir. Kim ve Ouardighi, (2007) yaptıkları uygulamadayeni ürün geliştirilmesi hakkında çalışmışlardır. Türel, (2005), Oyun teorisi çerçevesinden Türkiye AB ilişkilerine bir bakış sunan çalışmada Türkiye ve AB'nin tam üyelik müzakerelerinde izleyebilecekleri başlıca stratejiler ve bu stratejilere göre kazanç matrislerinin oluşturulması

^a Sorumlu Yazar: Resül DOĞAN, Endüstri Mühendisi, resuldogan34@gmail.com

^b Muhammet YAVUZ, Endüstri Mühendisi, muhammetyavuzhan@gmail.com

^c İsmail KÜÇÜKDEMİRCİ, Endüstri Mühendisi, ismailkucukdemirci_30@gmail.com

^d Tamer EREN, Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Müh. Böl., tamereren@gmail.com

incelenmiştir. Gökşen vd., (2009),Başka bir çalışmada partilerin seçmenler için önem taşıyan nitelikleri belirlenmiş, hangi stratejinin seçmenler üzerinde daha etkili olduğu oyun kuramı kullanılarak araştırılmıştır.

Bu çalışmada Kırıkkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü Öğrencilerine akıllı telefon kullanımı hakkında yapılan ankette veriler SPSS programı ile çözümlenerek tutarlılığı tespit edilmiştir. En çok çıkan çıkan iki akıllı telefon markası oyuncular olarak kabul edilmiştir. bu telefonların özellikleri anket sonuçlarına göre oyun teorisi yaklaşımı ile karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın planı şu şekildedir: İkinci bölüm de oyun teorisi hakkında bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde yapılan uygulama çalışması anlatılacaktır. Son bölüm olan dördüncü bölümde çalışmanın sonuçları verilmiş ve gelecekte yapılabilecek çalışmalar hakkında önerilerde bulunulmuştur.

Oyun Teorisi

İktisatçı ve matematikçiler açısından oyun teoremini tanımlarsak; iki ya da daha fazla rakibi belirli kurallar altında birleştirilerek karşılıklı olarak çelişen olasılıklar karşısında, birbirlerine karşı en doğru stratejiyi belirleme yöntemidir.

Oynanmış ve günümüzde hala oynanmakta olan bir çok oyunun kendisiyle ilişkilendirilmiş bir takım kuralları vardır. Bu oyunlara örnek olarak futbol, golf, basketbol tenis gibi oyunlar poker ve briç gibi kart oyunları ile satranç ve tavlâ gibi oyunlar verilebilir. Bütün bu oyunlar bir etkileşim bir rekabet unsuru içermektedir. Yani oyunda bir oyuncu diğer oyuncularla rekabet etmektedir ve oyuncunun başarısı, kendi hareketlerinin yanı sıra diğer oyuncuların hareketlerine de bağlıdır (Morton 1997)

Bir oyunu oynayabilmek için en az iki oyuncuya ihtiyaç vardır. Her oyuncu kendi bilgi seti ve rakibinin bilgi seti doğrultusunda faydasını maksimize edecek şekilde rasyonel olarak hareket ettikleri varsayımı altında hareket ederler. Rasyonel olmayan hareketlerin hiçbiri oyun teorisi içinde yer alamaz. Kısacası her oyuncu sahip olduğu tercihler arasında, mümkün olan en büyük ödülü verecek tercihi seçerek oyunu bitirmek arzusunda.

Oyun teorisinde, strateji kelimesi, oyuncu kelimesi gibi günlük kullanımdan farklı anlamda kullanılmaktadır. Strateji kavramı, seçimi için ustalık ve beceri gerektiren, oyunun sonucunu belirleyen, planların bütünüdür.

Oyunun devamı sırasında ortaya çıkabilecek bütün durumlar için oyuncuların seçimlerini belirten kuralları kapsayan kümeye strateji denir.

Oyunun değeri (v), oyunun sonunda taraflar arasında yapılacak ödeme miktarı olup, bu değer (v) ile gösterilir. Herhangi bir oyunda oyunun değeri, oyunun maksimin ve minimaks değerleri arasında bir noktada ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2001).

$$v \leq v \leq v$$

Oyunun maksimin değeri (sırt en küçüklerinin en büyük değeri) olan (v) ile minimaks değeri (sütun en büyüklerinin en küçük değeri) olan (v) değerlerinin birbirine eşit olması, oyunun tepe noktası olduğu anlamına gelmektedir (Öztürk, 2001).

$$v = v = v$$

Tepe noktası olan oyunlar denge konumundadır ve bu noktada her oyuncu için en iyi sonuç alınır. Eyer noktası aynı zamanda kendi satırında en küçük sütununda ise en büyük olan değerdir (Taha, 2007).

Karma stratejilerde oyuncu, birden fazla stratejiyi aynı anda seçmek durumunda kalır. Oyuncular stratejilerini belli oranlarda kullanılmaktadırlar. Pratikte tam strateji sağlayabilen oyunlar nadirdir. Genellikle oyunun çözümlerinde karma stratejiler kurulmaktadır. Genelde tam stratejiler karma stratejilerin özel hali olmakla birlikte tam strateji, stratejilerden birinin "1", geri kalanının ise "0" olasılıkla kullanıldığı karma stratejilerdir.

John vonNeumann ve OskarMorgenstern, iki oyuncudan birinin kazancının diğerinin kaybı olduğu sıfır toplamlı oyunlar olarak adlandırılan durumları, çözümleriyle birlikte 1944 yılında karakterize etmiştir (vonNeuman ve Morgenstern, 1944). İşbirliksiz oyunlarda denge kavramı 1950'li yıllarda J. Nash tarafından incelenmiş, çok oyunculu işbirliksiz oyunlarda Nash dengesi kavramı tanımlanmıştır (Nash, 1951). Oyun teorisi özellikle 1980'li yıllardan itibaren büyük ilerleme göstermiştir. Bunun ardındaki temel neden oyun kuramındaki gelişmelerin yanı sıra,

iktisat metodolojisinin daha mikro ekonomik analize doğru yön değiştirmesidir (Yılmaz, 2009).

Sıfır toplamı oyunlar, iki oyuncudan birinin kazancının diğerinin kaybına eşit olduğu durumlar için ortaya çıkan en iyi çözümlerin detaylı bir biçimde karakterize edilmesidir.

Çoğu stratejik oyunda bir oyuncunun kazancı diğerinin kaybına eşit değildir; seçtikleri aynı stratejilerden her iki oyuncu da kazanabilir. Bu durumda her oyuncunun her stratejiyi uyguladığında ne kadar kazanç ya da kaybı olduğu oyun matrisinde belirtilir.

Öğrencilerde Akıllı Telefon Kullanımının Özellikleri Bakımından Oyun Teorisi İle Analiz Edilmesi

Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon alırken ne tür tercihler yaptığını belirlemek amacıyla bir anket hazırlanmıştır. Anketten elde edilen sonuçlara göre, çalışma kapsamında iki ayrı oyun problemi kurulmuştur. Birinci oyun problemi, öğrencilerin görüşleri temel alınarak rakip firmaların birbirine göre durumunu ifade eden sıfır toplamı oyundur. İkinci oyun problemi ise, her iki firmanın öğrencilerin beklentilerini ne ölçüde karşıladığını çözümlen, sıfır toplamı olmayan oyundur. Oyuncuların belirlenmesi ve her iki oyun için de matrisin oluşturulması için, çalışma kapsamında hazırlanan anketle toplanan verilerden yararlanılmıştır.

Anket Tasarımı ve Örneklem Çalışması

Anketin öncelikli amacı iki oyuncunun, yani iki rakip akıllı telefon firmasının belirlenmesidir. Ayrıca, kullanıcıların akıllı telefon tercih ederken göz önünde bulundurdıkları olası ölçütleri, sahip oldukları telefonlarla karşılaştırarak puanlamaları ve akıllı telefon alırken bu ölçütlere ne derece önem verdiklerini de değerlendirmeleri cevaplayıcılardan istenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda sekiz soruluk bir anket hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formu Ek- 1’de verilmiştir. Anketin ilk üç sorusu demografik sorular, kalan beş soru ise anketin amaçlarına yönelik sorulardır. Kullanıcılara yeni akıllı telefon alırken göz önünde bulundurup bulundurmadıklarının sorulduğu ölçütler, bir akıllı telefonun dış görünüşünden teknik

özelliklerine kadar tüm özellikleri göz önünde bulundurularak çalışmamızda belirlenmiş ve Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Dizüstü Bilgisayar Tercihinde Göz Önünde Bulundurulmuş Kriterler

No.	Kriterler
1	Renk
2	Tasarım özellikleri
3	Boyut
4	İşlemci özellikleri
5	RAM performansı
6	Hafıza kapasitesi
7	Ekran Çözünürlüğü
8	Ekran büyüklüğü
9	Batarya dayanıklılığı
10	Wireless performansı
11	Arka kamera Çözünürlüğü (pixel)
12	Ön kamera Çözünürlüğü (pixel)
13	Fiyat
14	Promosyon

Anketin uygulanacağı hedef kitle Kırıkkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği bölümünde okuyan öğrenciler olarak belirlenmiş, bu hedef kitleden tabakalı rastgele örnekleme yöntemine göre örneklem elde edilmiştir. Tahminin hata sınırı 0,05 alınarak 500 Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisi öğrencisinden 55 öğrenci, toplam 500 Endüstri Mühendisliği öğrencisi arasından tabakalı örnekleme (Scheaffer vd., 1995) yöntemine göre seçilmiştir.

Anket için elde edilen Cronbach Alpha katsayısı 0,62 olarak elde edilmiş, anketin oldukça güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır. Toplanabilirlik testi ile ilgili olarak, “toplanabilirlik vardır” biçiminde kurulan sıfır hipotezi, p değeri 0.372 bulunduğundan red edilememiştir. Böylece 0,05 anlamlılık düzeyinde hazırlanan ankette toplanabilirlik özelliğinin olduğu söylenebilir.

Anketin Uygulanması ve Analizi

Anket, seçilen örnekleme yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır. Toplanan veriler SPSS paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Öğrencilerin kullandıkları akıllı telefon markası ve almak istedikleri marka ile ilgili istatistikler Ek-2’te verilmiştir. Ek-2’de verilen tabloda örneklem birimlerinin sahip oldukları bilgisayar markaları ve bu markalara sahip olan öğrenci

sayıları gösterilmektedir. Anketi yanıtlayan 55 öğrencinin %100' ünün akıllı telefona sahip olduğu görülmektedir. Bu tabloya göre öğrencilerin %30,91' i Samsung marka akıllı telefona sahiptir ki bu aynı zamanda en yüksek orandır.

Ardından %29,09' u Iphone markası gelmektedir. Ek-2'te verilen ikinci tablo, kullanıcıların akıllı telefon alırken tercih ettikleri akıllı telefon markalarına ait istatistikleri özetlemektedir. İkinci tablodaki istatistiklere bakarak Samsung markasının %9,09, Iphone markasının ise %61,82 oranında tercih edildiği görülmektedir. Bu iki tablo göz önüne alınarak oyuncular Iphone ve Samsung olarak belirlenmiştir.

Oyun Probleminin Formülasyonu ve Çözümü

Anket analizi sonuçlarını kullanarak iki ayrı stratejik oyun problemi formüle edilmiştir. Oyun problemleri sonucunda ulaşılmak istenen amaç, üniversite öğrencilerine yönelik bir reklam kampanyası yapıldığında firmaların öne çıkaracakları özelliklerini belirlemektir. Bu nedenle oyun problemlerinde stratejiler, belirlenen ölçütlere karşılık gelecektir. Her iki oyun problemi için de Tablo 1'de verilen ölçütler oyuncuların stratejileri olarak düşünülmüş ve öğrenci beğenileri göz önünde bulundurularak iki oyuncunun birbirine göre durumu analiz edilmiştir. İlk olarak, Iphone ve Samsung marka akıllı telefon kullanıcılarının, kullandıkları telefonları belirtilen ölçütlere göre değerlendirme puanları hesaplanmıştır. Bu puanlar kullanılarak oyuncuların, tercih ölçütü olarak belirlenen özellikler bakımından birbirine karşı durumu sıfır toplamı oyun olarak ifade edilmiştir.

Diğer yandan, öğrencilerin yeni telefon alırken dikkat ettikleri ölçütler bakımından oyuncuların durumları, ikinci stratejik oyun problemi olarak düşünülmüştür. Bu problem sıfır toplamı olmayan oyun olarak karakterize edilmiştir. Bu problemler için ilgili matrisler kullanılarak oyuncuların birbirlerine göre ve kullanıcıların tercihlerine göre kazanç-kayıp durumları incelenecektir.

Bu sonuçlara göre üniversite öğrencilerine yönelik olarak planlanacak bir reklam kampanyasında, tercih edilen marka olmak için firmaların hangi özelliğini öne çıkarması gerektiği konusunda öneri geliştirilecektir.

Stratejilerin belirlenmesi

Tablo 1'de verilen 14 ölçüt, dört ana başlık altında toplanmıştır. Oluşturulan dört ana grup, stratejileri belirtmekte olup, A stratejisi firmanın dış görünüşü ile ilgili özelliklerini, B stratejisi teknik özelliklerini, C stratejisi donanım özelliklerini ve D stratejisi fiyat ve promosyon özelliklerini temsil etmektedir. Belirlenen stratejiler ve içerdikleri ölçütler Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. Stratejiler ve Bu Stratejiler Altında Gruplanan Ölçütler

Stratejiler	Ölçüt
A Stratejisi: Dış görünüş	Renk
	Tasarım özellikleri
	Boyut
B Stratejisi: Teknik Özellikler	İşlemci özellikleri
	RAM performansı
	Haftıza performansı
	Ekran Çözünürlüğü
C Stratejisi: Donanım Özellikleri	Ekran Büyüklüğü
	Batarya dayanıklılığı
	Wireless performansı
	Arka Kamera Çözünürlüğü(pixel)
	Ön Kamera Çözünürlüğü(pixel)
D Stratejisi: Fiyat özellikleri	Fiyat
	Promosyon

Oyun matrislerinin oluşturulması

Birinci oyun olan sıfır toplamı oyunda oyun matrisi, cevaplayıcıların altıncı soruya verdikleri yanıtlar doğrultusunda oluşturulmuştur. Iphone ve Samsung kullanıcılarının her strateji altında gruplanmış olan ölçütler için verdikleri puanlar toplanarak ilgili stratejinin puanı elde edilmiştir. Iphone ve Samsung kullanan cevaplayıcıların A, B, C ve D stratejileri altında yer alan ölçütlere verdikleri puanlar Ek-3'teki tablolarda özetlenmiştir. Her stratejide gruplanan ölçüt sayıları birbirinden farklı olduğundan sayı yerine oranlarla çalışılmıştır. Her stratejiye kaydedilen puanların toplam puana göre yüzdesi bulunmuş, böylece her oyuncunun her strateji için beklentileri karşılama yüzdesi elde edilmiştir. Sözü edilen değerler birinci ve ikinci oyuncu için Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. Kullanıcılara Göre Her Strateji İçin Oyuncuların Aldıkları

Stratejiler	Iphone		Samsung	
	Puan	Yüzde Puan	Puan	Yüzde Puan
A	203	0,2276	186	0,2316
B	283	0,3173	228	0,2839
C	307	0,3442	280	0,3487
D	99	0,1110	109	0,1357
Toplam	892	1,0000	803	1,0000

Samsung firması birinci oyuncu olarak düşünülmüş, diğer oyuncunun (Iphone firmasının) tüm stratejilerden aldığı puanlar, birinci oyuncunun aldığı puanlara göre değerlendirilmiştir. Tablo 3'e göre birinci oyuncunun A stratejisinden aldığı puan, diğer oyuncuya göre 0,004 daha yüksektir. Birinci oyuncunun aldığı puanlardan ikinci oyuncunun aldığı puanların farkı alınarak oyunun ödemeler matrisindeki değerler elde edilmiştir. Birinci oyuncuya göre elde edilen sıfır toplamı oyun matrisi Tablo 4'te verilmiştir. Bu matristeki değerler, Samsung'un her strateji için rakibi Iphona'a göre durumunu göstermektedir. Negatif değerler Samsung oyuncusu için kayıp, Iphone oyuncusu için kazanç olarak düşünülebilir.

Tablo 4. Sıfır Toplamlı Oyunun Ödemeler Matrisi

		Iphone Markası (İkinci oyuncu)			
		A	B	C	D
Samsung Markası (Birinci oyuncu)	A	-0,0041	-0,0564	-0,1211	0,0918
	B	0,0856	0,0333	-0,0314	0,1815
	C	0,1125	0,0602	-0,0045	0,2084
	D	-0,1206	-0,1729	-0,2377	-0,0248

Çalışmada tanımlanan ikinci stratejik oyun problemi, kullanıcıların yeni akıllı telefon alırken dikkate aldıkları ölçütlerle ilgilidir. Anket kapsamında öğrencilerin akıllı telefon alırken dikkate ettikleri ölçütler 7. soru ile alınarak iki oyuncunun bu beklentileri ne ölçüde karşıladıkları araştırılmıştır. Anketin 7. sorusuna verilen yanıtlar A, B, C ve D stratejilerine verilen puanlar olarak düzenlenmiş, sonuçlar Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Akıllı Telefon Alırken Dikkat Edilen Ölçütler Bakımından

Stratejiler	Puan	Yüzde Puan
A	705	0,2046
B	1030	0,2989
C	1270	0,3685
D	441	0,1280
Toplam	3446	1,0000

Samsung ve Iphone marka akıllı telefon kullanıcılarının memnuniyet düzeyleriyle, genel olarak akıllı telefon kullanan öğrencilerin öncelikleri, belirlenen stratejiler bazında karşılaştırılmıştır. Kullanıcıların memnuniyet düzeylerinin ve önceliklerine verdikleri puanların her ikisinin de yüksek olması, oyuncuların hedef kitle olarak belirlenen öğrencilerin beklentilerine cevap verebildiğini gösterir. Bu karşılaştırmayı yapmak üzere Tablo 6 oluşturulmuştur.

Tablo 6: Kullanıcı Önceliklerinin ve Memnuniyetlerinin Karşılaştırılması

Stratejiler	Iphone		Samsung		Öncelikler	
	Puan	Yüzde Puan	Puan	Yüzde Puan	Puan	Yüzde Puan
A	203	0,2276	186	0,2316	705	0,2046
B	283	0,3173	228	0,2839	1030	0,2989
C	307	0,3442	280	0,3487	1270	0,3685
D	99	0,1110	109	0,1357	441	0,1280
Toplam	892	1,0000	803	1,0000	3446	1,0000

İki oyuncunun, anketin 7. sorusu ile ölçülen beklentilere ne ölçüde yakın olduklarını araştırmak amacıyla sıfır toplamı olmayan oyun matrisi oluşturulmuştur. Bu ikinci oyun probleminde birinci oyuncu yine Samsung markası olarak belirlenmiştir. Sıfır toplamı olmayan oyun matrisini oluşturmak için önce Samsung ve Iphone kullanıcılarının stratejilere verdikleri puanların yüzdelere, kullanıcı beklentilerine göre farkları incelenmiştir.

Önce Samsung oyuncusunun hedef kitlenin beklentilerine ya da önceliklerine belirlenen stratejiler bazında uzaklıkları belirlenmiş ve bu değerler Tablo 7'de verilmiştir. Samsung kullanıcılarının A stratejisine verdikleri puan, B, C ve D stratejileri için genel beklentileri ifade eden puanın altına kalmıştır. Bu Tablo 7'nin ilk satırında görülmektedir.

İkinci olarak Iphone oyuncusunun kullanıcıların beklentilerine uzaklıkları belirlenen stratejiler bakımından belirlenmiş ve Tablo 8'de sunulmuştur. Bu tabloya göre Iphone kullanıcılarının D stratejisine

verdikleri puanlar, hedef kitlenin beklentilerinden, her dört strateji bakımından da düşük kalmaktadır.

Tablo 7: Samsung Oyuncusunun Beklentilere Uzaklığı Gösteren Matris

	A	B	C	D
A	0,0270	-0,0673	-0,1369	0,1037
B	0,0794	-0,0150	-0,0846	0,1560
C	0,1441	0,0498	-0,0199	0,2207
D	-0,0688	-0,1632	-0,2328	0,0078

Tablo 8: Iphone Oyuncusunun Beklentilere Uzaklığı Gösteren Matris

	A	B	C	D
A	0,0230	-0,0713	-0,1410	0,0996
B	0,1127	0,0184	-0,0513	0,1893
C	0,1396	0,0453	-0,0244	0,2162
D	-0,0936	-0,1879	-0,2576	-0,0170

Tablo 7 ve Tablo 8, her iki oyuncu için de, oyuncuların her stratejiden aldıkları puanlarla beklentiye ne derece yakın olduklarını özetlemektedir. Bu matriste küçük farklar oyuncunun müşteri beklentilerine yakın olduğunu gösterirken, büyük farklar ise oyuncuların kullanıcı beklentilerine uzak olduğunu göstermektedir. Negatif farklar ise ilgili stratejinin beklentilerin altında kaldığını gösterir. Örneğin Samsung kullanıcılarının D stratejisine verdikleri puan 0,1357 iken, hedef kitle beklentilerini açıklarken D stratejisinin önemini 0,1280 olarak puanlamışlardır. Burada fark pozitif bulunur ki bu da Samsung oyuncusunun ilgili strateji bakımından beklentilerin üstünde olduğunu gösterir. Tablo 7 ve Tablo 8'deki değerler 100 ile çarpılarak sıfırdan büyük değerler oyuncuların görece kazançları, negatif değerler ise oyuncunun görece kaybı olarak düşünülebilir. Bu bilgiler ışığında oluşturulan sıfır toplamı olmayan oyun matrisi Tablo 9'da verildiği gibi elde edilir.

Tablo 9: Sıfır Toplamı Olmayan Oyun Matrisi

		Iphone Markası (İkinci oyuncu)			
Samsung Markası (Birinci oyuncu)		A	B	C	D
	A	(2,70;2,30)	(-6,73;-7,13)	(-13,69;-14,10)	(10,37;9,96)
	B	(7,94;11,27)	(-1,50;1,84)	(-8,46;-5,13)	(15,60;18,93)
	C	(14,41;13,96)	(4,98;4,53)	(-1,99;-2,44)	(22,07;21,62)
	D	(-6,88;-9,36)	(-16,32;-18,79)	(-23,28;-25,76)	(0,78;-1,70)

Analiz

İlk olarak birinci oyun olan sıfır toplamı oyunun çözümü verilecektir. Tablo 4'te verilen sıfır toplamı

oyun matrisini çözebilmek için, önce satırların en küçük ve sütunların en büyük değerlerine bakılır. Satırların en küçük değerleri arasında en büyük değer -0,0045 olarak bulunur. Sütunların en büyük değerleri arasında en küçük değer ise yine -0,0045 olarak elde edilir. Böylece oyunun değeri -0,0045 olarak bulunmuş olur. Bu sonuca göre, Iphone oyuncusunun C stratejisi, diğer oyuncunun her stratejisine göre daha kazançlıdır. C stratejisi donanım özellikleri olarak belirlendiğinden, hedef kitleden elde edilen bilgilere göre, Iphone oyuncusunun donanım özellikleri bakımından diğer oyuncuya göre daha iyi olduğu söylenebilir.

Tablo 10: Sıfır Toplamı Oyunun Çözümü

		Iphone Markası (İkinci oyuncu)				
Samsung Markası (Birinci oyuncu)		A	B	C	D	En küçük
	A	-0,0041	-0,0564	-0,1211	0,0918	-0,1211
	B	0,0856	0,0333	-0,0314	0,1815	-0,0314
	C	0,1125	0,0602	-0,0045	0,2084	<u>-0,0045</u>
	D	-0,1206	-0,1729	-0,2377	-0,0248	-0,2377
En büyük	0,1125	0,0602	<u>-0,0045</u>	0,2084		

İkinci olarak, kullanıcıların beklentileri göz önüne alınarak tanımlanan sıfır toplamı olmayan oyun matrisini çözmek üzere Tablo 9'daki oyun matrisinde oyunun dengesini belirlemek için baskın stratejiler aranır. Samsung oyuncusu için, Iphone'nun tüm stratejilerine verebileceği en iyi cevap C stratejisidir. Iphone oyuncusu için ise D stratejisi baskın stratejidir. Böylece (C,D) hücresindeki (22,07;21,62) değeri oyunun baskın strateji dengesi olarak belirlenir. Stratejik biçimli oyunlarda kesin mahkûm stratejilerin sürekli eliminasyonu ile elde edilen denge stratejisi aynı zamanda Nash dengesi olduğundan (Yılmaz, 2009); bulunan baskın strateji dengesi aynı zamanda oyunun Nash dengesidir. Bu durum Tablo 11'de gösterilmiştir. Bu strateji, her iki oyuncu için de kabul edebilir ve kazançlıdır.

Tablo 11: Nash Dengesi

Iphone Markası (İkinci oyuncu)				
Samsung Markası	A	B	C	D
A	(2,70;2,30)	(-6,73;-7,13)	(-13,69;-14,10)	(10,37;9,96)
B	(7,94;11,27)	(-1,50;1,84)	(-8,46;-5,13)	(15,60;18,93)
C	(14,41;13,96)	(4,98;4,53)	(-1,99;-2,44)	(22,07;21,62)
D	(-6,88;-9,36)	(-16,32;-18,79)	(-23,28;-25,76)	(0,78;-1,70)

Tartışma

Rasyonel davranan karar vericilerin, durumlarını en iyileyen optimum kararı vermesi için kullanılan yöntemlerden biri de oyun kuramının sunduğu tekniklerdir. Bu çalışmada akıllı telefon üreticisi iki firma iki oyuncu olarak ele alınmıştır. Bu firmaların, üniversite öğrencilerine yönelik bir kampanya izledikleri düşünülerek, ürünün öğrenciler tarafından tercih edilmesi için kampanyada hangi özelliklere önem vermeleri gerektiği oyun kuramı bakış açısıyla tartışılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon kullanıcılarının önemli bir bölümünü oluşturduğu gerçeğinden hareketle, Kırıkkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği öğrencileri hedef kitle olarak düşünülmüştür. Hedef kitlenin akıllı telefon özellikleri hakkında çeşitli görüş ve önerilerini almak amacıyla çalışma kapsamında bir anket hazırlanmıştır. Hazırlanan anket, yapılan çalışma kapsamında öğrencilere yüz yüze görüşme ile uygulanmıştır. Uygulanan anket ile elde edilen veriler oyun matrislerinin oluşturulmasında kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında iki ayrı oyun kurgulanmıştır. Anket çalışması sonucunda öğrenciler tarafından en çok tercih edilen iki akıllı telefon firması, iki oyuncu olarak ele alınmıştır. Oyun problemlerindeki temel amaç, akıllı telefon firmalarının üniversite öğrencilerine yönelik bir reklam kampanyası yapması durumunda, ürünün hangi özelliklerini öne çıkarıp kampanyada kullanırlarsa kendilerinin daha tercih edilebilir olduğunu belirlemektir. Bu amaçla, üniversite öğrencilerinin akıllı telefon tercihinde göz önünde bulundurabilecekleri ölçütler çalışma kapsamında oluşturulmuş, bu ölçütler konularına göre gruplandırılarak firmaların stratejileri belirlenmiştir. Normal koşullarda strateji olarak belirlenen özelliklerin

bazılarının bir arada izlenmesi mümkün olmakla birlikte, kampanya koşullarında hangi özelliklerin birincil olarak tercih edilmesi gerektiği oyun probleminin konusudur.

Bu bağlamda, biri sıfır toplamı diğeri sıfır toplamı olmayan iki ayrı oyun formüle edilerek çözümlenmiştir. Samsung marka akıllı telefon özelliklerinin Iphone markasının özellikleri ile karşılaştırıldığı sıfır toplamı oyun analizine göre, birinci oyuncu olan Samsung markasının diğeri oyuncu karşısındaki en iyi strateji donanım özellikleri olarak belirtilen C stratejisi olmuştur. Hedef kitleye göre Samsung markasının diğeri göre donanım özellikleri daha üstün olarak belirlenmiştir. Bu durumda ikinci oyuncu olan Iphone markasının diğeri oyuncu karşısında en kötü olduğu strateji C stratejisi olacaktır. Samsung markası, fiyat avantajı da düşünüldüğünde diğeri markaya göre öğrenciler tarafından daha kolay erişilebilir ve donanım özellikleri daha iyi dizüstü bilgisayar seçenekleri sunmaktadır. Buna bağlı olarak, araştırma sonuçlarına göre yapılabilecek bir başka çıkarım da araştırma yapılan kitle içinde en çok tercih edilen ikinci markanın Samsung markası olduğudur.

Kullanıcıların beklentilerine göre hazırlanan sıfır toplamı olmayan oyun matrisine göre ise oyunun dengesi, matristeki (C, D) hücresi olarak belirlenmiştir. Bu oyunun sonucunda da önceki problemin sonucuna paralel olarak, Samsung markasının donanım özellikleri ile hedef kitlenin beklentilerini karşıladığı söylenebilir. Öte yandan D stratejisi olarak belirlenen fiyat ve promosyon özellikleri ile Iphone markası hedef kitlenin beklentilerinin üzerine çıkmıştır.

Bir başka açıdan bakıldığında, iki markanın birbirine göre zayıf ya da geliştirmesi gereken özellikleri konusunda yorum yapılabilir. Elde edilen oyun matrisine göre, Samsung markası için D stratejisini geliştirmesi gerektiği yani fiyat ve promosyon özelliklerine önem verip yeni kampanyalar ile promosyonlara ağırlık vermesi anlamına gelmektedir. Iphone markasının ise C stratejisini geliştirmesi, yani donanım özelliklerinin işlevselliğini arttırması ve geliştirmesi, bu markanın öğrenciler için daha çok tercih edilmesi açısından önemlidir.

Kaynakça

Albayrak, O., Koçer U., Kumaç, S., ve Uzun, V. (2014). Dizüstü bilgisayar tercihinde öğrenci beğenilerinin firmaların stratejilerine etkisi: oyun kuramı yaklaşımı Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayfa: 159-178

Baş, T. (2013). Anket nasıl hazırlanır?.Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gökşen, Y., Doğan, O. ve Yaraloğlu, K. (2009). Oyun teorisinin 2009 yerel seçimleri için uygulanması: İzmir ili uygulaması. Ege Akademik Bakış, 9 (4): 1225-1241.

Morton D., "Game Theory: A Nontechnical Introduction Paperback", Dover Publications, 1997. T

Nash J. (1951). Non-cooperative game theory. The Annals of Mathematics, Second Series, 54 (2): 286-295.

Öztürk Ahmet, "Yöneylem Araştırması", 7.Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 2001. T

Rothkopf, M. H. ve Harstad, R. M. (1994). Modeling competitive bidding. Management Science, 40 (3): 364-384.

Taha Hamdy A., "Yöneylem Araştırması" 6. Basımdan Çeviri", 2007.

Türel, O. (2005). Oyunlar teorisi çerçevesinden Türkiye-AB ilişkilerine genel bakış. Mülkiye, 29 (248): 13-21.

Yılmaz, E. (2009). Oyun teorisi. İstanbul: Literatür Yayınları.

Ek-1. Anket Formu

Sayın Katılımcı: Bu araştırma Kırıkkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü tarafından yürütülen bir araştırmada kullanılmak üzere, kullanıcıların akıllı telefon alırken dikkate aldığı kriterleri belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu konudaki samimi cevaplarınız araştırmamız açısından çok önemlidir. Katılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz nedir?

Kız Erkek

2. Okuduğunuz bölüm nedir?

Mühendislik Fakültesi Bölümü

3. Kaçınıcı sınıftasınız?

.....

4. Akıllı telefonunuz var mı? (Cevabınız Hayır ise 7. sorudan devam ediniz.)

Evet Hayır

5. Akıllı telefonunuzun markası nedir?

.....

6. Aşağıdaki kriterleri kendi akıllı telefonunuzun performansı açısından değerlendiriniz.

Kriterler	Çok kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok iyi
	1	2	3	4	5
Renk					
Tasarım özellikleri					
Boyut					
İşlemci özellikleri					
RAM performansı					
Hafıza kapasitesi					
Ekran Çözünürlüğü					
Ekran büyüklüğü					
Batarya dayanıklılığı					
Wireless performansı					
Arka kamera Çözünürlüğü (pixel)					
Ön kamera Çözünürlüğü (pixel)					
Fiyat					
Promosyon					

7. Aşağıdaki kriterleri akıllı telefon alırken dikkate aldığınız özelliklere açısından değerlendiriniz.

Kriterler	Hiç önemli yok	Önemi yok	Normal	Önemli	Çok önemli
	1	2	3	4	5
Renk					
Tasarım özellikleri					
Boyut					
İşlemci özellikleri					
RAM performansı					
Hafıza kapasitesi					
Ekran Çözünürlüğü					
Ekran büyüklüğü					
Batarya dayanıklılığı					
Wireless performansı					
Arka kamera Çözünürlüğü (pixel)					
Ön kamera Çözünürlüğü (pixel)					
Fiyat					
Promosyon					

8. Şu anda akıllı telefon alacak olsanız öncelikleriniz göre hangi markayı tercih edersiniz?

.....

ANKETİMİZE KATILDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.

Ek-2 Anketin 5. ve 8. sorusuna verilen yanıtlara ilişkin istatistikler

Marka	Frekans	Yüzde Değerler	Birikimli Yüzde Değerler
Samsung	17	30,91	30,91
Iphone	16	29,09	60,00
HTC	2	3,64	63,64
LG	5	9,09	72,73
Türkcell	3	5,45	78,18
Sony	1	1,82	80,00
Genaral Mobile	8	14,55	94,55
Nokia	2	3,64	98,18
Trident	1	1,82	100,00
Toplam	55	100,00	

Marka	Frekans	Yüzde Değerler	Birikimli Yüzde Değerler
Samsung	5	9,09	9,09
Iphone	34	61,82	70,91
HTC	7	12,73	83,64
LG	4	7,27	90,91
Türkcell	2	3,64	94,55
Sony	2	3,64	98,18
Genaral Mobile	1	1,82	100,00
Nokia	0	0,00	100,00
Trident	0	0,00	100,00
Toplam	55	100,00	

Ek-3. Stratejilerin toplam puanlarının hesaplanması

Iphone				Samsung			
A1	A2	A3	TOPLAM A	A1	A2	A3	TOPLAM A
3	3	3	9	4	3	4	11
5	5	5	15	4	4	4	12
4	4	5	13	4	5	5	14
4	4	3	11	5	5	5	15
4	5	4	13	4	2	3	9
5	5	5	15	5	5	5	15
4	4	5	13	4	3	2	9
5	5	5	15	3	2	3	8
3	4	2	9	4	4	4	12
4	4	4	12	3	4	3	10
4	4	3	11	2	2	3	7
5	5	5	15	5	4	4	13
5	5	5	15	3	5	4	12
5	5	5	15	3	2	2	7
3	4	4	11	4	4	3	11
4	4	3	11	4	2	5	11
				3	3	4	10
Toplam Puan			203	Toplam Puan			186

Iphone					Samsung				
B1	B2	B3	B4	TOPLAM B	B1	B2	B3	B4	TOPLAM B
4	4	3	4	15	4	3	4	5	16
5	5	5	5	20	5	4	4	5	18
5	5	5	5	20	4	4	5	5	18
1	1	5	3	10	5	5	4	5	19
5	5	4	5	19	3	2	3	4	12
5	5	5	5	20	4	4	4	5	17
5	5	1	5	16	3	3	3	3	12
5	5	5	5	20	2	1	1	2	6
3	5	5	5	18	4	4	4	4	16
4	4	4	4	16	3	3	3	3	12
4	4	4	4	16	2	1	1	2	6
5	5	4	5	19	3	3	4	4	14
4	3	4	4	15	1	4	4	4	13
5	5	5	5	20	3	2	2	3	10
5	5	4	5	19	4	4	1	2	11
5	5	5	5	20	4	2	3	4	13
					4	4	4	3	15
Toplam Puan				283	Toplam Puan				228

Iphone						Samsung					
C1	C2	C3	C4	C5	TOPLAM C	C1	C2	C3	C4	C5	TOPLAM C
4	2	3	5	3	17	4	2	4	5	2	17
5	5	5	5	5	25	5	4	4	5	5	23
5	3	5	4	3	20	5	4	4	4	3	20
3	1	4	4	2	14	5	1	5	5	5	21
5	3	5	5	5	23	3	2	4	3	4	16
5	5	4	5	4	23	5	4	5	5	5	24
5	1	4	5	4	19	2	2	4	2	2	12
5	3	2	5	5	20	3	1	3	2	1	10
2	3	2	3	1	11	4	2	4	3	3	16
4	2	4	4	3	17	3	3	3	3	3	15
3	1	4	4	4	16	2	3	4	3	2	14
5	4	4	5	4	22	4	4	4	4	2	18
5	5	5	4	5	24	4	4	4	4	3	19
5	3	5	5	4	22	1	1	4	3	2	11
5	2	3	3	2	15	3	1	2	3	2	11
3	4	3	5	4	19	5	2	2	3	3	15
						4	2	5	4	3	18
Toplam Puan					307	Toplam Puan					280

Iphone			Samsung		
D1	D2	TOPLAM D	D1	D2	TOPLAM D
5	1	6	3	2	5
5	5	10	2	1	3
2	2	4	4	3	7
4	3	7	5	1	6
2	3	5	3	3	6
4	5	9	3	5	8
2	1	3	4	2	6
3	1	4	4	3	7
3	3	6	4	2	6
5	1	6	3	3	6
4	4	8	5	3	8
5	3	8	3	3	6
4	4	8	5	5	10
5	1	6	5	3	8
1	2	3	3	3	6
4	2	6	3	2	5
			3	3	6
Toplam Puan		99	Toplam Puan		109

YAZARLARA NOTLAR

A) Makale Yazım Kuralları

Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'nde yayımlanması için değerlendirilmek üzere gönderilecek makaleler aşağıda belirtilen kurallar doğrultusunda hazırlanır ve çevrimiçi olarak gönderilir. Çevrimiçi yazar rehberine erişmek için http://iibfdergi.aksaray.edu.tr/index.php/asuiibfd/pages/view/makale_bicimi bağlantısını kullanabilirsiniz.

Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne Gönderilecek Çalışmaların Biçim ve İçerik Özellikleri

Genel Biçim Özellikleri

Yazı Tipi:

Bütün metinde 10 punto Arial yazı karakteri kullanılır. Tablo ve şekillerin nasıl hazırlanacağına dair ilgili bölüme bakınız.

Sayfa Yapısı:

A4 boyutlarındaki kâğıda üst, alt, sağ ve sol boşluk 2,5 cm bırakılarak, iki yana dayalı, satır sonu tirelemesiz şekilde olmalıdır. Çalışmalar *tek sütun* olarak hazırlanmalıdır. Paragraflarda ve başlıklarda girinti ve çıkıntı olmamalıdır.

Paragraf Yapısı:

Paragraf sekmesinde girintiler bölümünde; önce ve sonra alanı 0,6 *satır aralığı* 1,5 olmalıdır.

Sayfa Sınırı:

Yukarıdaki şablona göre hazırlanmış bir çalışma 25 sayfayı aşmamalıdır.

Çalışma Bölümleri

Başlık:

Makale başlığı bold ve sayfaya ortalı olmalıdır. Çalışma daha önce sunulmuşsa, bir projeden veya tezden üretilmişse vs. başlığın sonuna * dipnotu konularak açıklama yapılmalıdır.

Yazar İsimleri:

Yazar isimleri bold ve italik olmalıdır. Yazar(lar)ın tam adları, unvanları, çalıştıkları kurumlar, adres, telefon ve elektronik posta bilgileri belirtilmelidir.

Öz:

150-200 kelime arasında olmalıdır. Özde atf kullanılmamalıdır.

Anahtar Kelimeler:

3-5 kelime arasında olmalıdır.

Ana Metin:

Nicel ve nitel çalışmalar *Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma* bölümlerini içermelidir. Yöntem kısmında mutlaka *Örneklem/Çalışma Grubu, Veri Toplama Araçları ve İşlem alt bölümleri* bulunmalıdır. Model alt bölümüne sadece özgün bir model kullanılmışsa yer verilmelidir.

Derleme türü çalışmalar ise problemi ortaya koymalı, ilgili literatürü yetkin bir biçimde analiz etmeli, literatürdeki eksiklikler, boşluklar ve gelişmelerin üzerinde durmalı ve çözüm için atılması gereken adımlardan bahsetmelidir.

Diğer çalışmalarda ise konunun türüne göre değişiklik yapılabilir, fakat bunun okuyucunun metinden faydalanmasını güçleştirecek detayda alt bölümler şeklinde olmamasına özen gösterilmelidir.

Kaynakça:

Hem metin içinde hem de kaynakçada Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayımlanan *Publication Manual of American Psychological Association* (APA) (6. baskı) adlı kitapta belirtilen yazım kuralları uygulanmalıdır.

Kaynakça yazımında temel öğelerin kullanımı için Temel Kaynakça Öğeleri isimli bölüme bakınız.

Tablo, Şekil ve Ekler

Tablo ve Şekiller:

Tablo, şekil, resim, grafik vb. unsurlar metin içerisinde yer almalıdır. Çalışmanın sonunda ayrıca verilmemelidir.

Tablo ve şekillerde genel şablonun dışında 9 punto Times New Roman yazı karakteri kullanılır. Paragraf sekmesinde girintiler bölümünde;

- önce ve sonra alanı 0,
- satır aralığı Tek olmalıdır.

Tablo ve şekiller sola dayalı olmalı ve metin kaydırma özelliği kapalı olmalıdır. Tablo gösterimi için aşağıdaki örneği inceleyiniz.

Ekler:

Her bir ek ayrı sayfalarda kaynakçadan sonra verilmelidir.

Diğer:

p değerini sadece tablo dışında gösteriniz. Tablo içerisinde ayrı bir *p* sütunu oluşturmayınız. Metin içindeki *p* değerlerini italik olarak gösteriniz. Virgülden sonra sadece iki digit kullanılmalıdır.

Başlık Sistemi

Başlık Oluşturma:

Her düzeydeki başlığı oluşturan kelimelerin ilk harfi büyük yazılmalıdır (ve, ile, de, mi gibi ekler her zaman küçük harfle yazılır) Tablo ve şekil başlıkları da bu kurala göre düzenlenmelidir.

Temel Başlıklar:

Çalışmanın başlığı ve temel başlıklar (Yöntem, Bulgular, Tartışma) ortalı ve bold yazılır.

Giriş bölümüne Giriş başlığı konulmaz.

İkinci Düzey Başlık:

Sola dayalı ve bold yazılır. Kendinden önceki paragraftan bir satır boşluk ile ayrılır.

Üçüncü Düzey Başlık:

Sola dayalı bold yazılır. Sonuna iki nokta konur ve paragraf başlığın hizasından devam eder. Kendinden önceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmaz.

Dördüncü Düzey Başlık:

Sola dayalı, bold ve italik yazılır. Sonuna iki nokta konur ve paragraf başlığın hizasından devam eder. Kendinden önceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmaz.

Beşinci Düzey Başlık:

Sola dayalı ve italik yazılır. Sonuna iki nokta konur ve paragraf başlığın hizasından devam eder. Kendinden önceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmaz. Beş düzeyden daha fazla başlık oluşturulması önerilmemektedir.

Tablo ve Şekil Başlıkları:

Tablo ve Şekil ifadeleri (Tablo 1., Şekil 1. gibi) bold kullanılır. Tablo ve şekil başlıkları ise italik yazılır.

Referans Kullanımı**Metin İçi Referans Gösterimi:**

Atıflarda yazarlar arasında & işareti değil ve ibaresini kullanınız. (İngilizce geniş özetlerin nasıl hazırlanacağı ile ilgili olarak, İngilizce bölüme bakınız)

Örnek;

Arpacı ve Kuyu'nun (2000) çalışması... (Kesme işaretini parantezli ifadeye koymayınız) (Arpacı ve Kuyu, 2010, s. 72)

(Arpacı, Kuyu ve Huysuz, 2000, s. 12-13)

Detaylar için *Temel Atıf Biçimleri* tablosuna başvurunuz.

Atıfların Sıralanması:

Parantez için atıflar alfabetik olarak dizmelidir.

Örnek;

(Arpacı, 2013; Arpacı ve Kuyu, 2010, s. 15; Karman, 2000, 2004, 2010; Zengin, Warrant, Güner, Aykut ve Karpat, 2013)

Aktarılan Kaynak:

Bir referansın içindeki bir başka referanstan yapılan aktarma aşağıdaki gibi gösterilir.

Örnek;

(Torgerson, 1958, s. 1-8'den akt., Baykul, 2000; Zengin, 1957'den akt., Pınar, 1999)

Temel Atıf Biçimleri

Atıf Türü	Metin İçinde İlk Atıf	Metin İçi Müteakip Atıflar	Parantez İçi İlk Atıf	Parantez İçi Müteakip Atıflar
Tek Yazarlı	Walker (2007)	Walker (2007)	(Walker, 2007)	(Walker, 2007)
İki Yazarlı	Walker ve Allen (2004)	Walker ve Allen (2004)	(Walker ve Allen, 2004)	(Walker ve Allen, 2004)
Üç Yazarlı	Bradley, Ramirez ve Soo (1999)	Bradley ve arkadaşları (1999)	(Bradley, Ramirez ve Soo, 1999)	(Bradley ve ark., 1999)
Dört Yazarlı	Bradley, Ramirez, Soo ve Walsh (2006)	Bradley ve arkadaşları (2006)	(Bradley, Ramirez, Soo ve Walsh, 2006)	(Bradley ve ark., 2006)
Beş Yazarlı	Walker, Allen, Bradley, Ramirez, Walker ve Soo (2008)	Walker ve arkadaşları (2008)	(Walker, Allen, Bradley, Ramirez, Walker ve Soo, 2008)	(Walker ve ark., 2008)
Altı ve Daha Fazla Yazarlı	Wasserstein ve arkadaşları (2005)	Wasserstein ve arkadaşları (2005)	(Wasserstein ve ark., 2005)	(Wasserstein ve ark., 2005)
Kurum (Kısaltması yaygın kullanılan)	Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2003)	MEB (2003)	(Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2003)	(MEB, 2003)

Diğer Hususlar**Vurgu:**

Başlıklar ve tablo ve şekillerde yer alan temel değişkenler haricinde metin içerisinde bold kullanmayınız. Vurgulanmak istenen hususlar " " işareti veya *italik* kullanımı ile yapılmalıdır.

Madde Sıralamaları:

Metin içerisindeki sıralamada, maddelendirilmede alt alta 1, 2, 3 gibi sıralamalar yerine yan yana (i), (ii) vs. şeklinde sıralamaları tercih ediniz.

Doğrudan Alıntılar:

Doğrudan alıntılar normal metne göre soldan girintili ve 9 punto ile yazılır. Ayrıca *italik* olarak gösterilmez. Detay için örnek makaleyi inceleyiniz.

Temel Kaynakça Ögeleri

Kitap Türkçe Eser

Balcı, A. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegema Yayıncılık.

Türkçeye Çevrilmiş Eser

Morris, C. (2002). *Psikolojiyi anlamak* (çev. A. Erkuş, A. D. Batıgün ve B. Ayvaşık) Ankara: TPD Yayınları.

Editöryal Eser

Bahar, M. (Ed.). (2006). *Fen ve teknoloji öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Çok Yazarlı Türkçe Eser

Büyükköztürk, Ş., Çakmak, E. Ç., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

İngilizce Eser

Bryman, A., & Cramer, D. (1997). *Quantitative data analysis with SPSS for Windows: A guide for social scientists*. New York: Routledge.

Kitap İçinde İngilizce Eser İçerisinde Bölüm

Bölüm

Gülgöz, S. (2005). Five factor theory and NEO-PI-R in Turkey. In J. Allik & R. R. McCrae (Eds.), *The five-factor model of personality across cultures* (pp. 175-196). Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

Türkçe Eser İçerisinde Bölüm

Uysal, Ş. (1971). Metodoloji açısından Türkiye'de yapılan sosyolojik araştırmalar ve bir örnek köy araştırması. N. H. Fişek (Ed.), *Türkiye'de sosyal araştırmaların gelişimi* içinde (s.139-151). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Makale

Türkçe Makale

Bursal, M. ve Yiğit, N. (2012). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının bilgi iletişim teknolojileri (BİT) kullanımı ve materyal tasarımı özyeterlik inanışları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12, 1073-1088.

İngilizce Makale

Herbst-Damm, K. L., & Kulik, J. A. (2005). Volunteer support, marital status, and the survival times of terminally ill patients. *Health Psychology*, 24, 225-229. doi: 10.1037/0278-6133.24.2.225

Yediden Fazla Yazarlı Makale

Gilbert, D. G., McClarnon, J. F., Rabinovich, N. E., Sugai, C., Plath, L. C., Asgaard, G., ... Botros, N. (2004). Effects of quitting smoking on EEG activation and attention last for more than 31 days and are more severe with stress, dependence, DRD2 A1 allele, and depressive traits. *Nicotine and Tobacco Research*, 6, 249-267. doi:10.1080/14622200410001676305

Online Edinilmiş Makale

Sillick, T. J., & Schutte, N. S. (2006). Emotional intelligence and self-esteem mediate between perceived early parental love and adult happiness.

E-Journal of Applied Psychology, 2(2), 38-48. Retrieved from <http://ojs.lib.swin.edu.au/index.php/ejap>

OnlineFirst Olarak Yayımlanmış Makale

Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. *Knowledge Management Research & Practice*. Advance online publication. doi:10.1057/palgrave.kmrp.8500141

Tez

Ticari Database'den Alınmış Master Tezi

McNiel, D. S. (2006). *Meaning through narrative: A personal narrative discussing growing up with an alcoholic mother* (Master's thesis). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 1434728)

Kurumsal Database'den Alınmış Doktora Tezi

Adams, R. J. (1973). *Building a foundation for evaluation of instruction in higher education and continuing education* (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://www.ohiolink.edu/etd/>

Web'den Alınmış Doktora Tezi

Bruckman, A. (1997). *MOOSE Crossing: Construction, community, and learning in a networked virtual world for kids* (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology). Retrieved from <http://www-static.cc.gatech.edu/~asb/thesis/>

DAI'de Özeti Yer Alan Tez

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

ABD Dışında Bir Üniversitede Hazırlanmış Doktora Tezi

Carlbohm, P. (2000). *Carbody and passengers in rail vehicle dynamics* (Doctoral thesis, Royal Institute of Technology, Stockholm, Sweden). Retrieved from <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-3029>

Türkçe Tezler

Atkıncı, H. (2001). *İlköğretim birinci kademe eğitim programlarının yaratıcı düşünmenin gelişimine etkisi* (Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Aydın, F. (2009). *İşbirlikli öğrenme yönteminin 10. sınıf coğrafya dersinde başarıya, tutuma ve motivasyona etkileri* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Sempozyum Temel Gösterim

Contributor, A. A., Contributor, B. B., Contributor, C. C., & Contributor, D. D. (Year, Month). Title of contribution. In E. E. Chairperson (Chair), *Title of symposium*. Symposium conducted at the meeting of Organization Name, Location.

Sunum veya Poster Sunumu

Presenter, A. A. (Year, Month). *Title of paper or poster*. Paper or poster session presented at the meeting of Organization Name, Location.

Sempozyumda Katkı

Muellbauer, J. (2007, September). Housing, credit, and consumer expenditure. In S. C. Ludvigson (Chair), *Housing and consumer behavior*.

Symposium conducted at the meeting of the Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, WY.

Özeti Online Olarak Edinilmiş Toplantı Sunumu

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

Online Düzenli Yayınlanan Proceeding

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593-12598. doi:10.1073/pnas.0805417105

Kitap Şeklinde Yayınlanan Proceeding

Katz, I., Gabayan, K., & Aghajan, H. (2007). A multi-touch surface using multiple cameras. In J. Blanc-Talon, W. Philips, D. Popescu, & P. Scheunders (Eds.), *Lecture Notes in Computer Science: Vol. 4678. Advanced Concepts for Intelligent Vision Systems* (pp. 97-108). Berlin, Germany: Springer-Verlag. doi:10.1007/978-3-540-74607-2_9

Türkçe Kongre Bildirisi

Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005, Eylül). *Zorba ve kurban lise öğrencilerinin utangaçlık, içedönüklük, dışadönüklük ve özsaygı değişkenleri bakımından incelenmesi*. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildiri, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.

B) Yazarların Uyması Gereken Kurallar

- 1) Yazar(lar) makalelerinin Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'nde değerlendirilebilmesi için Yayın Hakkı Devir Formu (YHDF) belgesi göndermelidir. YHDF, kör hakemlik uygulaması çerçevesinde makaleler için kapak sayfası olarak da kullanılmaktadır. Bu bakımdan form bilgileri eksiksiz olarak doldurulmalı ve çıktısı alınarak imzalanmalıdır. İmzalı kopya PDF, JPG, TIFF veya PNG biçiminde taranarak sistem üzerinden gönderi yapılırken "4. Adım: Ek Belge ve Dosyaların Yüklenmesi" kısmında sisteme yüklenmelidir.
- 2) Yazar(lar) makalelerini dergi yayım kuralları doğrultusunda ve etik kurallarına azami düzeyde hassasiyet göstererek hazırlamak zorundadır. Kurallara uygun olarak gönderilmeyen yazılar, kurallara uygun hale getirilinceye kadar değerlendirmeye alınmaz.
- 3) Yazar(lar) değerlendirmeye kabul edilen makaleleri ile ilgili işlem sürecini derginin internet sayfasından kendilerine gönderilen kullanıcı adı ve şifresi kanalıyla takip edebilirler.
- 4) Hakem değerlendirme sonucu kendisine düzeltme isteğiyle iletilen yazar(lar) düzeltmelerini 4 ay içerisinde yaparak geri göndermelidir. Bu süre içinde yanıt vermeyen yazar(lar)ın makaleleri değerlendirme dışı bırakılır.
- 5) Yazar(lar) hakemlerin önerileri doğrultusunda makalelerini güncellemek zorundadır. Eğer hakem tarafından ileri sürülen bir değişiklik veya eklemeyi doğru bulmuyorlarsa, bunu hakeme iletilecek şekilde gerekçesiyle birlikte Yayın Kuruluna bildirmek zorundadır.
- 6) Değerlendirme aşamasındaki makaleler için yazar(lar) e-mail, mektup veya faks ile geri çekme isteğinde bulunabilir. Geri çekme isteğinin kabulü Yayın Kurulunun kararına bağlıdır. Yazar(lar), Yayın Kurulunun geri çekme isteğine onay vermediği makaleyi başka bir yere değerlendirilmek üzere gönderemez, yayımlayamaz, yayımlatamaz. Bu tür girişimlerde bulunanlar için, yazar(lar)ın bağlı olduğu kurum ve ilgili yayın kuruluşuna gerekli bildirimde bulunulur.
- 7) Mizanpaj çalışması sırasında yazar(lar)a kontrol ve düzeltme amaçlı yapılan gönderilere belirtilen sürelerde cevap vermek durumundadır. Belirtilen sürelerde cevap vermeyen yazar(lar)ın makaleleri bir sonraki sayıda değerlendirilmek üzere ötelenir.
- 8) Yazar(lar)ın her ne sebeple olursa olsun makalelerinin yayım sürecini öne çekme istekleri kabul edilmez.
- 9) Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'nde belli bir sayı için makale kabul edilmez. Yazar(lar) istediği zaman makalesini gönderebilir. Değerlendirme süreci tamamlanan makaleler, geliş tarihi dikkate alınarak yayımlanır.
- 10) Yayın kuralları doğrultusunda hazırlanarak gönderilmiş olan makaleler Yazı İşlerine ulaştınca gerekli incelemeler yapıldıktan sonra işleme alınır. Kurallara uygun olmayan başvurular işleme alınmaz.
- 11) Yazar(lar)ın düzeltme için kendilerine gönderilmiş makaleleri sadece elektronik ortamda göndermeleri yeterlidir.
- 12) Yayın Kurulunun basılmasına karar verdiği makalelerin mizanpaj çalışması yapıldıktan sonra, olası hatalara karşı makale yazar(lar)a son kez incelemek üzere gönderilir. Yazarlar kontrolü belirtilen süre içinde yapmakla yükümlüdür. Belirtilen sürede kontrolün yapılmaması durumunda makale bir sonraki sayıya ötelenir.
- 13) Dergide makalesi yayımlanmış yazarların her birine ilgili sayıdan ikişer adet gönderilir. Yazar sayısı 4'ten fazla olan makalelerde ilk 4 yazar dikkate alınır.
- 14) Aynı yazar(lar)ın bir sayıda iki makalesi birden yayımlanmaz ve aynı yazar(lar)a ait ikinci bir makalenin yayımlanabilmesi için arada bir sayı yayımlanmış olması gerekir. Makalelerdeki ortak yazar sayısının artması durumunda ilk yazar için bu uygulama dikkate alınır.

C) İnternet Üzerinden Makale Gönderisi

Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'ne internet üzerinden makale gönderisi yapılırken aşağıdaki adımlar izlenmelidir:

- Menüdeki KAYIT seçeneği aracılığıyla kayıt formunu açınız.
- Kayıt formunu dikkatlice doldurunuz (ortak yazarlı makalelerde diğer yazarlar gönderi aşamasında kayıt edileceğinden burada sadece sorumlu yazar kayıt yapmalıdır).
- Kullanıcı adı ve şifrenizi içeren doğrulama e-postası tarafınıza ulaştınca, mesaj içindeki talimatı uygulayınız.
- Yazınızı göndermek için kullanıcı adınız ve şifrenizle sisteme giriş yapınız.
- Etkin Öneri sayfasındaki Yeni Başvuru Başlat başlığı altındaki linki tıklayınız.

Başvurular 5 adımda gönderilir:

- 1) Başvuruya Başlama: Bu adımda, Gönderi Dili seçilir, Başvuru Kontrol Listesi kontrol edilerek çek edilir ve Telif Hakkı Düzenlemesi'ne onay verilir.
- 2) Başvuru Dosyasını Yükleme: Bu adımda, sayfadaki talimat doğrultusunda makale sisteme yüklenir. Makale Microsoft Word formatında olmalı ve boyutu 3 MB'tan fazla olmamalıdır.

3) Başvurusuyla İlgili Bilgileri Girme: Bu adımda;

- Eğer makale çok yazarlı ise her yazar için ayrı ayrı Yazar Ekle butonuna tıklayarak açılan alanları doldurunuz.

- Makalenin Başlık ve Özetini giriniz.

- Dizin Oluşturma alanlarını doldurunuz.

4) Ek Belge ve Dosyaların Yüklenmesi: Bu adımda ana gönderiye ek olarak verilmesi gereken belge ve dosyaların sisteme yüklenmesini sağlar. Öncelikle Yayın Hakkı Devir Formu yüklenir ve dosya yüklendikten sonra açılan form sayfadaki talimatlar doğrultusunda doldurulur. Bu form kaydedildikten sonra varsa sayfadaki talimatlar doğrultusunda ek belgeler yüklenir.

5) Başvuru Onayı: Bu adımda başvurunuzun editöre ulaşması için Başvuruyu Bitir butonunu klik ediniz.

E) Makale Takibi

Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi'ne gönderilen makalelerin değerlendirme sürecini sistem üzerinden takip edebilirsiniz. Makale takibi sorumlu yazarın kullanıcı adı ve şifresiyle yapılabilir. Bunun için sisteme kullanıcı adı ve şifresiyle giriş yapmak gerekir. Makale ile ilgili bilgilere erişmek için öncelikle "Etkin" başlığının, daha sonra da makale başlığının tıklanması gerekir. Bu sayfadaki "Özet" sekmesi makalenin bibliyografik bilgilerini, "Değerlendirme" sekmesi ise makale ile ilgili işlemlere ait bilgileri verir. Bu sekmedeki "Hakem Değerlendirme" başlığı altında makalenin değerlendirilmesi için hakemlere sunulmuş tarihi, son işlem tarihi ve var ise hakemden alınan dosya linki bulunur. "Editör Kararı" altında ise "Editör/Yazar E-posta Kaydı" ile bir simge bulunur. Yazar ve editör e-posta linki aracılığıyla yazışabilir. Simge ile bağlantılı pencerede ise editör yazara iletilmek üzere notlar kaydedilir.

Başvuru Kontrol Listesi

Başvuru sürecinde yazarlar başvurularının aşağıdaki listedeki tüm maddelere uyduğunu kontrol etmelidirler, bu rehber uymayan başvurular yazarlara geri döndürülecektir.

Bu makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış, yayımlanmak üzere herhangi bir yayına gönderilmemiştir.

Makale Microsoft Word 2007 ve üzeri bir sürüm ile hazırlanmıştır ve boyutu 3 MB'ın altındadır.

Makalenin uzunluğu 25 sayfadan azdır ve Arial yazı karakteri 10 punto ile hazırlanmıştır. Marj ayarları; üstten, alttan, sağdan ve soldan 2.5cm'dir.

Makale Yazar Rehberinde belirtilen kurallar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Referanslar Yazar Rehberinde belirtilen kurallar ve örneklere göre hazırlanmıştır.

Yazar ad(lar)ı ve metin üzerinde yazar ad(lar)ını çağrıştıracak ifadeler kör hakemlik uygulamaları gereğince çıkarılmıştır. Ayrıca Microsoft Word belgesi içindeki kişisel bilgiler belge özelliklerinden silinmiştir (Bu konuda daha fazla bilgi için tıklayınız).

Yayın Hakkı Devir Formu indirilerek hazırlanmıştır. Bu belge Kör Hakemlik uygulaması çerçevesinde makalelerin giriş sayısına konulan yazar bilgilerini de (yazar adı, kurum adı ve e-posta) ihtiva ettiğinden formdaki alanlar eksiksiz olarak doldurulmuştur. Çıktısı imzalanarak taranmıştır ve 4. adımda yüklemeye hazır hale getirilmiştir.